

จดหมายเหตุวัดปากน้ำ ค้นคว้าหามาได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์

จดหมายเหตุ

วัดปากน้ำ

ค้นคว้าหามาได้ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์

จัดพิมพ์น้อมเป็นมุทิตาสักการะ
ในวโรกาสอายุวัฒนมงคล ๗๘ ปี
เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์
๒๖ สิงหาคม ๒๕๔๖

จดหมายเหตุ
วัดปากน้ำ

ค้นคว้าหามาได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์

จัดพิมพ์น้อมเป็นมุทิตาสักการะ
ในวโรกาสอายุวัฒนมงคล ๗๘ ปี

เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์
๒๖ สิงหาคม ๒๕๔๖

ค้นคว้าและเรียบเรียงโดย
พระมหาวรัญญู วรญฺญู ป.ธ.๗ พธ.บ. M.A.
(นักศึกษาปริญญาเอก สาขา BUDDHIST STUDIES)

สมาคมศิษย์หลวงพ่อวัดปากน้ำ ม.ส.จ. จัดพิมพ์

ชื่อหนังสือ จดหมายเหตุ วัดปากน้ำ
ค้นคว้าหามาได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์

จัดพิมพ์โดย สมาคมศิษย์หลวงพ่อวัดปากน้ำ ม.ส.จ.
พิมพ์ครั้งแรก สิงหาคม ๒๕๔๖
จำนวนพิมพ์ ๕,๐๐๐ เล่ม
ปีที่พิมพ์ พุทธศักราช ๒๕๔๖
ISBN 974-91503-9-2

ที่ปรึกษา
- **สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์**

(ช่วง วรปุญฺโญ ป.ธ.๙) เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ
- พระศรีสมโพธิ
- ครูปลัดสัมพิพัฒนปัญญาจารย์
- พระมหาวิศิษฏ์ ทสฺสนีโย
- พระมหาสมพล ภทฺทวิหารี
- อาจารย์ตรีธา เนียมขำ

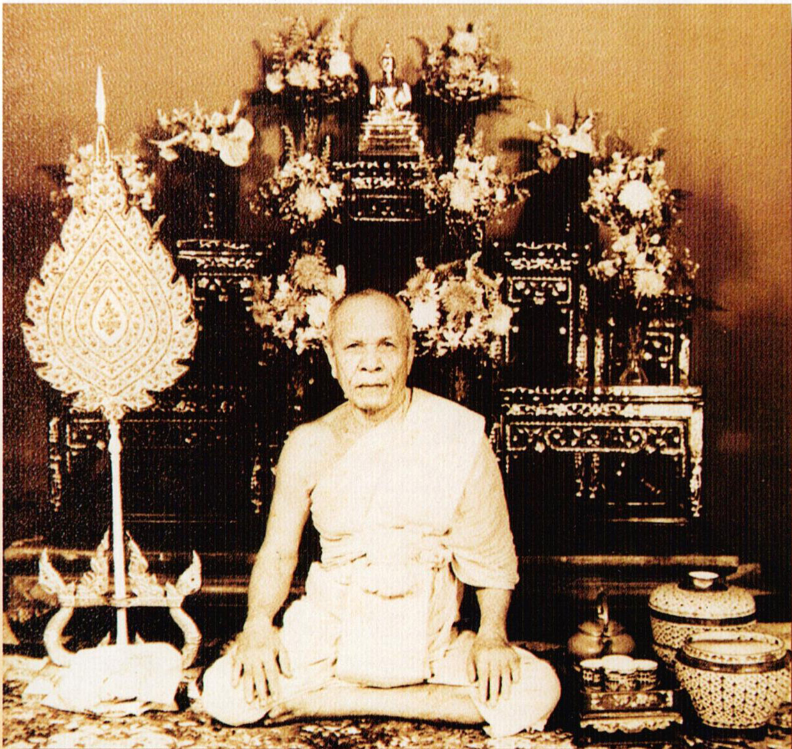
นายกสมาคมศิษย์หลวงพ่อวัดปากน้ำ ม.ส.จ.
- วลี คุณารัตน์พานิช
- วันทนา บุญมาก
- พิมใจ มัตสุโมโต

ผู้ค้นคว้า พระมหาวรัญญู วรญฺญู ป.ธ.๗ พธ.บ. M.A.
(นักศึกษา Ph.D.)

พิมพ์ที่ บริษัท อนิเมท พริ้นท์แอนด์ดีไซน์ จำกัด
๒๙๖ ซอยเทอดไท ๓๓ ถ.เทอดไท แขวงบุคคโล
เขตธนบุรี กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐
โทร. ๐๒- ๔๗๖-๖๓๔๑, ๐๒-๔๗๖-๕๐๒๙
FAX : ๐๒-๔๗๖-๔๘๐๐



พระพุทธมหามงคล
พระประธานในพระอุโบสถวัดปากน้ำ



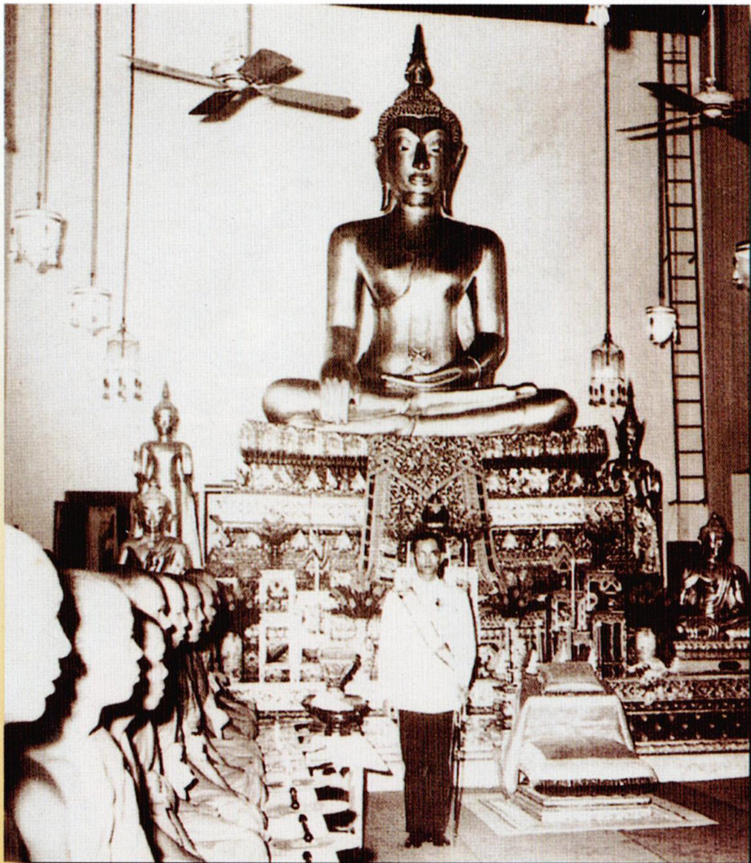
พระมงคลเทพมุนี
(สด จนฺทสโร)
หลวงพ่อวัดปากน้ำ



สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์

(ช่วง วรปุญฺโญ ป.ธ. ๙)

เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ (รูปปัจจุบัน)



พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เสด็จพระราชดำเนิน ถวายผ้าพระกฐินหลวง
ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
๓ พฤศจิกายน ๒๕๑๒

คำอนุโมทนา

วัดปากน้ำ เป็นพระอารามหลวง และเป็นวัดสำคัญ มาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ได้ผ่านฤดูกาลมานานหลายร้อยปี

ประวัติความเป็นมาของวัดปากน้ำ และเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ได้ถูกลืมเลือนไปเสียนาน

ขอขอบใจในความวิริยะอุตสาหะของพระมหาวรัญญู ผู้เป็นนิสิตของวัดปากน้ำ ที่ได้รวบรวมจดหมายเหตุและเอกสารสำคัญที่เกี่ยวกับวัดปากน้ำในอดีต จัดเป็นรูปเล่ม เป็นการยืนยันความสำคัญของวัดปากน้ำที่มีมาแต่สมัยโบราณ และเพื่อเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่อไปอีกด้วย

ขออนุโมทนา อาจารย์ตรีธา เนียมขำ นายกสมาคมศิษย์หลวงพ่อวัดปากน้ำ และคณะศิษย์หลวงพ่อวัดปากน้ำผู้มีส่วนในการจัดพิมพ์ทุกท่าน

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์
เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ
๑๙ สิงหาคม ๒๕๔๖

คำนำ

เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๔๕ พระเดชพระคุณหลวงพ่อเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ได้มอบสำเนาหมายรับสั่งรัชกาลที่ ๑ ที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯอ่านพบแก่คุณวลี คุณารัตน์พานิช เพื่อเผยแพร่แก่คณะศิษย์หลวงพ่อวัดปากน้ำ ขณะนั้นผู้เรียบเรียงได้อาสาพิมพ์คัดลอกจากเอกสารเดิมและคงรูปเดิมของเอกสารดังกล่าวถวายเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ต่อมาผู้เรียบเรียงได้พบหมายรับสั่งของรัชกาลที่ ๒ ที่เกี่ยวข้องกับวัดปากน้ำด้วยตนเองโดยบังเอิญ จึงได้ถวายหนังสือดังกล่าวแด่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ และเก็บสำเนาไว้ ๑ ชุด ในขณะนั้นเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ได้เมตตาให้กำลังใจแก่ผู้เรียบเรียงว่า "ถ้าอย่างนั้น คุณมหา น่าจะรวบรวมค้นคว้าไว้เป็นหลักฐานแก่วัดปากน้ำ" ซึ่งผู้เรียบเรียงได้น้อมรับใส่เกล้าไว้ แต่เนื่องจากภารกิจการศึกษาและทำวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกที่ค้างอยู่จึงทำให้ต้องเดินทางไปประเทศอินเดียเป็นเวลา ๑ ปี การค้นคว้ารวบรวมจึงเป็นอันงดไปโดยปริยาย

หลังจากเสร็จภารกิจเรื่องการศึกษาและวิทยานิพนธ์แล้ว ผู้เรียบเรียงได้เดินทางกลับมาประเทศไทยเมื่อ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๔๖ มีความประสงค์จะสานต่อการค้นคว้ารวบรวมเอกสารจดหมายเหตุโบราณ เพื่อให้ทราบประวัติที่แท้จริงของวัดปากน้ำ เพื่อน้อมถวายเป็นอุปัชฌายบูชาในอภิลักขิตสมัยวันคล้ายวันเกิด ๗๘ ปี ของหลวงพ่อเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ๒๖ สิงหาคม ศกนี้ แต่การค้นคว้าหาหลักฐานในอดีตกาลที่ผ่านมาหลายร้อยปีไม่ใช่เป็นเรื่องง่ายและเวลาก็มีอยู่จำกัด ผู้เรียบเรียงได้ขึ้นไปกราบ

สรีระสังขารของพระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี หลวงพ่อวัดปากน้ำ ขอบารมีของท่านช่วยประสิทธิ์ประสาทกำลังสติปัญญาในการค้นคว้า รวบรวมและเรียบเรียงคราวนี้ ในขณะที่ก้มกราบลงที่พื้น ผู้เรียบเรียง รู้สึกขนลุกชูชันไปตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้า ซ่านไปทั่วร่างกายตลอดทั้ง สามครั้งที่ก้มกราบท่าน ซึ่งนับเป็นนิมิตหมายมงคล และนับจากวันที่เริ่ม ค้นคว้าจนถึงวันที่ส่งต้นฉบับเข้าโรงพิมพ์ผู้เรียบเรียงได้พบหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์เป็นอันมากที่เกี่ยวข้องกับวัดปากน้ำมาตั้งแต่สมัยกรุง ศรีอยุธยา ทั้งหลักฐานทางโบราณคดี หลักฐานเอกสารและศิลาจารึก ต่างๆ จึงได้พยายามรวบรวมและเรียบเรียงเป็นรูปเล่มดังที่ปรากฏอยู่นี้ โดยได้จัดพิมพ์จดหมายเหตุและเอกสารโบราณที่หาได้ในขณะนี้ไว้ในส่วน ครึ่งหลังของหนังสือ เพื่อเป็นหลักฐานสำคัญในการค้นคว้าและอ้างอิงใน อนาคต และผู้เรียบเรียงเชื่อว่า หลักฐานสำคัญที่ยังรอการค้นคว้ายังมี อยู่อีกมาก และรอท่านผู้รู้ได้ช่วยกันค้นหาและศึกษา ก่อนที่จะถูกทำลาย หรือสูญหายไปกับกาลเวลา

ขอกราบขอบพระคุณพระเถรานุเถระวัดปากน้ำทุกรูปที่ได้ให้ ความช่วยเหลือในการรวบรวมหลักฐานสำคัญภายในวัดปากน้ำ โดย เฉพาะอย่างยิ่ง พระเดชพระคุณพระเทพโกศล พระครูปลัดสัมพิ พัฒนปัญญาจารย์ (พุ่ม อคฺคเทโว) พระครูสังฆกิจจานุกูล (จักรพล ฉฏฺฐภาคี) พระมหาวิศิษฏ์ ทสฺสนีโย พระมหาสมพล ภทฺทวิหารี เอกสาร ล้ำค่าล้วนได้รับเมตตามาจากพระเดชพระคุณทุกรูป ในฝ่ายคฤหัสถ์ขอ เจริญพรขอบคุณ คุณยายอาจารย์ตรีธา เนียมขำ นายกสมาคมศิษย์หลวง พ่อวัดปากน้ำที่ได้เมตตาให้ข้อมูลและข้อเสนอแนะ คุณพัฒนา จุฬจัมบก ที่อนุญาตให้ยืมเอกสารและหนังสือเก่าของวัดปากน้ำ ขอเจริญพรขอบ

คุณ คุณประยูร พณิชยานนท์ ที่ได้กรุณาช่วยอ่านและแปลภาษาจีนจากป้ายโบราณของศาลเก่าในวัดปากน้ำ ขอเจริญพรขอบคุณ คุณพิมใจ มัตสุโมโต ที่แสดงเจตจำนงเป็นเจ้าภาพในการพิมพ์หนังสือท่านแรก อีกทั้งได้ชักชวนสายบุญอีกหลายท่านมาสนับสนุนการพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์คราวนี้ ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ และสยามสมาคมแห่งประเทศไทยที่ให้ความสะดวกในการค้นคว้าเอกสารโบราณ

ผู้เรียบเรียงขอน้อมบุญกุศลอันเกิดจากการค้นคว้า รวบรวม และเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ บูชาพระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี หลวงพ่อวัดปากน้ำ อีกทั้งน้อมถวายเป็นเครื่องสักการะบูชาพระเดชพระคุณหลวงพ่อเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ และขอความเจริญรุ่งเรืองจงบังเกิดมีแก่วัดปากน้ำ และคณะศิษย์หลวงพ่อวัดปากน้ำทุกท่าน หากความบกพร่องประการใดอันจะพึงบังเกิดมีจากการรวบรวมเรียบเรียงคราวนี้ ผู้เรียบเรียงขอน้อมรับไว้ด้วยเศียรเกล้า และจะนำไปปรับปรุงแก้ไขในอนาคต

พระมหาวิรัญ วรญฺ

(พระมหาวรัยญฺญู วรญฺญู)

วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กทม.

๑๘ สิงหาคม ๒๕๔๖

สารบัญ



พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินหลวง ณ วัดปากน้ำ
๓ พฤศจิกายน ๒๕๑๒

ประวัติ
วัดปากน้ำ

สถานะและสถานที่ตั้ง

วัดปากน้ำ เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ตั้งอยู่บนพื้นที่คล้ายเกาะ คือ มีคลองล้อมพื้นที่ตั้งวัดเกือบทุกด้าน ด้านทิศเหนือ

ติดคลองบางหลวง ด้านทิศตะวันออกติดคลองด่าน ด้านทิศใต้ติดคลองระบายน้ำโบราณขนาดเล็ก และด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือติดคลองภาษีเจริญ ตั้งอยู่เลขที่ ๘ แขวงปากคลองภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ด้านหน้าวัดอยู่ทางทิศตะวันออกติดคลองด่าน ส่วนด้านหลังวัดอยู่ทางทิศตะวันตกติดทางสาธารณะ (ถนนรัชมงคลประศาสน์) การเดินทางมาวัดปากน้ำจึงสามารถไปมาได้สะดวกทั้งทางน้ำและทางบก

พื้นที่และอาณาเขตวัด

เมื่อคราวฝ่ายพุทธศาสนสถาน กองพุทธศาสนา กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ จัดทำประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๕[๑] ขณะนั้นได้สำรวจที่ดินซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดปากน้ำมีทั้งหมด ๑๕ ไร่ ๑ งาน ๗๑ ตารางวา และมีที่ธรณีสงฆ์ ๖ แปลง คือ

- แปลงที่ ๑ ตั้งอยู่ ตำบลบ้านใหม่ อำเภอปากเกร็ด
  จังหวัดนนทบุรี
  เนื้อที่ ๓๘ ไร่ ๓งาน ๘๑ ตารางวา
  โฉนดเลขที่ ๑๑๑๖๑ หน้า ๖๑

---

๑ กรมการศาสนา, ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑, (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕),หน้า ๓๔๑-๓๔๓.



- แปลงที่ ๒ ตั้งอยู่ ตำบลท่าเสา อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร

เนื้อที่ ๑๔ ไร่ ๓ งาน ๒๐ ตารางวา

โฉนดเลขที่ ๒๗๔ สารบาญเล่มที่ ๓ หน้า ๗๔

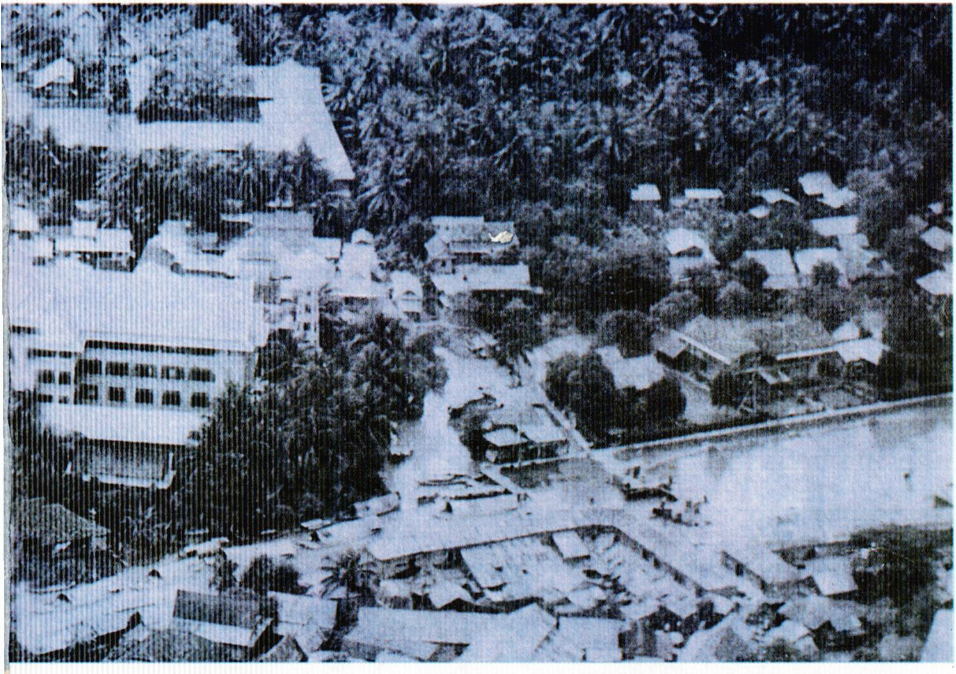
- แปลงที่ ๓ ตั้งอยู่ ตำบลท่าเสา อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร

เนื้อที่ ๕ ไร่ ๓ งาน

โฉนดเลขที่ ๒๗๕ สารบาญเล่มที่ ๓ หน้า ๗๕

- แปลงที่ ๔ ตั้งอยู่ ตำบลบางอ้อ อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

เนื้อที่ ๑๔๓ ไร่ ๒ งาน ๒ ตารางวา



ภาพถ่ายทางอากาศ วัดปากน้ำภาษีเจริญ พ.ศ. ๒๔๙๙

โฉนดที่ดินเลขที่ ๓๑๘๑ สารบาญเล่มที่ ๓๒ หน้า ๘๑

- แปลงที่ ๕ ตั้งอยู่ แขวงปากคลองภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

- เนื้อที่ ๑ ไร่ ๑๗ ตารางวา

โฉนดเลขที่ ๒๐๓๒ เล่ม ๒๑ หน้า ๓๒

- แปลงที่ ๖ ตั้งอยู่ แขวงบางซื่อ เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

เนื้อที่ ๔๘ ตารางวา

โฉนดเลขที่ ๒๓๖๗๑ หน้า ๗๑

ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ทางวัดได้จัดซื้อที่ดินที่มีพื้นที่ติดกับวัดทางด้านทิศเหนือและทิศใต้เพิ่มขึ้น ปัจจุบันวัดปากน้ำ มีพื้นที่ทั้งสิ้น ๒๐ ไร่เศษ

ชื่อและการสร้างวัด

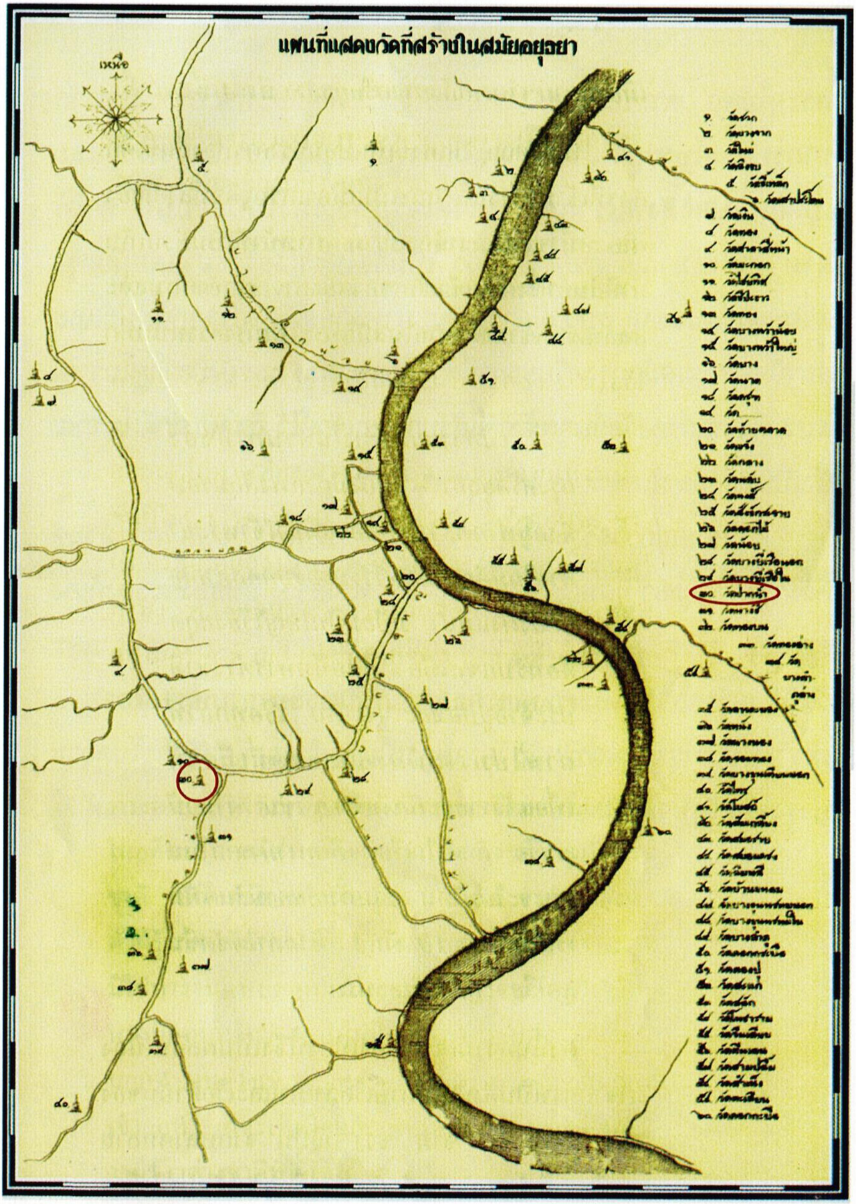
วัดปากน้ำ เป็นพระอารามหลวงมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ดังปรากฏในแผนที่บริเวณเมืองทณบุรีศรีมหาสมุทร เมืองลูกหลวงในพระราชอาณาจักร[๒] อยู่ลำดับที่ ๓๐ ในจำนวน ๖๐ วัด และวัดปากน้ำเป็นพระอารามหลวงมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา[๓] เกี่ยวกับผู้สร้างกำลังค้นหาหลักฐาน แต่การสอบสวนศิลปะและสถาปัตยกรรมภายในวัดทำให้ประมาณอายุการก่อสร้างวัดปากน้ำอยู่ในสมัยอยุธยาตอนกลาง (พ.ศ. ๒๐๓๑-๒๑๗๒) ลายจำหลักไม้ธรรมาสน์ของวัดปากน้ำ เป็นของสมัยกรุงศรีอยุธยากลาง[๔] และจากการศึกษาศิลปะและสถาปัตยกรรมของ

---

๒ พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, สำเภาสยาม ตำนานเจ๊กบางกอก, (บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด, กรุงเทพฯ), ๒๕๔๔ หน้า ๒๓.

๓ ราชบัณฑิตยสภา, ตำนานเรื่องวัตถุสถานต่างๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนา, (พระนคร:โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๒),หน้า ๓๒.

๔ น. ณ ปากน้ำ, งานจำหลักไม้ ศิลปะและสถาปัตยกรรมไทย, (พระนคร: สำนักพิมพ์เมือง โบราณ, ๒๕๓๗), หน้า ๓๗.



วัดปากน้ำ ในแผนที่วัดที่สร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยา ในเขตเมือง ทณบุรีศรีมหาสมุทร

พระอุโบสถ พระประธาน หอไตร พระเจดีย์และพระปรางค์ของวัด จากรูปถ่ายโบราณที่ถ่ายไว้ก่อนมีการบูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่และเปลี่ยนแปลงดังที่ปรากฏสภาพวัดเจริญรุ่งเรืองในปัจจุบันนี้ ทำให้สามารถประมาณอายุของวัดได้ว่า เป็นวัดโบราณสร้างมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแน่นอน พบว่ามีการบูรณะมาหลายสมัย ปรากฏศิลปะและสถาปัตยกรรมสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ต่างสกุลช่างกัน และยังปรากฏโบราณสถานที่เก่าแก่ของวัดชิ้นสุดท้ายที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้ คือ **หอระฆังโบราณ** ซึ่งเป็นของมีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเช่นกัน

"ลักษณการสร้างพระอารามหลวงบางทีจะมีประเพณีมาแล้วแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ที่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงสร้างเป็นของพระองค์เองสถาน ๑ ทรงสร้างพระราชทานให้เป็นเกียรติยศแก่ผู้อื่นสถาน ๑ และวัดผู้อื่นสร้างถวายและทรงพระกรุณารับเป็นพระอารามหลวงสถาน ๑ เพราะพระอารามหลวงผิดกับวัดราษฎร์เป็นข้อสำคัญ ที่ตัววัดอยู่ในความบำรุงของรัฐบาลเสมอไป และพระภิกษุเจ้าอาวาสก็ย่อมมีสมณศักดิ์

สมเด็จ พระเจ้าแผ่นดินทรงตั้งเป็นพระราชาคณะหรือพระครู"[๕]

จากจดหมายเหตุ เรื่องการเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระกฐินหลวง ของรัชกาลที่ ๑ ทำให้ทราบว่า วัดปากน้ำเป็น ๑ ใน ๒๐ อารามหลวงในสมัยรัชกาลที่ ๑[๖] และจดหมายเหตุในรัชกาลที่ ๒ ได้ระบุว่า เป็น ๑ ใน ๓๓ อารามหลวง[๗]ในสมัยนั้นด้วย

วัดปากน้ำปรากฏหลักฐานเรียกชื่อว่า "**วัดปากน้ำ**" มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา[๘] และในจดหมายเหตุสมัยกรุงธนบุรี จ.ศ. ๑๑๔๒ เล่มที่ ๑๐ สมุดไทยดำ เรื่อง กำหนดการเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระกฐิน ปีมะแม นพศก (พ.ศ. ๒๓๓๐)[๙] ได้ระบุนามวัดปากน้ำไว้ว่า

"วัดปากน้ำในคลองบางหลวง"

ในจดหมายเหตุ สมัยกรุงธนบุรี จ.ศ.๑๑๔๒ เลขที่ ๑๐ สมุดไทยดำ เรื่อง เกณฑ์ทหารหัวหมื่น ตำรวจเลว และปืนท้ายพระที่นั่งจุกช่อง

---

๕ ตำนานเรื่องวัตถุสถานต่างๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนา, หน้า ๗-๘.

๖ จดหมายเหตุสมัยกรุงธนบุรี จ.ศ. ๑๑๔๒ เล่มที่ ๑๐ สมุดไทยดำ

๗ หมายรับสั่ง รัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๙ เล่มที่ ๑๐ สมุดไทยดำ

๘ สำเภาสยาม ตำนานเจ๊กบางกอก, หน้า ๒๓.

๙ กรมศิลปากร, ประวัติวัดสังข์กระจาย, (พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๕๑๐), หน้า ๖๗.

ล้อมวง[๑๐] ได้ระบุนามวัดปากน้ำว่า

"วัดปากน้ำ"

ในจดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๖๔ (พ.ศ. ๒๓๔๕) เล่มเลขที่ ๔ ก. สมุดไทยดำ เรื่อง พระราชพิธีทรงผนวช กรมพระราชวังหลัง กับพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าฉัตร พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าวาสุกรี ได้ระบุนามพระสงฆ์ที่นิมนต์มาเป็นพระอุปัชฌาย์ คู่สวด และนั่งหัตถบาส ในพระอุโบสถวัดพระศรีสรรเพชญ[๑๑] รวมทั้งหมด ๕๐ รูป ในตอนหนึ่ง ได้ระบุนามพระเถระที่เป็นราชาคณะของวัดปากน้ำ ดังนี้

"พระเทพกวี วัดปากน้ำ ๑ พระนิกรม วัดปากน้ำ ๑"

ในหมายรับสั่ง รัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๙ (พ.ศ. ๒๓๖๐) เล่มที่ ๑๐ สมุดไทยดำ เรื่อง เกณฑ์โคม และเสาโคม ไปจุดตามพระอารามต่างๆ[๑๒] ทำให้ทราบว่าในสมัยนั้นมีพระอารามหลวงทั้งหมดเพียง ๓๓ แห่ง และนาม "วัดปากน้ำ" ก็ปรากฏอยู่ด้วย ๓ ครั้ง อีกทั้งยังระบุนามข้าราชการที่โปรดเกล้าให้นำไทยทานจากกรมวังไปถวายพระสงฆ์ที่แสดงธรรมที่วัดปากน้ำ ดังนี้

"วัดอินทาราม พระราชวรินทร์ ๑

---

๑๐ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖.

๑๑ ปัจจุบัน คือ พระอุโบสถวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ

๑๒ ประวัติวัดสังข์กระจาย, หน้า ๙๓.

วัดปากน้ำ พระยาอนุรักษ์โยธา ๑

วัดนางนอง พระยาประชาทิพย์ ๑”

ในจดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๑๘๖ (พ.ศ. ๒๓๖๗) เลขที่ ๖๓ สมุดไทยดำ เรื่อง บัญชีพระสงฆ์ซึ่งเข้ามารับพระราชทานเทียน จ.ศ. ๑๑๘๖[๑๓] ได้กล่าวถึงพระอาราม ๕๐ แห่ง ที่ได้รับพระราชทานทรงถวายเทียนต่อพระพักตร์ ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เป็นเวลา ๕ ปี ได้ปรากฏนามวัดปากน้ำ ดังนี้

“วัดสังกะจาย	พระราชาคณะ	๑	๕
	ถานานุกรม	๓	
	อาจารย์วิปัสสนา	๑	
วัดปากน้ำ	**พระราชาคณะ**	๑	๔
	ถานานุกรม	๓	
วัดราชโอรส	พระราชาคณะ	๔	๙ ”
	ถานานุกรม	๕	

๑๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๑.

ต่อมาชื่อของวัดปากน้ำได้เปลี่ยนไปในสมัยรัชกาลที่ ๓ นั่นเอง ดังหลักฐานในจดหมายเหตุสมัยรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๕ (พ.ศ. ๒๓๘๖) เลขที่ ๑๖๑ สมุดไทยดำ เรื่อง ตำแหน่งเลื่อนและตั้งสมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะ จ.ศ. ๑๒๐๕[๑๔]

" วัดราชคฤห์	พระอริยะธัชะ	๑
วัดปากน้ำด่าน	**พระญาณโพธิ**	**๑**
วัดนวลนรดิศ	พระปิฎกบัณฑิต	๑ "

นาม"วัดปากน้ำด่าน"ได้ใช้สืบกันมาถึง พ.ศ. ๒๔๖๘ ในสมัยที่หลวงพ่อวัดปากน้ำมาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสแล้ว โปรดดูรูปภาพประกอบ จะเห็นชื่อวัดและพ.ศ. ที่ถ่ายที่ด้านบนของรูป

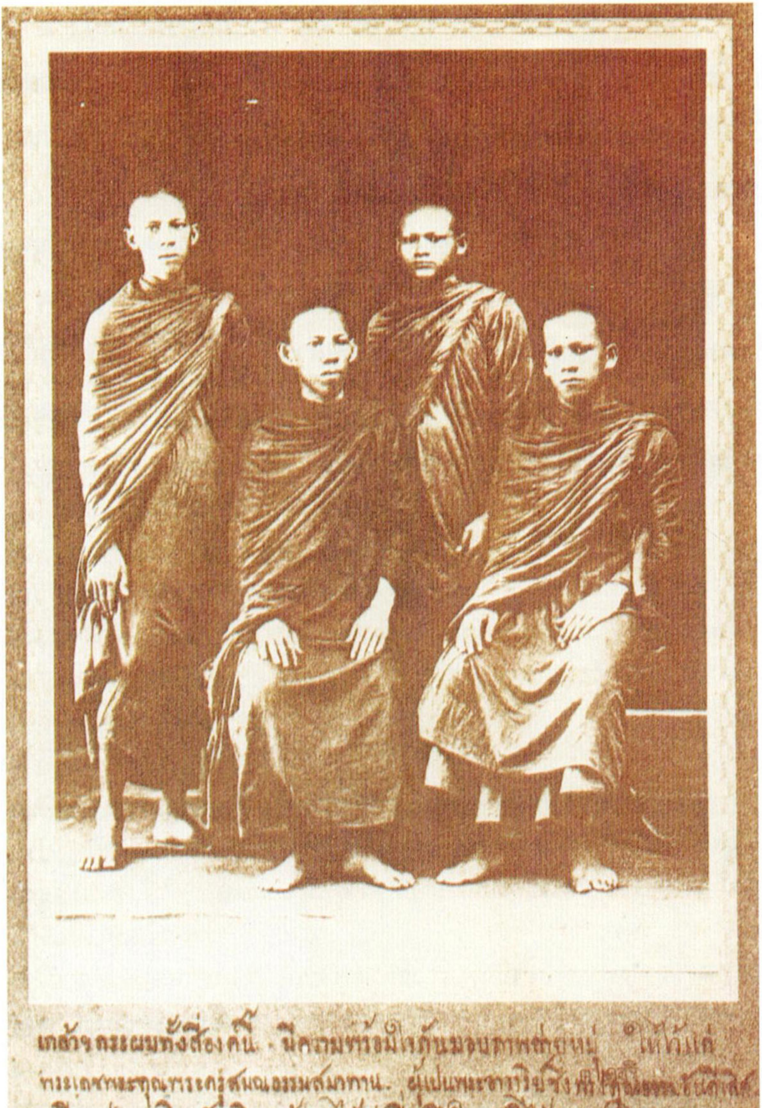


หลักฐานชิ้นหนึ่ง ใน พ.ศ. ๒๔๗๐ พระภิกษุวัดปากน้ำ ๓ รูป และสามเณร ๑ รูป ได้ถ่ายรูปแล้วถวายหลวงพ่อวัดปากน้ำ ซึ่งในสมัยนั้นดำรงสมณศักดิ์ที่ พระครูสมณธรรมสมาทาน บริเวณใต้รูปดังกล่าวได้พบนามของวัดปากน้ำที่แปลกออกไป เนื้อความมีดังนี้

" เกล้าฯ กระผมทั้งสี่องค์นี้ มีความพร้อมใจกันมอบภาพถ่ายหมู่ให้ไว้แก่พระเดชพระคุณพระครูสมณธรรมสมาทาน ผู้เป็นพระอาจารย์ซึ่งทรงคุณธรรมอันดีเลิศเปรียบประดุจบิดาบังเกิดเกล้าฯ ไว้เป็นที่ระลึกในการที่ได้จำพรรษาในพระอาราม **วัดสมุทธาราม (วัดปากน้ำด่านภาษีเจริญ)** จังหวัดธนบุรี เมื่อปีพุทธศก ๒๔๗๐"

---

๑๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๑


เกล้าฯ กระผมทั้งสี่องค์นี้ มีความพร้อมใจกันมอบภาพถ่ายนี่ ให้ไว้แด่
พระเดชพระคุณพระครูสมณธรรมสมาทาน. ผู้เปนพระอาจารย์
เปรียบประดุจบิดาบังเกิดเกล้าฯ ไว้เปนที่ระลึกในการที่ได้จำพรรษา
วัดสมุทอาราม (วัดปากน้ำด่านภาษีเจริญ) จังหวัดธนบุรี เมื่อปีพุทธศก
พระพุฒ ชิตธมฺโม. พระแสน ปัญญาทีโป. พระเกิ่น ปทุโม, สามเณรวงษ์

เกี่ยวกับชื่อของวัดที่เปลี่ยนเป็น **"วัดสมุทธาราม"** นั้น ได้พบหลักฐานในแผนที่ กรุงเทพ พระมหานคร สยาม ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕)[๑๕] ด้วย

อย่างไรก็ตามชื่อของวัดปากน้ำ คงนิยมเรียกกันว่า *"วัดปากน้ำ"* ตามชื่อโบราณเดิม และยังคงใช้มาถึงปัจจุบัน



---

๑๕ กาญจนาคพันธ์ (ขุนวิจิตรมาตรา) ,เด็กคลองบางหลวง เล่ม๒ (กรุงเทพฯ, สำนักพิมพ์สารคดี ๒๕๔๓), หน้า ๑๒-๑๓

ลำดับเหตุการณ์สำคัญของวัดปากน้ำ

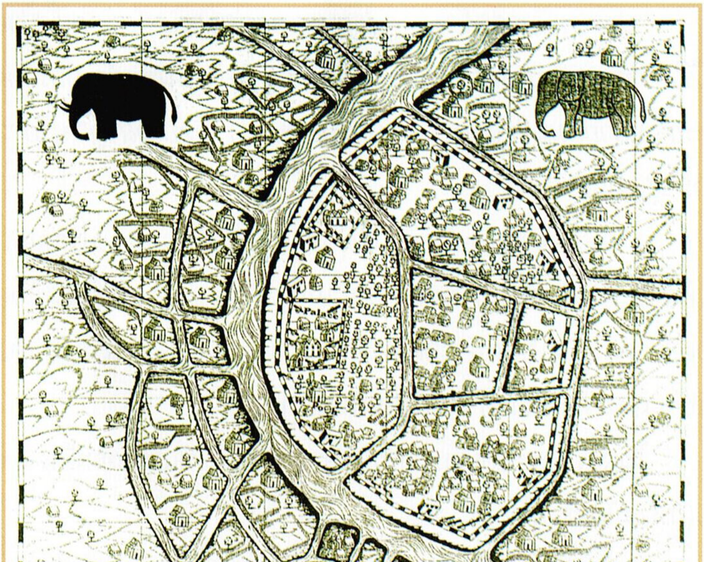
ราว พ.ศ. ๒๐๓๑ - ๒๑๗๒ ซึ่งเป็นสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง สมัยนั้นประเทศสยามได้มีการคมนาคมหลักทางน้ำ การเดินทางสู่หัวเมืองภาคใต้ ต้องผ่านเมืองลูกหลวงโบราณซึ่งเป็นที่ตั้งของเขตธนบุรี เขตบางกอกใหญ่ บางกอกน้อย และกรุงเทพมหานครในปัจจุบัน คือ เมืองทณบุรีศรีมหาสมุทร[๑๖] เนื่องจากสายน้ำที่โค้งอ้อมเป็นระยะทางไกล สมเด็จพระชัยราชาธิราช[๑๗] ได้มีพระบรมราชโองการให้ขุดคลองลัด เพื่อย่นระยะในการเดินทาง เริ่มขุดตั้งแต่บริเวณปากคลองบางกอกน้อยไปสิ้นสุดที่ปากคลองบางกอกใหญ่ คือ จากบริเวณหน้าสถานีรถไฟบางกอกน้อยผ่านหน้าวัดอรุณไปถึงป้อมวิไชยประสิทธิ์

หลังจากการขุดคลอง กระแสน้ำของแม่น้ำเจ้าพระยาได้ไหลตัดตรงซัดเซาะฝั่งทั้งสอง ทำให้คลองลัดค่อยๆ ขยายตัวขึ้นและกลายเป็นแม่น้ำใหญ่ในที่สุด ส่วนลำแม่น้ำเดิมมีน้ำลดลง เพราะกระแสน้ำไม่ไหลเข้าทั้งหมดเหมือนแต่ก่อน จึงทำให้ตื้นเขินกลายเป็นคลองในที่สุด บริเวณต้นทางเรียกกันว่า คลองบางกอกน้อย ถัดมาถึงปลายคลองเรียกว่า **คลองบางกอกใหญ่** แต่คนโบราณนิยมเรียกว่า “**คลองบางหลวง**” บริเวณหัวมุมเชื่อมต่อระหว่างคลองบางหลวงกับคลองด่าน เป็นที่ตั้งของวัดโบราณวัดหนึ่ง

---

๑๖ สำเภาสยาม ตำนานเจ๊กบางกอก, หน้า ๒๓.

๑๗ ครองราชย์ช่วงปี พ.ศ. ๒๐๗๗–๒๐๘๙



ในหนังสือ มูลเหตุแห่งการสร้างวัดในประเทศสยาม ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ มีพระดำรัสว่า

"ประเพณีการสร้างวัดดูประหลาดอยู่อย่าง๑ คือที่วัดทั้งปวงมักไม่มีชื่อ เว้นแต่ที่เป็นพระอารามหลวง คำที่เรียกเป็นชื่อวัด มักเกิดจากคำคนทั้งหลายสมมุติเรียกตามนามตำบล เช่นว่า "วัดบางลำภู" หรือ ***"วัดปากน้ำ"*** *เป็นต้น"*[๑๘]

จากหลักฐานทางโบราณคดี ทั้งโบราณวัตถุและโบราณสถาน ทำให้สามารถกำหนดอายุของวัดปากน้ำได้ว่า สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง แต่ประวัติการก่อสร้างและผู้สร้างแต่แรกเริ่มนั้น ยังเป็นประเด็นให้ค้นคว้าหาหลักฐานกันต่อไป

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา การปกครองคณะสงฆ์แบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย ตามแบบสมัยกรุงสุโขทัย[๑๙] คือ

๑. ฝ่าย**คามวาสี** หมายถึง พระที่อยู่ในอารามที่ใกล้เมือง หรืออยู่ในเมือง เล่าเรียนคันถธุระ คือ ศึกษาพระไตรปิฎก

๒. ฝ่าย**อรัญญวาสี** หมายถึง พระที่อยู่ในอารามในป่า หรือวัดที่ห่างไกลเมืองหลวง เล่าเรียนวิปัสสนาธุระ คือ สมาธิ สมถวิปัสสนา เพื่อทำลายกิเลส

---

๑๘ กรมศิลปากร, มูลเหตุแห่งการสร้างวัดในประเทศสยาม ของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พิมพ์แจกในงานกฐินพระราชทาน ณ วัดกาญจนสิงหาศน์, (พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร), ๒๕๐๔, หน้า ๓๓–๓๔.

๑๙ มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, พิมพ์เป็นที่ระลึก สมโภชหิรัณยบัฏ พระธรรมปัญญาบดี (วัดปากน้ำ), (กรุงเทพฯ: หจก.ชุติมาการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๑–๑๒.

บางครั้งเรียกกันง่ายๆ ว่า **คณะฝ่ายขวา** และ**คณะฝ่ายซ้าย** คือ พระที่อยู่อารามในเมือง เป็นคณะฝ่ายขวา ส่วนพระที่อยู่อารามในป่า เป็นฝ่ายซ้าย

วัดปากน้ำ เป็นวัดอยู่ในอาณาเขตเมืองลูกหลวง และอยู่ห่างจากย่านตัวเมือง จึงอยู่ในกลุ่มอรัญญวาสี (ฝ่ายซ้าย) แม้กระทั่งในสมัยกรุงธนบุรี เมื่อเมืองหลวงได้ย้ายมาจากพระนครศรีอยุธยามาตั้งอยู่ในบริเวณฝั่งธนและฝั่งพระนครแล้ว วัดปากน้ำยังคงเป็นวัดอรัญญวาสี แต่สถานะของวัดได้รับการสถาปนาให้เป็นพระอารามหลวงแล้ว และมีพระราชาคณะปกครอง ตามที่ปรากฏหลักฐานการสถาปนารัชกาลที่ ๑ ว่า ทรงโปรดเลื่อนสมณศักดิ์ให้พระธรรมโฆษา[๒๐] หรือ พระธรรมโกศา[๒๑] วัดปากน้ำ เป็น พระเทพกระวี

เกี่ยวกับตำแหน่งพระธรรมโกศา นั้น เป็นตำแหน่งพระราชาคณะของคณะอรัญญวาสี ในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยมีพระพุทธาจารย์ วัดโบสถ์ราชเดช เป็นเจ้าคณะบังคับบัญชา[๒๒]

---

๒๐ สะกดตามพระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ของ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค)

๒๑ สะกดตามพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒

๒๒ คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, หน้า ๑๕.

ในเบื้องต้นนี้อาจสันนิษฐานได้ ๒ นัย คือ

นัยแรก พระธรรมโกศา วัดปากน้ำ เป็นพระราชาคณะฝ่ายอรัญญวาสีที่ได้รับการแต่งตั้งมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา และประจำอยู่ ณ วัดปากน้ำ

นัยที่สอง พระธรรมโกศา เป็นพระราชาคณะที่ย้ายมาจากกรุงศรีอยุธยา คราวกรุงแตก (พ.ศ. ๒๓๑๐) และมาอยู่ ณ วัดปากน้ำ



พระราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชภายในพระราชวังเดิม

หลังจากกรุงแตกได้ ๓ ปี สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงกอบกู้เอกราช สถาปนากรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวง และทรงครองสิริราชสมบัติเป็นเวลา ๑๒ ปี ได้ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและพระอารามต่างๆ ดังมีบันทึกและจดหมายเหตุเกี่ยวกับคณะสงฆ์หลายเรื่อง รวมถึงเรื่องการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช และราชาคณะหลายคราว แต่ไม่ปรากฏการแต่งตั้งพระธรรมโกศา วัดปากน้ำในที่ใดเลย ซึ่งก็สนับสนุนแนวความคิดที่ว่า พระธรรมโกศา เป็นพระอรัญญวาสี ได้รับแต่งตั้งมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา

ครั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงปราบดาภิเษกขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี จึงได้โปรดเลื่อนสมณศักดิ์ของพระธรรมโกศา[๒๓] วัดปากน้ำ เป็นพระเทพกระวี ซึ่งเป็นสมณศักดิ์ของคณะคามวาสี

และจากการศึกษาจดหมายเหตุสมัยรัชกาลที่ ๑ พบว่า พระเทพกระวี เป็นที่โปรดปรานของรัชกาลที่ ๑ เพราะจะได้รับอาราธนาไปในพระราชพิธีหลวงทุกครั้ง เช่น ในพระราชพิธีทรงผนวช กรมพระราชวังหลัง[๒๔] กับพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าฉัตร[๒๕] พระเจ้าลูกเธอ

---

๒๓ ในหนังสือเรื่องตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์ ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๖) ตรงเชิงอรรถ หน้าที่ ๑๗ กล่าวว่า ตำแหน่งพระธรรมโกษา เดิมเป็นพระราชาคณะสามัญ ยกขึ้นเป็นชั้นพระราชาคณะผู้ใหญ่ในรัชกาลที่ ๕

๒๔ หลังจากลาสิกขาบท ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณ และได้รับโปรดเกล้า เป็น เจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ (ทองอิน) กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข

๒๕ ภายหลังได้ลาสิกขา ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณ และได้รับโปรดเกล้าเป็น กรมหมื่นสุรินทรรักษ์ (ต้นตระกูลฉัตรกุล)

พระองค์เจ้าวาสุกรี[๒๖] และในพระราชพิธีสถาปนากรมพระราชวังบวรสถานมงคล และให้ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยกระทำสัจจะสาบานที่จะรักษาราชวงศ์ พระพุทธศาสนาและประเทศชาติ

ที่สำคัญ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้เสด็จพระราชดำเนินทางชลมารค ถวายผ้าพระกฐินหลวง ณ วัดปากน้ำ ด้วยพระองค์เอง เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๓๐



เรือพระที่นั่งสุพรรณหงษ์ ในขบวนเสด็จพยุหยาตราชลมารค

---

๒๖ ภายหลังได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระสังฆราชเจ้า องค์ที่ ๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระเทพกระวี ได้มรณภาพ ราวๆสมัยรัชกาลที่ ๑ ตอนปลาย หรือ สมัยรัชกาลที่ ๒ ตอนต้น

พระบวรญาณมุนี หรือ พระบวรญาณ เป็นเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ สืบจากพระเทพกระวี ดังปรากฏชื่อวัดปากน้ำในบัญชีพระสงฆ์เข้ารับถวายเทียน พ.ศ. ๒๓๖๗ ซึ่งเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์ ซึ่งบ่งถึงว่า พระบวรญาณมุนี ได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสมาก่อนรัชสมัยรัชกาลที่ ๓ แล้ว

ในสมัยพระบวรญาณมุนี วัดปากน้ำได้เจริญรุ่งเรืองในด้านการศึกษาบาลี ดังในจดหมายเหตุ เรื่องบัญชีจำนวนพระภิกษุสามเณรที่เล่าสูตรกัจจายน์ได้จบบริบูรณ์[๒๗] ๓ รูป ดังนี้

"วัดอำมรินทาราม เอก ๑ (รูป) โท ๕ (รูป) ตรี ๑ (รูป) (รวม) ๗ (รูป)

วัดปากน้ำบางหลวง เอก ๒ (รูป) โท ๑ (รูป) (รวม) ๓ (รูป)

วัดบพิตพิมุข เอก ๑ (รูป) โท ๑ (รูป) (รวม) ๒ (รูป)"

ปรากฏนามพระมหาเปรียญวัดปากน้ำรูปแรกในสมัยรัชกาลที่ ๓ คือ พระมหานาก

---

๒๗ รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, จดหมายเหตุ รัชกาลที่๓ เล่ม๔, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลสหประชาพาณิชย์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๑–๒๓.

"ปะเรียญ มะหานาก ๑" [๒๘]

และได้พบหลักฐานรัชกาลที่ ๓ ในบัญชีบริจาคในกองการกุศล จ.ศ. ๑๑๙๐[๒๙] (พ.ศ. ๒๓๗๑) ทรงพระราชทานพระราชทรัพย์แก่วัดต่างๆ ซึ่งปรากฏชื่อวัดปากน้ำอยู่ด้วย ดังนี้

"พระเจดีวัดปากน้ำ ๑ ตำลึง"



นอกจากนี้ยังพบว่าวัดปากน้ำในสมัยพระบวรญาณมุนี ได้รับพระราชทานสมณะบริขารด้วย

---

๒๘ จดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๓ เล่ม ๒, หน้า ๓๓.

๒๙ จดหมายเหตุ รัชกาลที่๓ เล่ม ๔, หน้า ๖๗.

ในปี พ.ศ ๒๓๗๔ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้พระยาโชฎึกราชเศรษฐี (ทองจีน) เป็นแม่กองขุดลอกคลองด่าน ขุดลอกตั้งแต่หน้าวัดปากน้ำไปถึงวัดเลา รวมความยาว ๑๗๐ เส้น ๑๘ ตารางวา โดยใช้กุลีชาวจีนทั้งสิ้น[๓๐] ด้วยเหตุที่ทรงโปรดให้ขุดลอกคลองด่านด้านหน้าวัดปากน้ำ ชื่อของวัดจึงกลายเป็น**วัดปากน้ำด่าน**ในเวลาต่อมา และใช้มาถึงสมัยรัชกาลที่ ๖

เมื่อพระบวรญาณมุนีมรณภาพ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าแต่งตั้งพระราชาคณะรูปใหม่ในปี พ.ศ. ๒๓๘๖ เป็นเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ รูปที่ ๓ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ คือ พระญาณโพธิ

ในสมัยพระญาณโพธิ เป็นสมัยที่รุ่งเรืองของวัดปากน้ำอีกสมัยหนึ่ง เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดทำเนียบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ ได้รับสั่งให้เขียนลายรดน้ำทองตำแหน่งสมณศักดิ์ของสมเด็จพระสังฆราชและพระราชาคณะทั้งหมดเป็นอักษรขอมไว้ตามบานหน้าต่าง

---

๓๐ เกี่ยวกับกุลีจีน ปัจจุบันได้พบป้ายภาษาจีนโบราณอยู่ในศาลเก่าตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของวัด เป็นอักษรจีนโบราณ ๔ ตัว คุณประยูร พณิชยานนท์ได้อ่านและแปลทีละตัวเมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ ดังนี้

	หง	ไห่	ปอ	กวง
	ยิ่งใหญ่	ทะเล	คลื่น	แสงสว่าง

มีความหมายว่า "ในมหาสมุทรที่อ้างว้างและมีภยันตราย มีแสงสว่างหรือผู้ปกปักรักษา" (ผู้เรียบเรียง)

ด้านในของพระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ[๓๑] ชื่อของพระญาณโพธิ วัดปากน้ำ ได้ถูกจารึกไว้ที่หน้าต่างด้านเหนือ ช่องที่ ๓ นับจากประตูหน้าของพระอุโบสถด้วย

หลังจากนี้ไป หลักฐานเกี่ยวกับเหตุการณ์ภายในวัดปากน้ำก็ไม่ชัดเจน เนื่องจากสิ้นแผ่นดินรัชกาลที่ ๓

เรื่องราวของวัดปากน้ำในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ยังรอการค้นหาต่อไป พบแต่เพียงพระราชนิพนธ์ที่อธิบายถึงคลองบางหลวง[๓๒] และกล่าวถึงชื่อวัดปากน้ำ ดังนี้

"ก็ในคลองนั้นเจ้าตากให้ไปไล่บ้านราษฎรเป็นอันมากเอามาเป็นที่หลวง ประทานขุนนางแลเจ้านายในแผ่นดินนั้น แลคนจะเดินเรือทางนั้นก็ต้องระวังตัวต่างๆ คนจึงเรียกว่า คลองบางหลวงไป เพราะเป็นคลองริมวังหลวง เหมือนกับคนจีนแต้จิ๋วในแผ่นดินนั้นคนเรียกว่าจีนหลวง เพราะเป็นเมืองเดียวฤๅพวกเดียวกันกับเจ้าตาก แต่ในกระบวนราชการแล้วเคยบาดหมายเพดทูลว่าบางกอกใหญ่เสมออยู่ ไม่ใช้ว่าบางหลวงเลย

*ใช้ว่าคลองบางหลวง ตั้งแต่ด่านเลี้ยวเข้าไปข้าง**วัดปากน้ำ** นอกนั้นออกมายังคงเป็นคลองบางกอกใหญ่"*

พ.ศ. ๒๔๐๖ รัชกาลที่ ๔ ทรงโปรดเกล้าให้ พระภาษีสมบัติบริบูรณ์ (ยิ้ม) ซึ่งเป็นเจ้าของกิจการเดินเรือระหว่างกรุงเทพฯ-สิงคโปร์ และเป็นเจ้าภาษีฝิ่น ขุดคลองเชื่อมต่อระหว่างคลองบางกอกใหญ่กับแม่น้ำนครชัยศรี โดยขุดคลองข้างวัดปากน้ำไปสุดที่บ้านดอนไก่ดี รวมความยาวกว่า ๒๔ กิโลเมตร โปรดให้หักภาษีฝิ่นที่พระภาษีสมบัติบริบูรณ์จะต้องส่งให้

---

๓๑ ศาสตราจารย์ ดร.นิยะดา เหล่าสุนทร, ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน, (กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๔), หน้า ๒๕๖.

๓๒ สุจิตต์ วงษ์เทศ, เวียงวังฝั่งธนฯ ชุมชนชาวสยาม, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๙๔–๙๕.

แก่หลวง พระราชทานเป็นค่าจ้างกุลีขุดคลอง ทรงพระราชทานนามคลองนี้ว่า **คลองภาษีเจริญ** เพื่อเป็นเกียรติแก่พระภาษีสมบัติบริบูรณ์ตามนามบรรดาศักดิ์ของท่าน[๓๓] วัดปากน้ำจึงพลอยถูกเรียกนามไปว่า "วัดปากน้ำด่านภาษีเจริญ"[๓๔] ซึ่งหมายถึงวัดปากน้ำที่ตั้งอยู่ปากคลองด่านและปากคลองภาษีเจริญ



ถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เรื่องราวของวัดปากน้ำได้ถูกบันทึกไว้อีกครั้งในจดหมายเหตุของกรมราชเลขาธิการ ได้บันทึกเหตุการณ์การขอพระบรมราชานุญาตบูรณะปฏิสังขรณ์วัดปากน้ำเกือบทั้งอาราม เชิงอนุรักษ์ เจ้าอาวาสวัดปากน้ำในสมัยนั้นคือ พระครูสมณธรรมสมาทาน (แสง) และพระ

๓๓ อรณี แน่นหนา, นามนี้ มีที่มา, (กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๘๕.

๓๔ ดูภาพถ่ายโบราณของพระและเณรที่ถวายหลวงพ่อวัดปากน้ำไว้ พ.ศ.๒๔๗๐

สมุห์ (บุญ) ซึ่งเป็นพระอาจารย์สอนวิปัสสนา ได้เป็นกำลังสำคัญในการหาทุนบูรณะวัดปากน้ำครั้งนั้น ใช้เวลาทั้งสิ้น ๖ ปี เมื่อแล้วเสร็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงมีพระราชกระแสอนุโมทนาแก่พระสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกาวัดปากน้ำทั้งสิ้น

เอกสารราชการสมัยรัชกาลที่ ๖ ทำให้ทราบว่า ในสมัยนั้นวัดปากน้ำมีรายได้พิเศษจากการให้เช่าท่าเรือจ้างจากบริษัทเรือยนต์ ปีละ ๑๐๐ บาท ดังเอกสารรายงานของนายหลง มรรคนายกวัดปากน้ำ รายงานต่อกระทรวงธรรมการ[๓๕]

พระครูสมณธรรมสมาทาน (แสง) ได้มรณภาพในตอนต้นแห่งสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ดังประกาศข่าวมรณภาพในแถลงการณ์คณะสงฆ์ พระพุทธศักราช ๒๔๕๘ เล่ม ๓[๓๖] ว่า

"พระครูสมณธรรมสมาทาน (แสง) เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ อายุ ๗๗ ปี อาพาธเป็นโรคชรา ถึงมรณภาพวันที่ ๒๖ กรกฎาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๘ฯ"

---

๓๕ ดูจดหมายเหตุสมัย ร.๖ ท้ายเล่ม

๓๖ พระยาเมธาธิบดี, แถลงการณ์คณะสงฆ์ พระพุทธศักราช ๒๔๕๘ เล่ม ๓, (พระนคร: ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, ๒๔๕๘), หน้า ๒๐๑.

หลังจากการมรณภาพของพระครูสมณธรรมสมาทาน (แสง) ทางคณะสงฆ์ได้แต่งตั้งพระครูพุทธพยากรณ์ (เจริญ อุปติสฺโส) เจ้าอาวาสวัดอัปสรสวรรค์ ให้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ

จากหนังสือนวกานุสรณ์ ปี ๒๔๙๗[๓๗] ได้เล่าสถานการณ์ของวัดปากน้ำก่อนที่หลวงพ่อวัดปากน้ำจะมาเป็นเจ้าอาวาสว่า

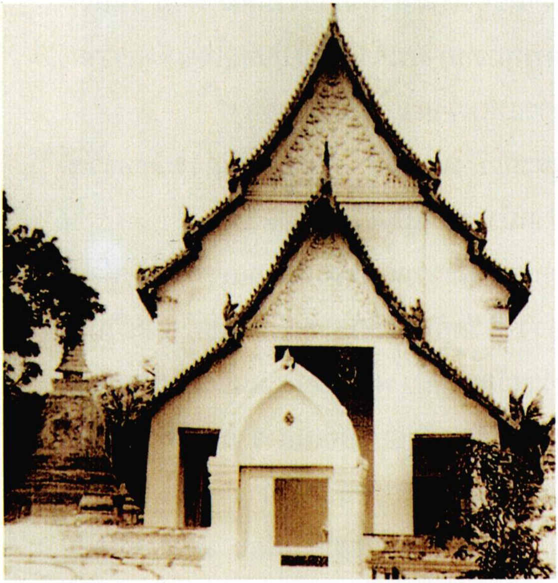
"หลังจากท่านพระครูสมณธรรมสมาทานมรณภาพแล้ว ท่านพระครูพุทธพยากรณ์เจ้าอาวาสวัดอัปสรสวรรค์เจ้าคณะตำบลเป็นผู้รักษาการในตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ พระภิกษุสามเณรโดยมากเป็นพระเณรในท้องถิ่นนั้น มีพระจรมาอาศัยอยู่น้อยเนื่องจากการศึกษาเล่าเรียนไม่มี ความประพฤติย่อหย่อนต่อพระธรรมวินัยมาก"

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ นั้นเอง พระราชสุธี (เผื่อน ติสฺสทตฺโต)[๓๘] วัดพระเชตุพนฯ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะแขวงนอก จังหวัดธนบุรี ได้พิจารณาเห็นความสำคัญของวัดปากน้ำ จึงได้ส่งพระสมุห์สด จนฺทสโร ฐานานุกรมของท่านเมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระศากยบุตติยวงศ์ ให้มาเป็นเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ เมื่อมาอยู่ก็ตั้งให้เป็นพระครูสมุห์ฐานานุกรมในพระราชสุธี (เผื่อน ติสฺสทตฺโต)นั่นเอง

---

๓๗ พระมหาชูพงษ์ สุชุติโก, อมตวาทะของพระมงคลเทพมุนี (กรุงเทพฯ : บริษัท อนิเมท พริ้นแอนด์ดีไซน์ จำกัด,ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์),หน้า ๒๒.

๓๘ ภายหลังได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์มาโดยลำดับ สุดท้ายได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระวันรัต สถิต ณ วัดพระเชตุพนฯ



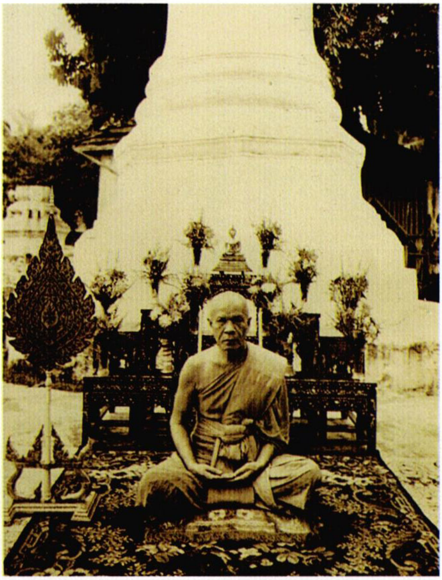
“สมัยนั้นวัดปากน้ำมีสภาพกึ่งวัดร้างชำรุดทรุดโทรมทั้งในด้านวัตถุและการประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุ สามเณร มีพระสงฆ์จำพรรษาเพียง ๑๓ รูป”[๓๙]

ต่อจากนั้น ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ พระครูสมุห์สดได้รับแต่งตั้งเป็นพระครูสัญญาบัตรที่ พระครูสมณธรรมสมาทาน ท่านได้กวดขันดูแลเอาใจใส่พระภิกษุสามเณรวัดปากน้ำให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และที่สำคัญที่สุดท่านได้สอนวิปัสสนากรรมฐาน ตามแนววิชชาธรรมกายที่ท่านได้แสวงหา

---

๓๙ ตรีธา เนียมขำ, ตรีธาเล่าเรื่องหลวงพ่อและวัดปากน้ำ, (พิมพ์ครั้ง ที่ ๓) ๒๕๒๘, หน้า ๕๘.

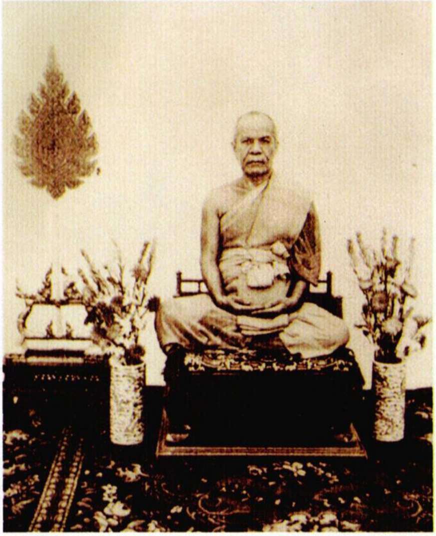




ปฏิบัติ และค้นพบด้วยตัวท่านเอง กิตติคุณของวัดปากน้ำก็ค่อยๆ กลับคืนมา สมกับเป็นวัดหลวงแต่โบราณและเป็นที่สถิตของพระราชาคณะฝ่ายอรัญญวาสีแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาอีกครั้ง ท่ามกลางอุปสรรคนานับประการที่ท่านเอาชีวิตเข้าเดิมพันเพื่อพระพุทธศาสนาและเพื่อพุทธศาสนิกชน

๒๖ ปีผ่านไปด้วยขันติธรรมนับแต่ปีที่ได้รับแต่งตั้งเป็นพระครูสมณธรรมสมาทาน หลวงพ่อวัดปากน้ำจึงได้รับตราตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์สามารถให้การบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรได้

จากนั้นหลวงพ่อวัดปากน้ำก็ได้รับพระมหากรุณาธิคุณแต่งตั้งเป็นพระราชาคณะในพระราชทินนามที่ พระภาวนาโกศลเถร ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระบาทสมเด็จพระเจ้า



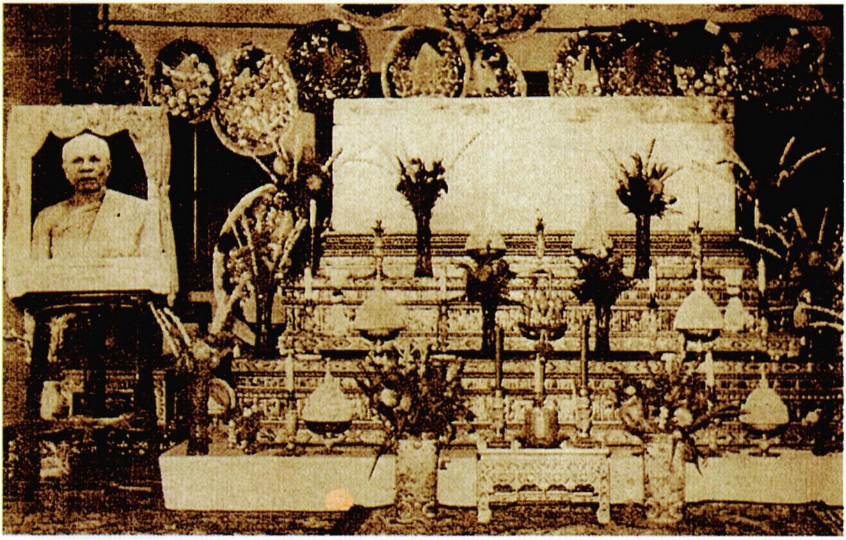


อยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน และได้เลื่อนสมณศักดิ์มาโดยลำดับ ในพระราชทินนามที่พระมงคลราชมุนี และสุดท้ายที่ พระมงคลเทพมุนี

หลวงพ่อวัดปากน้ำได้สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมเพื่อเป็นที่ศึกษาบาลีและพระไตรปิฎก ท่านได้อุปถัมภ์การศึกษาจนตลอดชีวิตของท่าน และการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานซึ่งอยู่ในการดูแลของท่านก็ดำเนินคู่กันไปอย่างไม่ขาดสายถึงปัจจุบันนี้

หลวงพ่อวัดปากน้ำ มรณภาพเมื่อวันอังคารที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๒ เวลา ๑๕.๐๕ น. สิริรวมอายุ ๗๔ ปี ๓ เดือน ๒๔วัน

หลังจากหลวงพ่อวัดปากน้ำมรณภาพลง คณะสงฆ์ได้อาราธนาพระธรรมวโรดม (ปุ่น ปุณฺณสิริ) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์)



ให้รักษาการเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ท่านปฏิบัติหน้าที่เป็นเวลา ๖ ปี (พ.ศ. ๒๕๐๒-๒๕๐๘) และในระหว่างนี้ท่านได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระวันรัต ต่อมาในปีพุทธศักราช ๒๕๑๕ ท่านได้รับการสถาปนาขึ้นเป็น สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปรินายก องค์ที่ ๑๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (วน) วัดอรุณราชวราราม ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปรินายก ได้มอบพระบัญชาแต่งตั้งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง แก่พระราชเวที (ช่วง วรปุญฺโญ ป.ธ.๙) เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ ณ พระอุโบสถวัดปากน้ำ

พระเดชพระคุณพระราชเวที จึงดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดปากน้ำต่อจากสมเด็จพระวันรัต (ปุ่น ปุณฺณสิริ) ได้ดำเนินตามปฏิปทาของหลวงพ่อวัดปากน้ำ กวดขันดูแลเอาใจใส่พระภิกษุ สามเณร แม่ชี อุบาสก อุบาสิกาให้ปฏิบัติตามธรรมวินัย ส่งเสริมการศึกษาปริยัติ และสนับสนุนการปฏิบัติไม่ขาดสาย และได้บำเพ็ญสาธารณกุศลที่สำคัญๆทั้งในและต่างประเทศอันเป็นเกียรติประวัติแก่ประเทศชาติและพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง โดยมิเห็นแก่เหน็ดเหนื่อย จึงได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าให้เลื่อนสมณศักดิ์มาโดยลำดับเป็น



พระราชเวที (ช่วง วรปุญฺโญ ป.ธ.๙)

พระเทพวรเวที (พ.ศ. ๒๕๑๐)

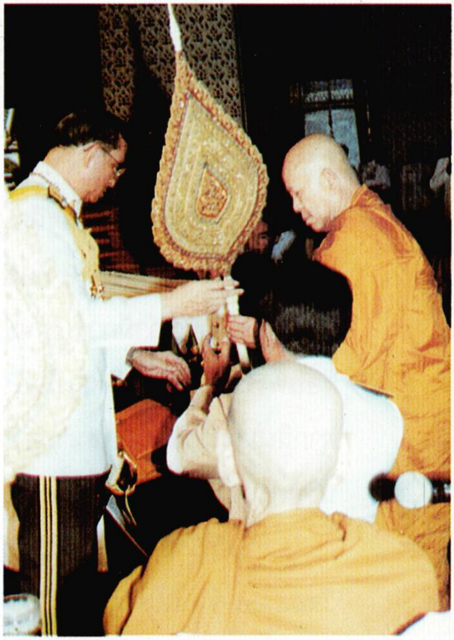
พระธรรมธีรราชมหามุนี (พ.ศ. ๒๕๑๖)

พระธรรมปัญญาบดี ตำแหน่งรองสมเด็จพระราชาคณะ (พ.ศ. ๒๕๓๐)และเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯสถาปนาสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระราชาคณะมีพระราชทินนามที่จารึกในสุพรรณบัฏว่า

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ไพศาลหิตานุหิตวิธาน ปฏิภาณสุธรรมภาณี ศรีสังฆโสภณ วิมลศีลาจารนิวิฐ ตรีปิฎกบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี อรัญญวาสี สถิต ณ วัดปากน้ำ พระอารามหลวง

อันเป็นตำแหน่งสูงสุดของเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ตั้งแต่เริ่มสร้างวัดมา

ด้วยสมณวัตรและสุปฏิบัติของเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ วัดปากน้ำจึงรุ่งเรือง และกิตติคุณแผ่ไพศาลไปทั่วโลก



โปรดเกล้าฯ สถาปนาสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์
๕ ธันวาคม ๒๕๓๘

ศิลปะและสถาปัตยกรรมภายในวัด

โบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญของวัดปากน้ำ มีดังต่อไปนี้

๑. พระอุโบสถ

๒. พระประธานในพระอุโบสถและพระบริวาร

๓. พระปรางค์และพระเจดีย์

๔. วิหาร

๕. หอไตร

๖. การเปรียญ

๗. หอระฆัง

๘. ธรรมาสน์ไม้จำหลัก

ต่อไปนี้จะเรียบเรียงโบราณสถานและโบราณวัตถุไปตามลำดับ

๑. พระอุโบสถ พระอุโบสถเดิม เป็นของเก่าสร้างมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน มีขนาดกว้าง ๖ วา ยาว ๑๔ วา ๒ ศอก สูงประมาณ ๕ วาเศษ ๗ ห้อง หลังคามุงกระเบื้อง เท่าที่พอหาหลักฐานได้ในปัจจุบันพบว่ามีการบูรณะปฏิสังขรณ์พระอุโบสถอย่างน้อย ๓ ครั้ง ก่อนที่จะมีการซ่อมใหญ่เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๓ คือ ครั้งแรกสมัยพระเจ้าตากสินมหาราช ในจดหมายความทรงจำของพระเจ้าไปยิกาเธอ กรมหลวงนรินทรเทวี (เจ้าครอกวัดโพ)[๔๐] กล่าวว่า

"ลุศักราช ๑๑๔๒.....ถวายเงินไปวัดที่ชำรุดคร่ำคร่า ในแขวงกรุงธนบูรี วัดละ ๑๐ ชั่ง ให้เจ้าวัดจัดแจงทำเครื่องบนขึ้นบุรณปฏิสังขรณ์ โดยกำลังสมณะเป็นหลายวัด"



๔๐ กรมหลวงนรินทรเทวี, จดหมายความทรงจำของพระเจ้าไปยิกาเธอ กรมหลวงนรินทรเทวี (เจ้าครอกวัดโพ) ตั้งแต่ จ.ศ.๑๑๒๙–๑๑๘๒, (พิมพ์ครั้งที่ ๔), (พระนคร : สำนักพิมพ์ต้นฉบับ, ๒๕๔๖), หน้า ๖๓–๖๕.

ครั้งที่ ๒ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ดังปรากฏในหนังสือตำนานเรื่องวัตถุสถานต่างๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนา[๔๑] ในหมวดวัดที่ทรงอุปการะและปฏิสังขรณ์ว่า

" ๑๘. **วัดปากน้ำ** อยู่ริมคลองด่าน เป็นวัดโบราณ เป็นพระอารามหลวงครั้งกรุงศรีอยุธยา รัชกาลที่ ๓ สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์"

และในหนังสือตำนานพระอารามหลวง[๔๒] ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร (ม.ร.ว.คลี่ สุทัศน์ ณ อยุธยา) เสนาบดีกระทรวงธรรมการ เรียบเรียงทูลเกล้าฯ ถวายนั้น ก็กล่าวไว้ทำนองเดียวกันว่า

" ๓๕. **วัดปากน้ำ**

อยู่ริมคลองด่าน เป็นวัดหลวงแต่โบราณ รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์"

ครั้งที่ ๓ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระครูสมณธรรมสมาทาน (แสง) เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ได้ขอพระบรมราชานุญาต ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถที่ชำรุดบางแห่ง ดังเอกสาร และจดหมายเหตุของรัชกาลที่ ๕ ที่ได้รวบรวมไว้ท้ายหนังสือเล่มนี้แล้ว ทำให้สามารถทราบถึงการเปลี่ยนแปลงบางสิ่ง เช่น ช่อฟ้าใบระกาหางหงษ์ของเดิมเป็นไม้สักลงรักปิดทอง แต่เนื่องจากเงินทุน

---

๔๑ ตำนานเรื่องวัตถุสถานต่างๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนา, หน้า ๓๒.

๔๒ กรมศิลปากร, ตำนานพระอารามหลวง พิมพ์ครั้งที่ ๘ ในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงสำเร็จวรรณกิจ (บุญ เลขะนันทน์), (พระนคร: ห.จ.ก.อรุณการพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๑๗.

ไม่พอจึงได้เปลี่ยนเป็นปูนปั้น

มีบันทึกของ พ.อ.ดำเนิร เลขะกุล ที่บันทึกเมื่อ ๒๙ สิงหาคม ๒๔๙๘[๔๓] ได้บรรยายภาพของพระอุโบสถที่ผ่านการบูรณะปฏิสังขรณ์ในสมัย ร. ๕ มาจนถึงเวลานั้นว่า

"พระอุโบสถขนาดเล็ก มีระเบียงหน้าหลัง หลังคาลด ๒ ชั้น มุงกระเบื้องไทย ติดใบระกาและช่อฟ้าเป็นหัวนาค หน้าบัน ซุ้มหน้าต่างและประตูหน้าหลังประดับด้วยลายดอกไม้ปูนปั้นหยาบๆ ของซ่อมใหม่ทั้งสิ้น บานประตูเขียนลายรดน้ำเป็นรูปต้นไม้ แต่ลบเลือนเกือบไม่เห็นแล้ว ผนังข้างในเขียนลายประแจจีนโดยรอบ บางตอนลบเลือนเพราะถูกฉาบปูนซ่อมแล้ว"

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ พระครูญาณปรีชา[๔๔]ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปาก

---

๔๓ พระมหาชูพงษ์ สุชุติโก, มุทิตาสักการะพระรัตนเมธี (ไพโรจน์ ภทฺทโก), (กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๓๘), หน้า ๑๔–๑๕.

๔๔ ภายหลังได้รับการสถาปนาเป็นพระราชาคณะที่ พระวิเชียรกวี และเมื่อปี ๒๕๑๖ได้รับพระบัญชาจากสมเด็จพระสังฆราช แต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม พ.ศ. ๑๕๑๕ ได้เลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชโมลี

๔๕ ชีวประวัติของพระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อวัดปากน้ำ) และอานุภาพธรรมกาย ,หน้า ๗๔

น้ำในสมัยนั้นได้ปรึกษากับสมเด็จพระวันรัต (ปุ่น ปุณฺณสิริ) วัดพระเชตุพนฯ และต่อมาได้ขออนุญาตบูรณะพระอุโบสถหลังเก่า ดังบันทึกของสมเด็จพระวันรัต[๙๖] ว่า

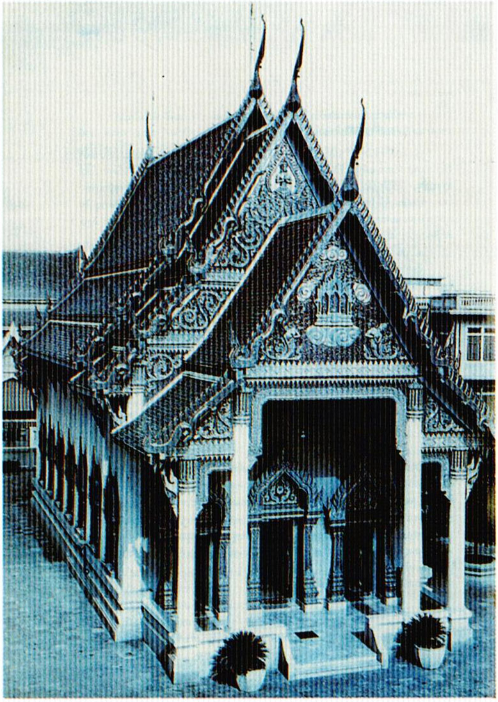
"เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ พระวิเชียรกวี วัดปากน้ำ สมัยเมื่อยังดำรงสมณศักดิ์เป็นพระครูญาณปรีชา ได้มาปรึกษากับผู้เขียนเรื่องนี้ที่วัดพระเชตุพนฯ ว่าจะซ่อมพระอุโบสถเพราะชำรุดมากแล้ว.......

....เราได้ไปตามกำหนดและได้ทำตามพิธี พวกช่างและคนงานที่ทางวัดเตรียมการไว้ ลงมือกระเทาะปูนที่กำแพงหน้าพระอุโบสถ ออกเป็นการใหญ่ ชั่วครู่ได้พบประตูฝังอยู่ในปูน คือกรอบประตูยังติดอยู่ตามเดิมเป็นของเก่าแก่มาก ยังไม่ผุ เราจึงทราบกันว่า เดิมพระอุโบสถหลังนี้มีประตูกลางอยู่ด้วย รวมเป็น ๓ ประตู แต่จะถูกปิดเสียเมื่อไรด้วยเหตุไรนั้น ไม่มีใครทราบ ผู้เขียนสั่งให้เปิดไว้ตามของเก่า จึงมีประตูหน้าโบสถ์ ๓ ช่องปรากฏทุกวันนี้"

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ เจ้าอาวาสวัดปากน้ำรูปปัจจุบัน ได้ต่อเติมมุขด้านหน้าของพระอุโบสถขยายออกมา เพื่อให้เพียงพอต่อการประกอบสังฆกรรมของพระภิกษุสามเณร และเพื่อให้เป็นสถานที่ฟังธรรมของอุบาสกอุบาสิกาในวันพระด้วย พระอุโบสถวัดปากน้ำจึงปรากฏดังปัจจุบันนี้

---

๙๖ ชีวประวัติของพระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อวัดปากน้ำ) และอานุภาพธรรมกาย, หน้า ๗๔.

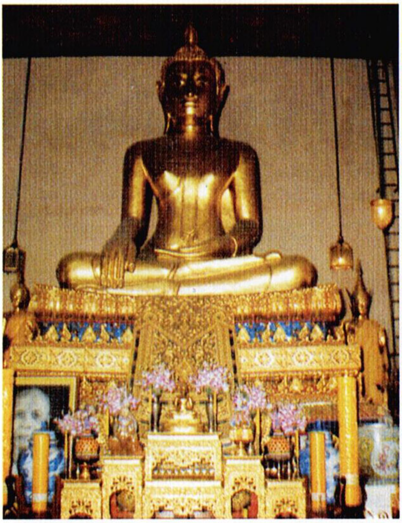


พระอุโบสถวัดปากน้ำ หลังจาก บูรณะปฏิสังขรณ์ พ.ศ. ๒๕๐๓

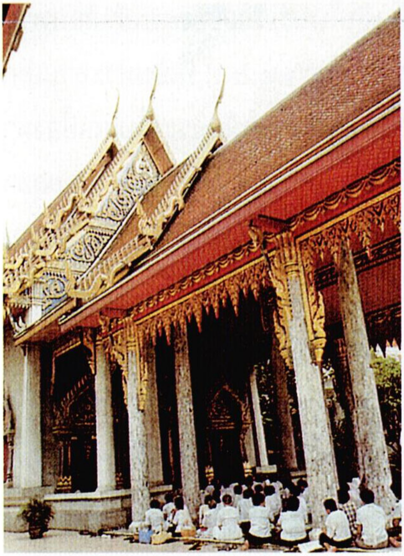
๒. พระประธานในพระอุโบสถและพระบริวาร พระประธานในพระอุโบสถเป็นของเก่าคู่มากับวัด เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูนลงรักปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้าง ๑๐๔ นิ้ว พระพุทธลักษณะเป็นศิลปะอยุธยา พระพักตร์คล้ายกับพระมงคลบพิตร ในวิหารมงคลบพิตร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นปูนปั้นอยุธยาตอนกลาง กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๒ รัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม[๔๗] พระประธานวัดปากน้ำได้รับการบูรณะซ่อมแซมมาหลายครั้ง เนื่องจากมีอายุกาลหลายร้อยปีผิวปูนที่หุ้มองค์พระได้กะเทาะออก

---

๔๗ ศ.ดร.สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๒–๑๔๓.







พระอุโบสถหลังจากต่อมุข พ.ศ. ๒๕๒๔

มาเอง โดยเฉพาะบริเวณใต้พระกัจฉาซ้ายด้านหลังองค์พระ ปูนได้แตกร้าวและขยายเป็นวงกว้าง ทางวัดได้ทำการซ่อมแซมไว้ดังเดิม แต่ไม่นานก็กะเทาะออกมาอีก ครั้งหลังสุด พ.ศ. ๒๕๔๔ เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ได้ขออนุญาตกรมศิลปากรซ่อมพระประธานทั้งองค์ และได้บุด้วยทองคำบริสุทธิ์หมดทั้งองค์ พร้อมกันนี้ได้ซ่อมฐานชุกชี เสริมความแข็งแรงด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กแล้วให้ช่างปั้นลวดลายใหม่ หุ้มบุลวดลายด้วยทองคำบริสุทธิ์

บนฐานชุกชีส่วนล่างเดิมมีพระบริวาร หรือพระพุทธรูปขนาดย่อมประดิษฐานอยู่จำนวนมาก ดังบันทึกของสมเด็จพระวันรัต[๔๘](ปุ่น ปุณณสิริ) กล่าวว่า

"พระพุทธรูปที่ประดิษฐานที่วิหารหลังยาวด้านใต้ในปัจจุบันนี้นั้น เดิมประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชีพระประธานในพระอุโบสถ เราพิจารณาเห็นว่าควรนำออก ให้อยู่อย่างนั้นรักษาความสะอาดยาก เพราะตั้งอยู่เบียดเสียดกัน เกิดเป็นปัญหาเรื่องที่เก็บขึ้น เพราะมีจำนวนถึงสิบกว่าองค์ จึงตกลงต้องสร้างวิหารคต"

ปัจจุบันมีพระพุทธรูปบริวารประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชี ๗ องค์ เป็นของโบราณ ๔ องค์ ของใหม่ ๓ องค์

๓. พระปรางค์และพระเจดีย์ เดิมในบริเวณกำแพงแก้วล้อมพระอุโบสถ มีพระเจดีย์ตั้งอยู่รายล้อมพระอุโบสถ ๒๒ องค์ ที่เป็นประธานเอกมีอยู่ ๒ องค์ มีขนาดใหญ่กว่าองค์อื่น ตั้งอยู่ด้านหน้าพระอุโบสถเยื้องมาทางเหนือ องค์หน้าเป็นปรางค์ มีลักษณะคล้ายปรางค์เล็กที่วัดโลกยสุธา ศิลปะอยุธยายุคปลาย ครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ ๒๓[๔๙]แต่ปรางค์วัดปากน้ำมีขนาดย่อมกว่า ส่วนพระเจดีย์ที่ตั้งอยู่ด้านหลังปรางค์เป็นของเก่ากว่าและมีขนาดใหญ่และสูงกว่าปรางค์ เป็นเจดีย์ฐานสี่เหลี่ยมเพิ่มมุม ลักษณะเดียวกับเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมเพิ่มมุม วัดพญาแมน อยุธยายุคปลาย รัชสมัยสมเด็จพระเพทราชา[๕๐] และยังมีเจดีย์ขนาดย่อมลงมาอีกหลายองค์ ต่อมาได้ถูกรื้อออกทั้งหมด ดังบันทึกของสมเด็จพระวันรัต[๕๑] (ปุ่น ปุณณสิริ) กล่าวว่า

---

๔๘ ชีวประวัติของพระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อวัดปากน้ำ) และอานุภาพธรรมกาย, หน้า ๗๔–๗๕.

๔๙ ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน, หน้า ๖๘.

๕๐ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓.



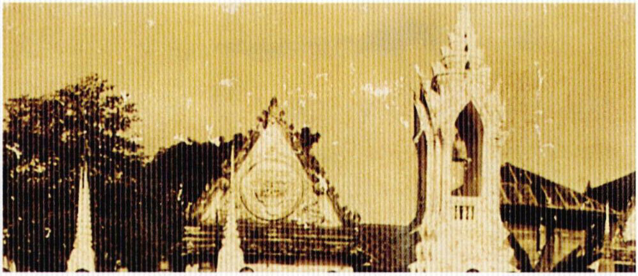
"พระเจดีย์นับจำนวนสิบๆ ทั้งเล็กทั้งใหญ่เสื่อมคุณภาพทั้งหมด จำเป็นต้องรื้อออก.....ลานพระอุโบสถราดปูนหมด ทำให้พื้นวัดสะอาดตา เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชนผู้เจริญกุศล"

ปัจจุบันไม่มีปรางค์หรือเจดีย์แล้ว

๔. วิหาร วิหารของวัดปากน้ำมี ๓ หลัง คือ หลังที่ ๑ ตั้งอยู่ด้านทิศ

---

๕๑ ชีวประวัติของพระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อวัดปากน้ำ) และอานุภาพธรรมกาย, หน้า ๗๖.



เหนือของพระอุโบสถ เป็นของเก่า อยู่ในแนวขนานกับพระอุโบสถ แต่มีขนาดย่อมกว่า วิหารอีก ๒ หลังอยู่ด้านหน้าพระอุโบสถทั้งขวาและซ้าย เรียกกันว่า "วิหารสมเด็จ" จากการศึกษาจากรูปถ่ายก่อนการบูรณะคราวปี พ.ศ. ๒๕๐๓ พอสรุปได้ว่า เป็นของโบราณ ได้รับอิทธิพลทางศิลปะแบบรัชกาลที่ ๓ คือ หลังคาคลุมพื้นที่ทั้งหมดไม่มีระเบียง ผืนของหลังคามี ๒ ตับ ตับที่ ๑ เป็นกันสาด ตับที่ ๒ เป็นหน้าบัน ไม่มีช่อฟ้าหางหงส์ หน้าบันเป็นผนังก่ออิฐถือปูน ปั้นลวดลายติดกระเบื้อง[๕๒]

ในจดหมายเหตุสมัยรัชกาลที่ ๕ พระครูสมณธรรมสมาทาน (แสง) เจ้าอาวาสวัดปากน้ำในสมัยนั้น ได้ขอพระบรมราชานุญาตบูรณะปฏิสังขรณ์วิหารทั้ง ๓ หลัง และมีการทำบุญฉลองกันเอิกเกริก

---

๕๒ สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, สถาปัตยกรรมแห่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ,หนังสือสมโภชพระอุโบสถวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร. กรุงเทพฯ: บริษัทด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๓, หน้า ๗๑.

เมื่อเวลาผ่านไปวิหารก็เก่าลงไปตามธรรมชาติ ดังบันทึกของ พ.อ.ดำเนิร เลขะกุล[๕๓]ว่า

“มุมกำแพงด้านหน้าใกล้ๆพระเจดีย์ มีวิหารเล็กๆอยู่มุมละหลัง วิหารใหญ่อยู่ทางด้านซ้ายของพระอุโบสถ เป็นทรงโรงหลังย่อมๆ มุงกระเบื้องไทย ไม่มีช่อฟ้าใบระกา หน้าบันประดับลายปูนปั้นหยาบๆ ติดกระเบื้องห่างๆ โดยรอบวิหารมีกำแพงแก้วกั้นเป็นขอบเขตหนึ่งต่างหาก ในขณะนี้ภายในวิหาร ไม่มีพระพุทธรูปเลย”

ปัจจุบันวิหารใหญ่ใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติภาวนาของแม่ชีและอุบาสิกาผู้ใหญ่ของวัด ส่วนวิหารเล็กสองหลังปิดไว้

๕. หอไตร หรือ หอพระไตรปิฎกของวัดปากน้ำ เป็นของโบราณสร้างมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มีขนาดด้านสกัดกว้าง ๔ วา ยาว ๖ วา อยู่ในสระน้ำ ยาว ๗ วา กว้าง ๕ วา เป็นไม้จำหลักทั้งหลัง พบเอกสารการขอพระบรมราชานุญาตบูรณะปฏิสังขรณ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ โดยซ่อมแบบอนุรักษ์ของเดิมไว้



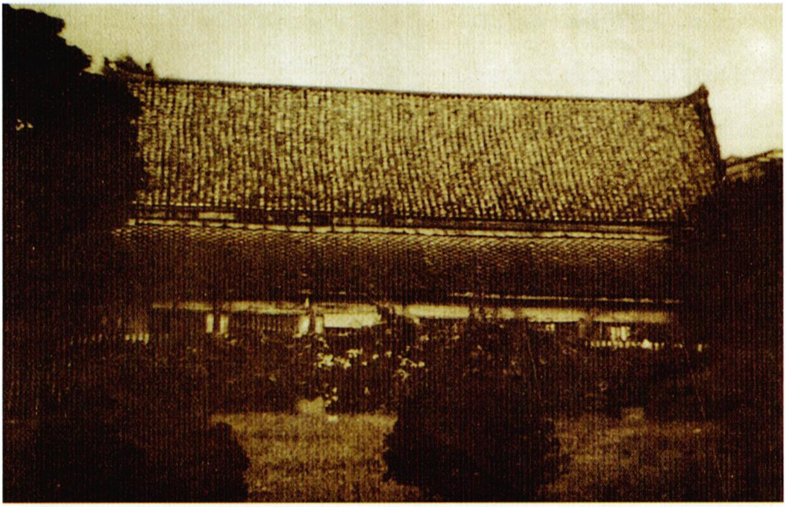


หอไตรก่อนและหลังบูรณะ

๕๓ พระมหาชูพงษ์ สุชุติโก ,มุทิตาสักการะ พระรัตนเมธี (ไพโรจน์ ภทฺทโก), (กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) , ๒๕๓๘), หน้า ๑๔-๑๕

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๙ หอไตรอยู่ในสภาพทรุดโทรมมาก ทางวัดมีความประสงค์จะบูรณะปฏิสังขรณ์แบบอนุรักษ์ของเดิมทุกประการ แต่เมื่อถอดหลังคาและไม้ออกทีละชิ้น ไม้ได้หมดสภาพไปเกือบหมดแล้ว จึงได้รื้อทำใหม่ทั้งหลัง ถอดแบบเท่าของเดิม ทำลวดลายเหมือนเดิม ฝาผนังด้านนอกลงรักปิดทองทึบทั้งหลัง ส่วนด้านในเขียนภาพ บนฝ้าเพดานทั้งด้านในและด้านนอกปิดทองทึบ เสาทุกต้นติดกระจกประดับลาย และจารึกอักษรไว้ด้านนอกทางทิศใต้ว่า **"เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก พระชนมพรรษา ๕ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๐"**

๖. การเปรียญ หรือ ศาลาการเปรียญของวัดปากน้ำ หลังเดิมตั้งอยู่บริเวณศาลาการเปรียญหลังปัจจุบัน ศาลาการเปรียญหลังแรกเป็นอาคารทรงไทยโบราณทำด้วยไม้สักทั้งหลัง หลังคามุงกระเบื้อง ประดับช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ เมื่อศึกษาจากภาพเก่าทำให้ทราบว่า ได้มีการซ่อมศาลาดังกล่าวมาก่อนหลายครั้ง เพราะกระเบื้องที่ใช้มุงหลังคาส่วนบนเป็นกระเบื้องกาบกล้วยของเก่า ส่วนหลังคาชั้นล่างเป็นกระเบื้องทราย และมีการใช้สังกะสีเข้ามาช่วยป้องกันน้ำฝนที่รั่วรดด้วย โดยภาพรวมอยู่ในสภาพทรุดโทรมมาก พระมงคลเทพมุนี หรือ หลวงพ่อวัดปากน้ำ จึงได้สร้างศาลาอีกหลังห่างออกไปทางด้านทิศใต้ เป็นอาคารศาลาโรงฉัน เพื่อใช้งานชั่วคราว



การเปรียญหลังเดิม



การเปรียญหลังปัจจุบัน

ปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ศาลาการเปรียญหลังใหม่ที่เป็นคอนกรีตเสริมเหล็กทั้งหลัง แต่ประดับลวดลายปูนปั้นศิลปะแบบอยุธยาก็ถูกสร้างขึ้นบริเวณที่ตั้งศาลาหลังแรก มีชื่อว่า "ศาลาสด"

๗. หอระฆัง หอระฆังวัดปากน้ำมี ๒ หลัง หลังเดิมเป็นของโบราณคู่กับวัดมาและยังคงรักษาอยู่ในสภาพเดิมทุกประการ ยังปรากฏลวดลายปูนปั้นให้เห็นอย่างชัดเจน เป็นศิลปะอยุธยา ยอดทำเป็นทรงแหลมคล้ายเจดีย์ มีมุขสี่ด้านเป็นรูปโค้งกลีบบัว ตั้งอยู่ด้านในระหว่างวิหารและพระอุโบสถ ส่วนอีกหลังเป็นของใหม่ตั้งอยู่ด้านหลังพระอุโบสถ



หอระฆังเก่า
วัดปากน้ำ

๘. ธรรมาสน์ไม้จำหลัก ธรรมาสน์ไม้จำหลักของวัดปากน้ำ เป็นของโบราณสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง ได้รับการอธิบายจากคุณ น. ณ ปากน้ำ นักโบราณคดีคนสำคัญของชาติว่า



ธรรมาสน์อยุธยาอยู่ขวาสุด

"ใต้กระจังปฏิญาณเป็นลายหน้ากระดาน บัวหงายบัวคว่ำ มีลูกแก้วที่ท้องไม้ ใต้บัวคว่ำเป็นแข้งสิงห์ขนาดยาว ใต้ลงมารูปครุฑยุดนาคแบกอยู่ ๔ มุม ตรงกลางของ ๔ ทิศเป็นรูปนรสิงห์ เห็นช่องโปร่ง

ของใต้ถุน ธรรมาสน์มีแบบแผนดูจะคล้ายวัดวรจรรยาวาส แต่ที่จริงการออกแบบและระเบียบลายแตกต่างกันมาก”[๕๔]

ธรรมาสน์ของวัดปากน้ำได้รับการยกย่องเป็นงานจำหลักไม้ชิ้นยอดเยี่ยม ๑ ใน ๒๓ ชิ้นของประเทศ[๕๕]ปัจจุบัน เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ให้เก็บรักษาและอนุรักษ์ไว้ที่ศาลาการเปรียญชั้นบน

ลำดับเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ

เกี่ยวกับลำดับเจ้าอาวาสผู้ปกครองวัดปากน้ำตั้งแต่เริ่มสร้างวัดมาถึงปัจจุบันนั้น สามารถแบ่งเป็นสมัยต่างๆ ดังนี้

สมัยกรุงศรีอยุธยา

อยู่ในระหว่างค้นคว้าหาหลักฐาน

สมัยกรุงธนบุรี

พระธรรมโฆษา (พระธรรมโกศา) พ.ศ. ? - ๒๓๒๕

---

๕๔ น. ณ ปากน้ำ,งานจำหลักไม้ ศิลปะ และสถาปัตยกรรมไทย, (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๓๗), หน้า ๓๑

๕๕ เรื่องเดียวกัน ,หน้า ๓๗

สมัยรัตนโกสินทร์

๑. พระเทพกระวี[๕๖] พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๕๒

๒. พระบวรญาณมุนี[๕๗] พ.ศ. ๒๓๕๒ - ๒๓๘๖

๓. พระญาณโพธิ พ.ศ. ๒๓๘๖ - ๒๔๐๖

๔. เอกสารบกพร่อง พ.ศ. ๒๔๐๖- ๒๔๒๖

๕. พระครูสมณธรรมสมาทาน (แสง)

พ.ศ. ๒๔๒๖ - ๒๔๕๘

๖. พระครูพุทธพยากรณ์ (เจริญ อุปติสฺโส)

รักษาการ พ.ศ. ๒๔๕๘ - ๒๔๕๙(๖๒?)

๗. พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)

พ.ศ. ๒๔๕๙[๕๘]- ๒๕๐๒

๘. สมเด็จพระวันรัต (ปุ่น ปุณฺณสิริ)

รักษาการ พ.ศ. ๒๕๐๒ - ๒๕๐๘

๙. สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺโญ ป.ธ. ๙)

พ.ศ. ๒๕๐๘ - ปัจจุบัน

---

๕๖ เดิมดำรงสมณศักดิ์ที่ พระธรรมโฆษา (สมัยธนบุรี)

๕๗ บางแห่งเขียนเป็น พระบวรญาณ

๕๘ เขียนตามนิพนธ์ชีวประวัติของพระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อวัดปากน้ำ) ของสมเด็จพระ วันรัต (ปุ่น ปุณณสิริ) พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพหลวงบุรกรรมโกวิท พ.ศ. ๒๕๑๔ แต่ในชีวประวัติหลวงพ่อ ในหนังสือ นวกานุสรณ์ ปี ๒๔๙๗ กล่าวว่า หลวงพ่อวัดปากน้ำ ได้จำพรรษาที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๔๖๑) ณ วัดสองพี่น้อง และหลังจากออกพรรษาได้พักอยู่ ณ วัดประตูสาร จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นวัดของพระอุปัชฌาย์ ๕ เดือน จึงได้กลับวัดพระเชตุพนฯ และถูกส่งมาเป็นเจ้าอาวาสวัดปากน้ำหลังจากนั้น ซึ่งล่วงเลยมาถึง พ.ศ.๒๔๖๒แล้ว



พระมงคลเทพมุนี
(สด จนฺทสโร)



สมเด็จพระวันรัต
(ปุ่น ปุณฺณสิริ)



สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์
(ช่วง วรปุญฺโญ ป.ธ.๙)

นวกะภิกษุวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ธนบุรี พ.ศ. ๒๔๙๘



เอื้อเฟื้อภาพโดย พระมหาสมพล ภทฺทวิหารี

วัดปากน้ำ ปีพุทธศักราช ๒๕๔๖

วัดปากน้ำ ในศกนี้ มีพระภิกษุสามเณร แม่ชี อุบาสกอุบาสิกาผู้อยู่จำพรรษาดังนี้

สมเด็จพระราชาคณะ ๑ รูป

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์

พระราชาคณะชั้นธรรม ๑ รูป

พระธรรมธีรราชมหามุนี

พระราชาคณะชั้นเทพ ๒ รูป

พระเทพโกศล พระเทพมุนี

พระราชาคณะชั้นราช ๒ รูป

พระราชรัตนวิมล พระราชวิริยาลังการ

พระราชาคณะชั้นสามัญ ๔ รูป

พระภาวนาโกศลเถร พระศาสนานุรักษ์

พระศรีสมโพธิ พระปริยัติกวี

พระครูสัญญาบัตร	๓	รูป	พระครูฐานานุกรม	๘	รูป
พระมหาเปรียญ	๑๒๙	รูป	พระอันดับ	๑๒๑	รูป
สามเณรเปรียญ	๑๘	รูป	สามเณรนักธรรม	๔๘	รูป

แม่ชี	๑๕๑	คน
ผู้รักษาศีล	๑๗	คน
ศิษย์วัด	๑๔	คน
รวมทั้งสิ้น	๕๒๙	รูป/คน

วัดปากน้ำ ในวันนี้

วัดปากน้ำได้กลายเป็นศูนย์กลางการศึกษาและการปกครองของคณะสงฆ์ไทย เป็นที่ตั้งสำนักงานสำคัญต่างๆ คือ

สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง

สำนักงานแม่กองงานพระธรรมทูต

สำนักงานพระธรรมจาริก

สำนักงานเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ

สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูต

สำนักงานเจ้าคณะภาค ๗

สำนักงานเจ้าคณะภาค ๕

สำนักเรียนวัดปากน้ำ

สำนักงานเจ้าคณะแขวงปากคลองภาษีเจริญ

มูลนิธิหลวงพ่อวัดปากน้ำ

สมาคมศิษย์หลวงพ่อวัดปากน้ำ ม.ส.จ.

ขณะเดียวกันเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ เจ้าอาวาสวัดปากน้ำรูปปัจจุบันได้มีปณิธานมุ่งมั่นให้วัดปากน้ำยังคงรักษาความเป็นสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน แบบอรัญญวาสี ครั้งกรุงศรีอยุธยา อันเป็นที่สงบกายใจ และเป็นที่พึ่งพิงของพุทธศาสนิกชนตลอดไป

สตํ ธมฺโม จิรํ ติฏฺฐตุ

ขอพระสัทธรรมดำรงอยู่ตลอดกาลนาน

จดหมายเหตุ หมายรับสั่งในรัชกาลต่าง ๆ
และเบ็ดเตล็ด
ที่เกี่ยวกับวัดปากน้ำ

สมัยกรุงศรีอยุธยา

แผนที่แสดงวัดที่สร้างในสมัยอยุธยา



เอกสารสมัยธนบุรี

สมัยกรุงธนบุรี

เรื่อง กำหนดการเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระกฐิน ปีมะแม นพศก* (พ.ศ. ๒๓๓๐)

๏ วัน ๒ ฯ ๓ ๑๑ ค่ำ ปีมะแม นพศก พระศุภรัตรับสั่งใส่เกล้าสั่งว่า

พระกฐินหลวงประจำวัดวาอาราม

เสด็จพระราชทานพระกฐิน	๏ วัน ๔ ฯ ๕ ๑๑ ค่ำวัด	บางว้าใหญ่ที่	๑	๔	๒๐ อาราม
		บางลำภูที่	๒		
		บางขุนพรหมที่	๓		
		โพที่	๔		
	๏ วัน ๕ ฯ ๖ ๑๑ ค่ำวัด	บางว้าน้อยที่	๑	๔	
		ทองที่	๒		
		นาคที่	๓		
		กลางที่	๔		
	๏ วัน ๖ ฯ ๗ ๑๑ ค่ำวัด	ท้ายตลาดที่	๑	๔	
		หงษที่	๒		
		สังกจายที่	๓		
		พลับที่	๔		
	๏ วัน ๗ ฯ ๘ ๑๑ ค่ำวัด	เลียบที่	๑	๓	
		คอกกระบือที่	๒		
		ลาตที่	๓		
	๏ วัน ๑ ฯ ๙ ๑๑ ค่ำวัด	บางยี่เรือไทที่	๑	๓	
		บางยี่เรือรามัญที่	๒		
		ปากน้ำในคลองบางหลวงที่	๓		
	๏ วัน ๒ ฯ ๑๐ ๑๑ ค่ำวัด	แจ้งที่	๑	๒	
		สเกษที	๒		

ให้พระอินโกษาเอาน้ำมันพร้าวถวายพระสงฆ์เสมอองค์ละทะนานเป็นพระสงฆ์๑๖๕๕:

(คัดจาก จดหมายเหตุสมัยกรุงธนบุรี จ.ศ. ๑๑๔๒ เล่มที่ ๑๐ สมุดไทยดำ)

---

* ปีมะแม นพศก ตรงกับ จ.ศ. ๑๑๔๙ พ.ศ. ๒๓๓๐ ในรัชกาลที่ ๑

สมัยกรุงธนบุรี

เรื่อง เกณฑ์ทหารหัวหมื่น ตำรวจเลว และปืนท้ายพระที่นั่ง จุกช่องล้อมวง

สำหรับเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระกฐิน วันแรม ๘ ค่ำ ถึง วันแรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีระกา ตรีศก* (พ.ศ. ๒๓๔๔)

◎ ฝ่ายทหารเกณฑ์ เจ้ากรม ปลัดกรม หัวหมื่นตำรวจเลว แลปืนท้ายพระที่นั่งจุกช่องล้อมวงสำหรับเสด็จไปพระราชทานพระกฐิน เพลาค่ำ ณ วัน ๘ฯ ๑๑ ค่ำ จนถึง ณ วัน ๑๓ฯ ๑๑ ค่ำ ปีระกาตรีนิศก เป็นคนในนี้

ตำรวจในซ้าย	ที่ ๑ ๓	ล้อมวง	๓๔	ล้อมวง	๖๘	๗๔
	ที่ ๒	ล้อมวง	๓๔	ปืนหามแล่น ๒ บอก	๖	
ตำรวจในขวา	ที่ ๑ ๓	ล้อมวง	๑๘	ล้อมวง	๓๕	๔๑
	ที่ ๒	ล้อมวง	๑๗	ปืนหามแล่น ๒ บอก	๖	
ตำรวจใหญ่ซ้าย	ที่ ๑ ๓	ล้อมวง	๑๑	ล้อมวง	๒๓	๒๙
	ที่ ๒	ล้อมวง	๑๒	ปืนหามแล่น ๒ บอก	๖	
ตำรวจใหญ่ขวา	ที่ ๑ ๓	ล้อมวง	๑๓	ล้อมวง	๒๕	๓๑
	ที่ ๒	ล้อมวง	๑๒	ปืนหามแล่น ๒ บอก	๖	
ตำรวจนอกซ้าย	ที่ ๑ ๓	ล้อมวง	๒๕			๕๐
	ที่ ๒	ล้อมวง	๒๕			
ตำรวจนอกขวา	ที่ ๑ ๓	ล้อมวง	๒๗			๕๓
	ที่ ๒	ล้อมวง	๒๖			

---

* ปีระกา ตรีศก ตรงกับ จ.ศ. ๑๑๖๓ พ.ศ. ๒๓๔๔ ในรัชกาลที่ ๑

สนมทหารท้ายวัด	ที่ ๑ ๓	ล้อมวง		๒๒		๔๔
	ที่ ๒	ล้อมวง		๒๒		
สนมทหารขวา	ที่ ๑ ๓	ล้อมวง		๒๒		๔๔
	ที่ ๒	ล้ยมวง		๒๒		
ทหารในซ้าย	ล้อมวง	ที่ ๑ ๓	คน	๙	๑๘	๒๓
		ที่ ๒	คน	๙		
	เรือไชย	หมื่นจ่าซ้ายษรกล		๑	๕	
		เลว		๔		
ทหารในขวา	ล้อมวงวัด	ที่ ๑ ๓	คน	๙	๑๘	๒๓
		ที่ ๒	คน	๙		
	เรือไชย	หมื่นจ่าซ้ายษรกล		๑	๕	
		เลว		๔		
ทนายเลือกหอกซ้าย	ล้อมวง	ที่ ๑ ๓	คน	๑๑	๒๒	๓๐
		ที่ ๒	คน	๑๑		
	หมื่นจพพลใช	๑			๘	
	เลว	๗				
ทนายเลือกหอกขวา	ล้อมวง	ที่ ๑ ๓	คน	๑๕	๓๑	๓๙
		ที่ ๒	คน	๑๖		
	หมื่น	๑			๘	
	เลว	๗				

รักษาองค์ซ้ายล้อมวงวัด	ที่ ๑ ๓	หัวหมื่น	๒	๖	๑๒
		เลวปืนกระสุนปราย	๔		
	ที่ ๒	หัวหมื่น	๒	๖	
		เลวปืนกระสุนปราย	๔		

รักษาองค์ขวาล้อมวงวัด	ที่ ๑ ๓	หัวหมื่น	๒	๖	๑๒
		เลวปืนกระสุนปราย	๔		
	ที่ ๒	หัวหมื่น	๒	๖	
		เลวปืนกระสุนปราย	๔		

พลพัน	ซ้ายล้อมวง	ที่ ๑ ๓	๒	๔	๙
		ที่ ๒	๒		
	ขวาล้อมวง	ที่ ๑ ๓	๓	๕	
		ที่ ๒	๒		

ปืนหามแล่น	อาษาเดโชบอก	๑ คน	๓	ปืน ๔ บอก ๑๒
	อาษาท้ายน้ำบอก	๑ คน	๓	
	อาษาซ้ายบอก	๑ คน	๓	
	อาษาขวาบอก	๑ คน	๓	

เกณฑ์ตามอย่างธรรมเนียม แลพญาอภัยรณฤทธิทำหางว่าว เกณฑ์ให้รับทอกวัดละ ๒ ตำรวจละ ๓ วัด ๖ ตำรวจ ๒ ตำรวจ อยู่เวรแล้วกราบเรียนท่านสมุหพระกลาโหม

	ตำรวจ	ในซ้าย ๔๓ ใหญ่ซ้าย ๔๒		๘๕	
	ทหารใน	ซ้าย ๙ ขวา ๑๐		๑๙	
วัดบางว้า ใหญ่ที่ ๑	ทนายเลือกหอก	ซ้าย ๒๔ ขวา ๑๕		๓๙	๑๖๐ คน
	พลพัน	ซ้าย ๓ ขวา ๓		๖	
วัน ๘ฯ ๑๑ ค่ำ					
	รักษาองค์	ซ้าย ๓ คน บืน ๒ ขวา ๘ คน บืน ๕	๗ คน	๑๑	
	บืนคาบศิลา		๔๐ บอก	๔๐ คน	
	ตำรวจ	นอกขวา ๕๓ สนมขวา ๔๔		๙๗	
	ทหารใน	ซ้าย ๙ ขวา ๑๐		๑๙	
วัดบางว้า น้อยที่ ๒	ทหารเลือกหอก	ซ้าย ขวา ๑๒			๑๓๕ คน
	พลพัน	ซ้าย ๓ ขวา ๓		๖	
	รักษาองค์	ซ้าย ๘ คน บืน ๕ บอก ขวา ๕ คน บืน ๓ บอก	คน	๑๓	

วัดทอง ที่ ๓	ตำรวจ	ในขวา	๕๔			๙๑	๑๗๘
		ใหญ่ขวา	๓๗				
	ทหารใน	ซ้าย	๑๐			๒๐	
		ขวา	๑๐				
	พลพัน	ซ้าย	๓			๖	
		ขวา	๓				
	ทนายเลือกหอก	ซ้าย	๒๓			๓๓	
		ขวา	๑๐				
	รักษาองค์	ซ้าย	๕ คน	บิ่น ๔	๑๒ บอก คน	๑๖	
		ขวา	๑๑ คน	บิ่น ๘			
วัดพญาทำ ที่ ๑	ตำรวจ	ในขวา	๕๔			๘๖	๑๖๐
		ใหญ่ขวา	๓๒				
	ทหารใน	ซ้าย				๙	
		ขวา					
	พลพัน	ซ้าย	๒			๓	
		ขวา	๑				
	ทนายเลือกหอก	ซ้าย	๓๑			๔๖	
		ขวา	๑๕				
	รักษาองค์	ซ้าย	๖ คน	บิ่น ๔	๑๐ บอก คน	๑๖	
		ขวา	๑๐ คน	บิ่น ๖			

วัดนาคกลางที่ ๒	ตำรวจ	ในซ้าย	๔๓		๗๙	๑๒๙ คน
		ใหญ่ซ้าย	๓๖			
	ทหารใน	ซ้าย			๙	
		ขวา				
	ทนายเลือกหอก	ซ้าย	๗		๒๒	
		ขวา	๑๕			
	พลพัน	ซ้าย	๒		๓	
		ขวา	๑			
	รักษาองค์	ซ้าย	๖ คน	ปืน ๑๐ บอก	๑๖	
		ขวา	๑๐ คน			
วัดแจ้งที่ ๓	นอกซ้าย		๕๐		๙๕	๑๒๐ คน
	สนมซ้าย		๔๕			
	ทหารใน	ซ้าย	๑๐		๒๓	
		ขวา	๑๓			
	ทนายเลือกหอก	ซ้าย				
		ขวา				
	พลพัน	ซ้าย	๑		๒	
		ขวา	๑			

	นอกซ้าย		๕๐	๘๕	
	สนมซ้าย		๓๕		
	ทหารใน	ซ้าย		๑๐	
		ขวา			
วัดท้าย ตลาด ๔	ทนายเลือกหอก	ซ้าย		๓๑	
		ขวา		๓๕	
	รักษาองค์	ซ้าย	๖	๑๖	
		ขวา	๑๐		
	พลพัน	ซ้าย	๓		
		ขวา	(ต้นฉบับชำรุด)		
	นอกขวา			๓๘	
	สนมขวา			๓๖	
	ทนายเลือกหอก	ซ้าย		๑๒	
		ขวา		๑๔	
[illegible]	ทหารใน	ซ้าย	๙	๑๙	๑๓๗ คน
		ขวา	๑๐		
	รักษาองค์	ซ้าย	๖ บ้าน ๔	๑๒	
		ขวา	๖ ๓		
	พลพัน	ซ้าย	๓	๖	
		ขวา	๓		

วัดหงษ์	ในขวา		๕๔		๘๖	๑๕๔ คน
	ใหญ่ขวา		๓๒			
	ทหารใน	ซ้าย	๙		๑๘	
		ขวา	๙			
	ทนายเลือกหอก	ซ้าย			๑๘	
		ขวา			๑๕	
	พลพัน	ซ้าย	๓		๖	
		ขวา	๓			
	รักษาองค์	ซ้าย	๖	ปืน ๔	๑๑	
		ขวา	๕	ปืน ๓		

วัดสังกจาย	วัดบางยี่เรือกลาง	ในซ้าย	
		ใหญ่ซ้าย	
		ทหารใน	ซ้าย
			ขวา
		ทนายเลือกหอก	ซ้าย
			ขวา
		พลพัน	ซ้าย
			ขวา
		รักษาองค์	ซ้าย
			ขวา

วัดบางยี่เรือไท	นอกซ้าย		๕๐	๘๐
	นอกขวา		๓๐	
	ทนายเลือกหอก	ซ้าย		๓๑
	พลพัน	ซ้าย	๓	๖
		ขวา	๓	

	ในขวา		๕๔		
	นอกขวา		๓๕	๑๑๙	
	สนมขวา		๓๐		
	ทนายเลือกหอก	ซ้าย	๒๙	๖๔	
		ขวา	๓๕		
วัดบางยี่เรือมอญ	รักษาองค์	ซ้าย	๖	๑๕	๒๒๑ คน
		ขวา	๙		
	ทหารใน	ซ้าย	๙	๑๙	
		ขวา	๑๐		
	พลพัน	ซ้าย	๒	๔	
		ขวา	๒		
	ในซ้าย		๔๖		
	ใหญ่	ซ้าย	๓๖	๑๑๔	
		ขวา	๓๒		
	รักษาองค์	ซ้าย ๖ บิ่น ๔	๘ คน	๑๑	
		ขวา ๕ บิ่น ๔			
วัดปากน้ำ	ทนายเลือกหอก	ซ้าย	๑๙	๓๔	๑๘๓ คน
		ขวา	๑๕		
	พลพัน	ซ้าย	๒	๔	
		ขวา	๒		
	ทหารใน	ซ้าย	๙	๒๐	
		ขวา	๑๑		

(คัดจากจดหมายเหตุ สมัยกรุงธนบุรี จ.ศ. ๑๑๔๒ เลข ๑๐ สมุดไทยดำ)

เอกสารสมัยรัชกาลที่ ๑

พ.ศ. ๒๓๒๕ ถึง ๒๓๕๒ (๒๘ ปี)

(จ.ศ. ๑๑๔๔ ถึง ๑๑๗๑)

ร.ศ. ๑ ถึง ๒๘

รัชกาลที่ ๑

จ.ศ. ๑๑๖๔ (พ.ศ. ๒๓๔๕)

ปีจอ จัตวาศก

พระราชพิธีทรงผนวช

กรมพระราชวังหลัง กับพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าฉัตร

พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าวาสุกรี

---

๑ ด้วย เจ้าพระยาศรีธรรมาธิราช รับสั่งใส่เกล้าฯ สั่งว่า ณ วัน ๑ ๑๐ ฯ ๘ ค่ำ ปีจอจัตวาศก เพลาเช้าพระฤกษ์ จะได้ทรงผนวชพระเจ้าหลานเธอกรมพระราชวังหลัง(๑) พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าวาสุกรี(๒) พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าฉัตร(๓) ทรงผนวชเป็นหางนาค ณ วัด พระศรีสรรเพชญ(๔) ทรงผนวชแล้วจะได้ฉลองถวาย

---

(๑) เจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ (ทองอิน) กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข

(๒) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

(๓) กรมหมื่นสุรินทรรักษ์ ต้นตระกูล ฉัตรกุล

(๔) วัดพระศรีสรรเพชญดาราม (วัดมหาธาตุฯ)

เครื่องไทยทาน พระสงฆ์ ๕๐ รูป นั้นให้พระคลังศุภรัต เอาอาสนไปแต่งที่พระสงฆ์ให้พอ แลให้จัดผ้าสบงถวาย ๕๐ ผืน

อนึ่ง ให้พระคลังมหาสมบัติเอากระโถน ขันน้ำ ตั้งถวายพระสงฆ์ ๕๐ รูป แลให้คิดจ่ายเงินให้แก่วิเสท แต่งกระจาด ๕๓ กระจาด แต่งสำรับคาว ๕๐ หวาน ๕๐ สำรับ

อนึ่ง ให้ ๘ ตำรวจเอาแผงมากั้นพลับพลาแลในที่ ข้างหน้าข้างใน ให้ทำเหมือนอย่างทุกครั้ง ให้แล้วแต่ ณ วัน ๙ฯ ๘ ค่ำ

อนึ่ง ให้ทนายเลือก......มายกสำรับถวายพระสงฆ์ ณ วัดพระศรีสรรเพชญ ๕๐ สำรับ

อนึ่ง ให้ท่านพนักงานข้างในแต่งเครื่องทองใหญ่ สำรับหนึ่งให้มีพุ่มข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียนให้พร้อม ส่งให้สนมพลเรือนไปตั้งแต่ ณ วัน ๑๐ฯ ๘ ค่ำเพลาเช้า

อนึ่ง ให้สนมพลเรือนมารับเครื่องจบพระหัตถ์ต่อ ท่านพนักงานข้างในไปตั้ง ณ วัดพระศรีสรรเพชญ ณ วัน ๑๐ฯ ค่ำ เพลาเช้า แลให้แต่งที่ข้างในให้พร้อม

อนึ่ง ให้กรมนาจ่ายข้าวสารให้วิเสทใส่กระจาด

๕๓ กระจาด ๆ ละ ๕ ทะนาน เป็นข้าว ๐ ๑๓ ๕ ข้าวหุง

ถวายพระสงฆ์ ๐ ๒ ๑๓ (รวม) เป็นข้าวสาร ๐ ๑๕ ๑๘ ให้เร่งจ่าย
แต่ ณ วัน ๙ฯ ๘ ค่ำ

อนึ่ง ให้คลังพิมานอากาศเอาฉากไปกั้นที่พระอุโบสถแลให้เอาพรมใหญ่ไปแต่งที่ ณ พระที่นั่งจักรพรรดิ-พิมาน ณ วัน ๙ฯ ๘ ค่ำ เพลาเช้า

อนึ่ง ให้วิเสทของคาวหวาน จัดของใส่กระจาดให้พอ ๕๐ กระจาด แล้วให้แต่งสำรับคาว หวาน ถวายพระสงฆ์ ๕๐ สำรับ แต่ ณ วัน ๑ฯ๐ ๘ ค่ำ เพลาเพล

อนึ่ง ให้วิเสทหมากพลูแต่งเภสัชใส่กระจาด ๕๐ กระจาด อังคาสถวายพระสงฆ์ ๕๐ ซอง แล้วแต่งให้น้ำชาถวายพระสงฆ์ ๕๐ รูป ให้มหาดเล็กยกถวาย

อนึ่ง ให้มหาดเล็กยกถวายพระสงฆ์ ณ วัน ๑๐ ๘ ค่ำ เพลาเพล ๕๐ สำรับ

อนึ่ง เพลาบ่าย ณ วัน ๙ ๘ ค่ำ จะได้เวียนพระเทียน ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ให้ข้าทูลละอองธุลีฯ ผู้ใหญ่ ผู้น้อย เข้ามาเตรียมเวียนพระเทียน เพลาบ่ายโมงหนึ่งให้พร้อมกันจงทุกคน

อนึ่ง ให้ปี่พาทย์ แตรสังข์ กลองแขก มโหรี ฆ้องไชย เข้ามาเตรียมประโคม ณ วัน ๙ ๘ ค่ำ รุ่งขึ้น ณ วัน ๑๐ ๘ ค่ำ คอยเตรียมประโคม ณ วัดพระศรีสรรเพชญ เพลาเพล ให้มหาดไทย กลาโหม สัสดีหมายบอกให้ทั่วจงทุกกรม

อนึ่ง ให้วิเสทนอกแต่งบายศรีทองสำรับ ๑ บายศรีเงินสำรับ ๑ บายศรีแก้วสำรับ ๑ (รวม) ๓ สำรับ ธูปเทียน ๆ ติดแว่น ๆ เวียนพระเทียนแป้งน้ำวักขันข้าวเชิงเคียงบายศรีให้พร้อม ให้เอามาตั้งแต่วัน ๙ ๘ ค่ำ เพลาบ่าย

อนึ่ง ให้ ๘ ตำรวจเอาแผงไปกั้นที่ข้างหน้าข้างใน ณ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ให้ดี

อนึ่ง ให้สนมแต่งที่ข้างใน ณ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์

อนึ่ง ให้คลังในไปเอามู่ลี่ไปแต่งที่ข้างใน ณ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ให้พร้อม

อนึ่ง ให้คลังราชการเอาเสื่อลวดมาปู พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ มาปูพลับพลาไม้ให้ดี

อนึ่ง ให้สนมพลเรือน รับเครื่องเสวยต่อท่านข้างในไปถวาย คาว ๓ หวาน ๓ (รวม) ๖ สำรับ เพลาเช้าเพลนั้น ให้สนมพลเรือนรับเครื่องเสวยต่อท่านข้างในถวายพระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าหลานเธอ ๓ องค์ แต่วัน ๑๐ ๆ ๘ ค่ำ แล้วให้เอา ม่าน พรม เสื่อ แต่งที่พลับพลาเปลื้องเครื่องด้วย

อนึ่ง ให้ล้อมวังสานกระจาด ๕๔ ใบ ให้เข้าขอบผูกหวายบีดกระดาษให้ดี ให้เร่งเอามา ณ ทิมดาบชาววัง แต่ ณ วัน ๙ฯ ๘ ค่ำ เพลาเช้า ๕ โมง อย่าให้ขาดได้แลให้เจ้าพนักงานทั้งนี้เตรียมการให้พร้อมตามรับสั่ง

เวร *นายวิสุทธมณเฑียร*
นายควร

อนึ่ง พระยาธรรมา รับสั่งใส่เกล้าฯสั่งว่า พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าวาสุกรี พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าฉัตร ทรงผนวช พระองค์เจ้าวาสุกรี อยู่วัดพระเชตุพน พระองค์เจ้าฉัตร ไปอยู่ที่วัดระฆังนั้น ให้ตำรวจใน สนมพลเรือน ชาวที่ หมอโรง จัดขุนหมื่น พันนาย หมอโรง ไปอยู่กำกับ เจ้าทรงผนวช พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าวาสุกรีอยู่วัดเชตุพน (ให้) ตำรวจนอก ซ้าย ๒ ขวา ๒ (รวม) ๔ คน สนมซ้าย ๒ ขวา ๒ (รวม) ๔ คน สนมพลเรือน ๑ คน ชาวที่ ๑ คน หมอ ๒ คน (รวม) ๑๒ คน พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าฉัตร อยู่วัดระฆัง (ให้) ตำรวจนอกซ้าย ๒ ขวา ๒ (รวม) ๔ คน ตำรวจสนมซ้าย ๒ คน ขวา ๒ คน (รวม) ๔ คน สนมพลเรือน ๑ คน ชาวที่ ๑ คน หมอ ๒ คน (รวม) ๑๒ คน นั้น ให้มหาดไทย กลาโหม หมายบอกให้ไปรักษาแต่ ณ วัน ๑๐ ฯ ๘ ค่ำ ตามรับสั่ง

เวร *นายชำนาญ*
นายจำเนียร

วัน ๑๐ ฯ ๘ ค่ำ ปีจอจัตวาศก พระเจ้าหลานเธอพระราชวังหลัง จะได้ทรงผนวชในพระอุโบสถวัดพระศรีสรรเพชญ ณ วัน ๖ ๑๐ ฯ ๘ ค่ำ ปีจอจัตวาศก พระสงฆ์อุปัชฌาย์ คู่สวด นั่งหัตถบาส เป็น (พระสงฆ์ที่) สังฆการีนิมนต์ อุปัชฌาย์สมเด็จพระสังฆราช ๑ คู่สวดพระพิมลธรรม ๑ พระธรรมกิจ ๑ (รวม) ๒ (รวม) ๓ องค์ สมเด็จพระพนรัต ๑ พระธรรมไตรโลก วัดหงษ์ ๑ พระธรรมอุดม วัดราชบุรณะ ๑ พระพุทธโกษา วัดท้ายตลาด(๑) ๑ พระโพธิวง วัดจักรวรรดิราชาวาส ๑ วัดสุวรรณธาราม(๒) ๑ พระธรรมโกษา วัดอมรินทาราม ๑ พระพรหมมุนี วัดสระเกศ ๑ วัดสุวรรณธาราม ๑ พระอริยมุนี วัดสุวรรณธาราม ๑ พระญาณสมโพธิวัดกลาง(๓) ๑ พระเทพโมลี วัดหงษ์ ๑ พระเทพมุนี วัดสังข์กระจาย ๑ พระรัตนมุนี วัดหงษ์ ๑ พระญาณสังวรเถร วัดราชสิทธาราม ๑ พระวินัยรักขิต วัดราชสิทธาราม ๑ พระญาณโพธิ วัดสังข์กระจาย ๑ พระเทพกวี วัดปากน้ำ ๑

(๑) วัดโมลีโลกยาราม
(๒) วัดสุวรรณาราม
(๓) วัดนาคกลาง

พระนิกรม วัดปากน้ำ ๑ พระสุเมธใหญ่ วัดชนะสงคราม ๑ พระญาณวิริย วัดมหาธาตุ ๑ พระบวรวิริยเถร วัดบางลำภู[(๑)] ๑ พระญาณรักขิต วัดระฆัง ๑ พระญาณสิทธ วัดเชตุพน ๑ พระศรีสมโพธิ วัดแจ้ง[(๒)] ๑ พระสุเมธน้อย วัดราชคฤห์ ๑ พระวรญาณมุนี วัดราชบุรณะ ๑ (รวม) ๓๐ รูป (พระสงฆ์) พระราชวังหลังนิมนต์ (คือ) พระครู ๑ พระอาจารย์คง ๑ พระปลัด ๑ พระสมุห์ ๑ พระใบฎีกา ๑ พระวินัยธร ๑ พระธรรมบาล (พระครูธรรมบาล) ๑ (พระ) มหาลา ๑ ครัวทาน ๑ ครัววอ ๑ ครัวสาร ๑ ครัวอยู่ ๑ (พระ) มหา..... ๑ (พระ) มหาสน ๑ (รวม) วัดระฆัง ๑๔ รูป พระอาจารย์มาก ๑ พระปลัด ๑ วัดอมรินทาราม ๑ (พระ) อธิการ วัดเชิงเลน[(๓)] ๑ พระอาจารย์ชู วัดมหาธาตุ ๑ พระอาจารย์วัดโคกมะลิ[(๔)] ๑ (พระ) อาจารย์วัดสังข์กระจาย (รวม) ๖

---

(๑) วัดสังเวชวิศยาราม

(๒) วัดอรุณราชวราราม

(๓) วัดบพิตรพิมุข

(๔) เข้าใจว่าเป็นวัดพลับพลาชัย

(รวมพระสงฆ์ที่พระราชวังหลังนิมนต์) ๒๐ รูป (รวมเป็นพระสงฆ์) ราชาคณะ ๓๐ รูป พระครูรูป ๑ พระฐานานุกรม ๖ รูป อาจารย์ ๕ รูป อธิการ ๑ รูป พระครู ๑ รูป อันดับ ๗ รูป (รวมพระสงฆ์ทั้งหมด) ๕๐ รูป

เนื้อความตามต้นฉบับหมดเพียงเท่านี้

(คัดจากหมายรับสั่ง รัชกาลที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๖๔ เล่มเลขที่ ๔ ก. สมุดไทยดำ)

รัชกาลที่ ๑

จ.ศ. ๑๑๖๘ (พ.ศ. ๒๓๔๙)

เรื่อง ยกเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทรขึ้นเป็น
กรมพระราชวังบวรสถานมงคล
คำปรึกษาด้วยจะให้ลูกขุนศาลหลวง ข้าราชการ
เจ้านายและพระสงฆ์ถวายสัจสาบาน สมเด็จ
พระสังฆราชและพระราชาคณะรวม ๒๘ พระองค์
ถวายพระพรมาว่าควรนัก

สัจ ศีลสุจริตด้วย เกรงกรรม์
จา รีตบุราณธรรม์ ถ่องถ้วน
สา ธุสัปปุรุษสรร เสริญยิ่ง นักนา
บาน บำรุงโลกล้วน เลิศด้วยสัตยา

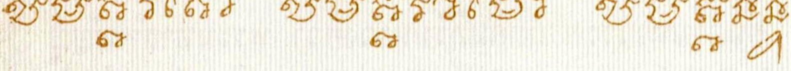
สมเด็จพระสังฆราช	๑	พระญาณรักขิต	๑	
พระพนรัต	๑	พระอริยวงษ	๑	
พระพิมลธรรม	๑	พระเทพโมลี	๑	
พระธรรมอุดม	๑	พระราชกวี	๑	
พระพุทธโฆษา	๑	พระธรรมกิติ	๑	
พระเทพกวี	๑	พระศรีสมโพธิ	๑	
พระเทพมุนี	๑	พระโพธิวงษ	๑	
พระญาณโพธิ	๑	พระญาณสมโพธิ	๑	๒๘ พระองค์
พระญาณสังวรเถร	๑	พระธรรมราชา	๑	
พระปัญญาวิสารเถร	๑	พระวินัยรักขิต	๑	
พระญาณไตรโลก	๑	พระญาณสิทธ	๑	
พระธรรมเจดีย์	๑	พระพรหมมุนี	๑	
พระอริยมุนี	๑	พระราชมุนี	๑	
		พระญาณวิริย	๑	
		พระนิกรม	๑	

๑ อาตมภาพ พระราชาคณะ คามวาสี / อรัญวาสี ประชุม

พร้อมกัน ๒๘ รูป มี สมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน

ขอถวายพระพรให้ทราบ ด้วยทรงพระกรุณาโปรด จะยกสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทรเป็นกรมพระราชวังหลังบวรสถานมงคล ตามคำปรึกษาพระราชาคณะ ข้าราชการผู้ ใหญ่ น้อย แลทรงพระกรุณาจะให้ยก พระเจ้า ลูกเธอ หลานเธอ แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยกระทำสัจสาบานต่อกัน เพื่อพระทัยทรงพระมหากรุณาคุณ จะดำรงราชสุจริตรักษาพระวงศ์มิให้จลาจลวิปริตผิดลำดับไป จะให้พระพุทธศาสนาถาวรตั้งมั่นแลให้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินอยู่เย็นเป็นสุขสืบไปทั้งนี้ อาตมภาพทั้งปวงเห็นชอบด้วยพระราชดำริ ต้องตามพระบาลีคัมภีร์มหาวรรค แลคัมภีร์มหาวงศ์ว่า พระมหาสัพพัญญูโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นทีฆาวุกุมารพระองค์ไปเป็นข้าเฝ้าพญาพรหมทัตผู้เป็นข้าศึกอันฆ่าพระราชบิดาพระองค์เสีย วันหนึ่งไปประพาสเนื้อได้โอกาสที่จะฆ่าพญาพรหมทัต แล้วกลับคิดถึงโอวาทพระราชบิดาก็มิได้ฆ่าพญาพรหมทัตเสีย กลับกระทำสัจสาบานต่อกัน ก็สิ้นเวรอาฆาตแก่กัน อนึ่งในคัมภีร์มหาวงศ์นั้นว่า พระเจ้า

กากวัณดิศ ให้หาทศโยธาเป็นอาทิมาพร้อมกันแล้ว มีพระราชบริหารให้สาบาน เฉพาะพักตร์พระอรหันต์มิให้ประทุษร้ายแก่พระราชบุตรทั้งสอง แลมิให้คดเข้าด้วยพระเชษฐาแลพระอนุชาธิราช ในการที่จะชิงราชสมบัติแก่กัน แลพระราชดำริพระเจ้ากากวัณดิศที่จะให้กระทำสาบานนั้น ก็เป็นคุณวุฒิจำเริญแก่พระราชบุตรทั้งสองสืบไป แลซึ่งทรงพระราชดำริให้สมเด็จพระเจ้า ลูกเธอ หลานเธอ แลข้าทูลละออง ฯ ผู้ ใหญ่ น้อย กระทำสัจสาบานต่อกันครั้งนี้ ต้องในบทว่า



แปลว่ายินดีในการที่จะให้แก่ผู้อื่น สมัครสโมสรพร้อมเพรียงกัน ด้วยน้ำจิตมีเมตตาเป็นปุเรจาริกนี้ เป็นประเพณีโพธิสัตว์สร้างพระโพธิญาณสืบๆ มา อาตมภาพทั้งปวงเห็นควรนัก ยินดีหาที่สุดมิได้ ขอถวายพระพร

(คัดจากจดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๖๔ เลขที่ ๑๑ สมุดไทยดำ)

ตั้งตำแหน่งพระราชาคณะ

ในปีขาลจัตวาศกนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า ฝ่ายข้างอาณาจักรได้ตั้งแต่งข้าราชการตามตำแหน่งเสร็จแล้ว ควรจะจัดการข้างฝ่ายพุทธจักรทำนุบำรุงพระพุทธศาศนา ซึ่งเสื่อมทรุดเศร้าหมองนั้นให้วัฒนารุ่งเรืองสืบไป จึงดำรัสให้สึกพระวันรัต (ทองอยู่) และพระรัตนมุนี (แก้ว) ออกเป็นฆราวาส ดำรัสว่าเป็นคนอาสัตย์สอพลอทำให้เสียแผ่นดิน และโปรดตั้งนายแก้ว รัตนมุนี เป็นพระอาลักษณ์ตามเดิม ให้เป็นผู้ขนานพระนามพระองค์เจ้าต่างกรม แต่นายทองอยู่ วันรัต นั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวรสถานมงคลลงพระราชอาชญาแล้วจะให้ประหารชีวิตเสีย ด้วยมีความผิดแก่พระองค์มาแต่ก่อน มีพระบรมราชโองการขอชีวิตไว้ แล้วโปรดให้เป็นหลวงอนุชิตพิทักษ์อยู่ในกรมมหาดไทย ดำรัสให้สมเด็จพระสังฆราช พระพุฒาจารย์ พระพิมลธรรม ซึ่งเจ้ากรุงธนบุรีให้ลงโทษถอดเสียจากพระราชาคณะ เพราะไม่ยอมถวายบังคมนั้นโปรดให้คงที่สมณฐานันดรศักดิ์ดังเก่า ให้คืนไปอยู่ครองพระอารามตามเดิมและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ดำรัสสรรเสริญว่า พระผู้เป็นเจ้าทั้ง ๓ พระองค์นี้ มีสันดานสัตย์ซื่อมั่นคง ดำรงรักษาพระพุทธศาสนาโดยแท้ มิได้อาลัยแก่ร่างกายและชีวิตควรเป็นที่นับถือไหว้นบเคารพสักการบูชา แม้มีข้อสงสัยสิ่งใดในพระบาลีไปภายหน้า จะให้ประชุมพระราชาคณะไต่ถาม ถ้าพระผู้เป็นเจ้าทั้ง 3 ว่าอย่างไรแล้ว พระราชาคณะอื่น ๆจะว่าอย่างอื่นไป ก็คงจะเชื่อถ้อยคำพระผู้เป็นเจ้าทั้ง 3 ซึ่งจะเชื่อถ้อยฟังความตามพระราชาคณะอื่น ๆ ที่เป็นพวกมากนั้นหามิได้ ด้วยเห็นใจเสียครั้งนี้แล้ว แล้วโปรดให้พระสงฆ์วัดบางว้าใหญ่ และวัดโพธารามเข้ามารับบิณฑบาตในพระราชวังทั้ง 2พระอาราม ให้ผลัดเวรกันวัดละ 7 วัน เป็นนิจกาล แล้วให้

รื้อตำหนักทองของเจ้ากรุงธนบุรีนั้นไปปลูกเป็นกุฏีถวายสมเด็จพระสังฆราชวัดบางว้าใหญ่ แล้วดำรัสว่า พระสังฆราช (ชื่น) วัดหงษ์ ซึ่งเจ้ากรุงธนบุรีตั้งขึ้นใหม่นั้น ก็เป็นพวกอาสัตย์สอพลอพลอยว่าตาม นายแก้วนายทองอยู่ไปมิได้เป็นต้นเหตุ แต่รู้พระไตรปิฎกมาก เสียดายอยู่ อย่าให้สึกเสียเลย และที่พระวันรัตนั้นว่างอยู่หาตัวมิได้ จึงโปรดตั้งให้เป็นพระธรรมธีรราชมุนี ว่าที่พระวันรัต อนึ่งพระราชาคณะทั้งปวงนั้นก็ว่าตามกันไป ด้วยกลัวพระราชอาชญาทรงพระกรุณาให้ยกโทษเสียทั้งสิ้น แต่ที่พระธรรมโคดมนั้น ต้องกับนามพระสัพพัญญูเจ้า จึงดำรัสให้แปลงนามเสียใหม่ โปรดให้พระเทพกวี เลื่อนขึ้นเป็นที่พระธรรมอุดมให้**พระธรรมโฆษาวัดปากน้ำ เป็นพระเทพกวี** ให้มหานากเปรียญเอกวัดบางว้าใหญ่ เป็นพระพุทธโฆษาจารย์ ให้มหาเรือง ข้าหลวงเดิมวัดบางว้าใหญ่เป็นพระเทพมุนี ให้มหาเกสรเปรียญโท วัดโพธาราม เป็นพระญาณสิทธิ์ อนึ่ง ที่พระอุปาฬีนั้นก็ต้องกับนามพระอรหันต์ จึ่งดำรัสให้แปลงนามเสียใหม่ ให้มหามี เปรียญเอก วัดเลียบ เป็นพระวินัยรักขิต แทนที่พระอุปาฬี และพระพุฒาจารย์วัดบางว้าน้อยนั้นชราอาพาธลงก็ถึงแก่มรณภาพ ทรงพระกรุณาให้กระทำฌาปนกิจแล้ว ให้นิมนต์พระเทพมุนีไปอยู่ครองอารามวัดบางว้าน้อยแทน จึงโปรดให้พระพรหมมุนีวัดบางว้าใหญ่เลื่อนที่เป็นพระพุฒาจารย์ โปรดให้มหาทองดี เปรียญเอก วัดหงษ์ เป็นพระนิกรมมุนี ไปครองวัดนาค แล้วโปรดให้พระครูเทพสิทธิเทพาธิบดี เป็นพระครูศรีสุนทรากษรวิจิตร เป็นตำแหน่งคู่สวดในสมเด็จพระสังฆราชไปอยู่วัดกลาง แล้วโปรดให้นิมนต์พระอาจารย์วัดท่าหอย คลองตะเคียนแขวงกรุงเก่ามาอยู่วัดพลับ ให้เป็นพระญาณสังวรเถร ให้พระอาจารย์วัดสมอราย เป็นพระปัญญาวิสาลเถร ให้พระญาณไตรโลก วัดเลียบเลื่อนที่เป็นพระพรหมมุนี อนึ่ง หลวงธรรมรักษาเจ้ากรมสังฆการีขวา ซึ่งเป็นพระพิมลธรรมก่อนนั้น ต้องสึกครั้งแผ่นดินกรุงธนบุรีว่าต้องอธิกรณ์อทินนาทาน ทรงแคลงอยู่ จึงให้พิจารณาไล่เลียง

ดูใหม่ ก็บริสุทธิ์อยู่หาขาดสิกขาบทไม่ จึงทรงพระกรุณาโปรดให้กลับบวชเข้าใหม่ ให้เป็นพระญาณไตรโลกอยู่วัดสลัก โปรดให้มหามีปากแดง เปรียญเอก วัดคอกกระบือ เป็นพระโพธิวงศ์

อนึ่ง พระราชาคณะฝ่ายรามัญนั้นยังหาตัวมิได้ จึงทรงพระกรุณาให้จัดหาพระมหาเถรฝ่ายรามัญ ซึ่งรู้พระวินัย ปริยัติได้ 3 รูป ทรงตั้งเป็นพระมหาสุเมธาจารย์องค์หนึ่ง พระไตรธัชองค์หนึ่ง พระสุเมธน้อยองค์หนึ่ง เมื่อสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ทรงสร้างวัดตองปุขึ้นใหม่ โปรดให้พระสงฆ์รามัญมาอยู่วัดตองปุ และให้พระมหาสุเมธาจารย์เป็นเจ้าอาวาส พระไตรสรณธัชนั้น มีพระราชโองการให้ไปอยู่วัดบางหลวง เป็นเจ้าคณะรามัญ ในแขวงเมืองนนทบุรีและสามโคก พระสุเมธน้อยนั้น โปรดให้ครองวัดบางยี่เรือใน

อนึ่ง ดำรัสว่า วัดแจ้ง วัดท้ายตลาด ทั้ง 2 พระอารามนี้แต่ก่อนเป็นวัดภายในพระราชวังไม่มีพระสงฆ์อยู่ จึงทรงพระกรุณาให้สร้างกุฎี เสนาสนะสงฆ์ทั้ง 2 อาราม แล้วโปรดให้นิมนต์พระเทพโมลีวัดพลับกับพระสงฆ์อันดับมาอยู่ ณ วัดท้ายตลาด แล้วโปรดให้พระปลัดสมเด็จพระสังฆราช เป็นพระโพธิวงศาจารย์ โปรดให้พระครูเมธังกร เป็นพระศรีสมโพธิ ให้นิมนต์พระราชาคณะทั้ง 2 องค์ กับพระสงฆ์อันดับมาจากวัดบางว้าใหญ่ ลงมาอยู่ ณ วัดแจ้ง ให้มีพระสงฆ์ขึ้นทั้ง 2 พระอาราม

อนึ่ง เมื่อครั้งแผ่นดินพระเจ้ากรุงธนบุรีนั้น พระสงฆ์ราชาคณะฐานานุกรมและเปรียญ ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดเหมือนกับข้าราชการ ทรงพระราชดำริเห็นว่าไม่สมควร จึงทรงพระกรุณาโปรดให้พระราชทานนิตยภัตต์เป็นรายเดือนสืบมามิได้ขาด

เอกสารสมัยรัชกาลที่ ๒

พ.ศ. ๒๓๕๒ ถึง ๒๓๖๗ (๑๕ ปี

(จ.ศ. ๑๑๗๑ ถึง ๑๑๘๖)

ร.ศ. ๒๙ ถึง ๔๔

รัชกาลที่ ๒

จ.ศ. ๑๑๗๙ (พ.ศ. ๒๓๖๐)

เรื่อง เกณฑ์โคม และ เสาโคม
ไปจุดตามพระอารามต่าง ๆ

ด้วยพระยาบำเรอภักดี รับพระราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า ณ วัน ๑๕ ๖ ค่ำ เป็นวันสมเด็จพระพุทธเจ้า ประสูติ ตรัสรู้ นิพพาน เป็นวันนักขัตฤกษ์ยิ่งกว่าตรุษสงกรานต์อีก ทรงพระราชศรัทธาให้บูชาพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า ด้วยสิ่งเครื่องวิจิตรต่าง ๆ กับสังฆทานในวิสาขมาส ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ ค่ำ แรม ๑ ค่ำ ปีฉลูนพศก ชื่อวิสาขบูชา เป็นมหายัญพิธีอันใหญ่นั้นให้ ๔ ตำรวจไปเอาอย่างโคมต่อพระชำนิรจนา มาผูกเป็นโครงโคมอารามละ ๔ ใบ ทุกอารามหลวง ๓๓ อาราม เป็นโคม ๑๓๒ ใบ แล้วให้เบิกกระดาษต่อชาวพระคลังในซ้ายมาปิดโคมให้พอแล้ว ให้หาไม้ฤาษี ไม้รวก ไม้สำมะรอกมาทำเสาโคม ๑๓๒ ลำ

เกลี้ยงทาปูนขาว ทำฉัตรกระดาษใส่ปลายเสาธงเสาโคม จำทุกเสาให้มีเชือกผูกติดเสาทำทั้ง ๓๔ อัน แล้วให้ไปรับเสาธงตะเข้ต่อชาวพระคลังศุภรัต ผูกกับเสาธงทั้ง ๓๔ อาราม แล้วให้เบิกน้ำมันต่อชาวพระคลังราชการไว้ตามโคมคืนละ ๑๓๒ ใบ ให้พอทั้ง ๓ คืน ให้เอาโคมเอาธงไปปักที่...วัดมหาธาตุ วัดสระเกศ วัดพระเชตุพน วัดราชบุรณะ วัดจักรวรรดิ์ วัดชนะสงคราม วัดบางลำภู วัดบางขุนพรหม[๑] วัดระฆัง วัดอมรินทาราม วัดสุวรรณธาราม วัดดาวดึงษ์ วัดจุฬามณี วัดพระยาทำ วัดกลาง วัดราชสิทธ วัดท้ายตลาด วัดหงษ์ วัดแจ้ง วัดสังข์กระจาย วัดพระโต[๒] วัดคูหาสวรรค์ วัดปากน้ำ วัดหนัง วังนางนอง วัดกุฎ วัดคอกกระบือ[๓] วัดสมอราย[๔] วัดอินทาราม วัดจันทาราม วัดราชคฤห์ วัดเกาะ[๕] วัดปทุมคงคา วัด

---

(๑) วัดอินทวิหาร

(๒) วัดสุทัศน์เทพวราราม

(๓) วัดยานนาวา

(๔) วัดราชาธิวาส

(๕) วัดสัมพันธวงศ์

โคม ๔ ใบ ธงคันหนึ่ง ให้เร่งเอาโคมเอาธงไปปั๊ก แต่ ณ วัน ๑๔ฯ ๖ ค่ำ เพลาเช้า แล้วให้เอากรงหมู กรงไก่ ต่อกรมพระนครบาล ที่โรงงานหามเข้ามาถวาย ทรงพระราชอุทิศแล้ว ให้รับเอาไปปล่อยที่วัด แต่ ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ แรม ๑ ค่ำ เพลาเช้าทั้ง ๓ วัน แล้วให้ยืมเอาเชือกต่อหลวงศรีเยาวภาษกลาโหม ไปขึงให้รอบพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามข้างใน สำหรับข้าราชการจะได้แขวนโคม แขวนพู่กลิ่น แล้วให้ ๔ กำรวจ สนมตำรวจ เอาโคมระย้า ๔ เอาดอกไม้รุ่ง ๔ (รวม) ๘ รม......ไปปั๊กในพระระเบียงด้านตะวันออก แล้วเอาโคมระย้าไปแขวน ให้เบิกน้ำมันต่อชาวพระคลังราชการมาตามโคมระย้า ๔ ระย้า โคม ๑๓๒ ใบ ให้พอทั้ง ๓ คืน ให้เร่งเอาระย้าเอาเชือกไปขึง แต่ ณ วัน ๑๔ฯ ๖ ค่ำ

อนึ่ง ให้พันจัน จัดดอกไม้เพลิงเข้าไปปั๊กในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามด้านตะวันออกคืนหนึ่ง พุ่ม ๑๐ พุ่ม รุ้ง ๔ ขด พะเนียง ๒๐ บอก ๓ คืน พุ่ม ๓๐ พุ่ม รุ้ง ๑๒ ขด พะเนียง ๖๐ บอก

อนึ่ง ให้ข้าพระมณฑป วัดพระเชตุพนเบิกน้ำมันมะพร้าวต่อชาวพระคลังราชการมาตามที่พระมณฑป ๓ ชั้น ที่วัดพระเชตุพน จะเป็นน้ำมันมากน้อยเท่าใดให้เบิกมาตามให้พอทั้ง ๓ คืน

อนึ่ง ให้สังฆการีนิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะเข้ามารับพระราชทานฉันในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เพลาเช้า ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔–๑๕ แรม ๑ ค่ำ วันละ ๓๐ รูป ทั้ง ๓ วัน แล้วให้นิมนต์พระราชาคณะเข้ามาแสดงธรรม ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เพลาบ่าย ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔–๑๕ แรม ๑ ค่ำ ทั้ง ๓ วัน แล้วให้นิมนต์พระราชาคณะ พระผู้รู้ธรรมกถึก ให้แสดงธรรมเทศนาในพระอารามฟากตะวันออก (คือ) วัดมหาธาตุ ๑ วัดสระเกศ ๑ วัดพระเชตุพน ๑ วัดราชบุรณะ ๑ วัดจักรวรรดิ ๑ วัดปทุมคงคา ๑ วัดสมอราย ๑ วัดบางลำภู ๑ วัดชนะสงคราม ๑ (รวม) ๙ อาราม ฟากตะวันตก (คือ) วัดหงษ์ ๑ วัดพระยาทำ ๑ วัดระฆัง ๑ วัดอมรินทาราม ๑ วัดท้ายตลาด ๑ วัดแจ้ง ๑ วัดราชสิทธ ๑ วัดอินทาราม ๑ วัดปากน้ำ ๑ วัดนางนอง ๑ (รวม) ๑๐ (รวม) ๒๐

ค่ำ ทั้ง ๓ วัน แล้วให้รับเภสัชองคาสในท้องพระโรง ฉัน วันละ ๓๐ ซอง เทศน์ ๒๐ อาราม วันละ ๒๐ ซอง ทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้ฆ้องไชย มโหรี ปี่พาทย์ แตรสังข์ กลองแขก เข้ามาเตรียมประโคมในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔–๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้า ๓ วัน ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ แรม ๑ ค่ำ เพลาเช้า บ่าย ๓ วัน

อนึ่ง ให้ชาวพระคลังศุภรัต เอาอาสนไปแต่งที่พระสงฆ์ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔–๑๕ ค่ำ แรม ๑ ค่ำ ทั้ง ๓ วัน แล้วให้จัดผ้าสบงทูลเกล้า ฯ ถวายจบพระหัตถ์สำหรับใส่กระจาดวันละผืนทั้ง ๓ วัน ผ้า ๖๐ ผืน แล้วให้เบิกผ้าขาวเทศต่อท่านข้างในให้รับช่างสนะต่อชาวพระมาลาภูษาไปตัดเย็บธงตะเข้ให้แล้วทั้ง ๓๔ ตัว ครั้น ณ วัน ๑๕ ฯ ๖ ค่ำ เพลาเช้า ให้เอาธงตะเข้เข้าไปทูลเกล้า ฯ ถวาย ทรงพระราชอุทิศแล้วเอามาส่งให้ ๔ ตำรวจผูกคันไปปักทุกอาราม

มาตั้ง ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้าให้พอวันละ ๓๐ รูป แล้วให้จ่ายเงินให้กรมวังส่งท่านข้างใน จ่ายให้วิเสททำสำรับของคาว วันละ ๓๐ สำรับๆ ละ ๑ สลึง ๑ เฟื้อง ๓ วัน ๘ ตำลึง ๑ บาท ๓ สลึง หวานวันละ ๓๐ สำรับ ๆ ละ ๑ สลึง ๓ วัน ๕ ตำลึง ๒ บาท ๑ สลึง (รวม) ๑๔ ตำลึง ๑ สลึง น้ำยาวันละ ๓๐ รูป ๓ วัน ๓ บาท ๓ สลึง (รวม) ๑๕ ตำลึง ทำกระจาดเทศนา ๒๐ อาราม วันละ ๒๐ ใบ ๆ ละ ๒ บาท ๓ วัน ๑๐ ตำลึง ๑ ชั่ง ในท้องพระโรงวันละใบ ๆ ละ ๑ ตำลึง ๓ วัน ๓ ตำลึง (รวม) ๑ ชั่ง ๑๓ ตำลึง (ทำ) กระจาดสลากภัตของคาว ๒๐๐ หวาน ๒๐๐ (รวม) ๔๐๐ กระทงๆ ละ ๑ สลึง เงิน ๑ ชั่ง ๕ ตำลึง รวม ๓ ชั่ง ๑๓ ตำลึง (จ่ายเงินให้......จัดซื้อหมู วันละ ๑๐ ตำลึง ไก่ นกเขา วันละ ๕ ตำลึง ปลาวันละ ๑ ชั่ง ๕ ตำลึง ๓ วัน เงิน ๖ ชั่ง (รวมทั้งหมดเงิน) ๙ ชั่ง ๑๓ ตำลึง ให้......ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๑—๑๒,๑๓ ค่ำ แล้วให้กำกับ... ซื้อหมู ไก่ นกเขา ปลาด้วยทั้ง ๓ วัน)

อนึ่ง ให้พันเภา หัวพันมหาดไทย เข้าไปตรวจตราดู โคมรูปตรา พวงดอกไม้ ซึ่งข้าราชการเอามาแขวนในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามรวมทั้ง ๓ วัน ถ้ากรมใดขาดให้มาบอกผู้รับสั่ง

อนึ่ง ให้ราชบัณฑิต ข้าพระแก้วมรกต คอยตรวจตราพวงดอกไม้สด ซึ่งแขวนรอบพระระเบียงทั้ง ๔ ด้าน ทั้ง ๓ วัน ห้ามอย่าให้ผู้ใดรื้อทิ้ง ซึ่งของ ๆ ท่านมาไว้เป็นอามิสบูชาอย่าให้ยับเยินเสียไปได้ ทั้ง ๓ วัน แล้วให้

อนึ่ง ให้หลวงศรีเยาวภาษกรมกลาโหม ยืมเชือกให้ ๔ ตำรวจ ไปขึงให้รอบพระระเบียงวัดพระศรีรัตน-ศาสดารามทั้ง ๔ ด้าน สำหรับข้าราชการจะได้แขวนโคมรูปตราพวงดอกไม้ บูชาพระทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้พันพุฒ พันเทพราช เกณฑ์เลกให้มีนายหมวด ไปรับเอากระจาดสลากภัตต่อกรมวังไปถวายพระสงฆ์ที่พระอารามหลวงวัดมหาธาตุ คาว ๕๐ หวาน

๕๐ (รวม) ๑๐๐ ใบ วัดสระเกศ คาว ๕๐ หวาน ๕๐ (รวม) ๑๐๐ ใบ วัดพระเชตุพน คาว ๕๐ หวาน ๕๐ (รวม) ๑๐๐ ใบ วัดราชสิทธ คาว ๕๐ หวาน ๕๐ (รวม) ๑๐๐ ใบ ในวัดพระเชตุพน คาว ๒๒๐ หวาน ๒๒๐ (รวมทั้งหมด ๘๔๐ ใบ) ให้เร่งไปรับเอาแต่ ณ วัน ๑๕ ๗ ๖ ค่ำ เพลาเช้า

อนึ่ง ให้กรมพระนครบาล นายอำเภอบ่าวร้องราษฎรจงมีศรัทธาอุตส่าห์รักษาศีล ใส่บาตรปล่อยสัตว์ แล้วห้ามอย่าให้ผู้ใดฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เสพสุราเมรัย ในวันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ — ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง สามวัน ครั้นเพลาบ่ายให้กระทำเปนเครื่องสักการบูชา เปนต้นว่า ธูปเทียนธงผ้า ธงกระดาษ พวงดอกไม้ เร่งไปบูชาที่ ใน นอกพระอุโบสถ พระวิหาร ลานเจดีย์ ลานศรีมหาโพธิ อารามไหนก็ตามแต่ศรัทธา ครั้นเพลาค่ำให้ตามโคมประทีป ทุกหน้าบ้าน ร้านเรือน แพ จงทุกแห่ง ในวัน ๑๕ ๗ ๖ ค่ำ เพลาบ่ายให้เอาหม้อใหม่ใส่น้ำลอยด้วยดอกบัวหลวงไปตั้งที่พระอุโบสถ พระสงฆ์ลงอุโบสถกรรม แล้วจะได้จำเริญ (เจริญ) พระปริตธรรม ครั้นเสร็จแล้วหม้อน้ำของผู้ใด

ก็ให้เอาไปอาบกินประเหย้าเรือน ระงับอุบัทวะโรคภัยต่าง ๆ และในวันเดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เพลาเช้า ให้มรรคนายกเคยปรนนิบัติอยู่อารามใด ก็ให้บ่าวร้องชักชวนอาณาประชาราษฎร์ให้ทำสลากภัตถวายพระสงฆ์ในอารามนั้น และให้ราษฎรทั้งปวงทำการกุศลในวิสาขบูชา ดังกล่าวมานี้อย่าให้ขาดได้

อนึ่ง ให้กรมนาเบิกเงินต่อชาวพระคลังมหาสมบัติ จัดซื้อ หมู ไก่ นกเขา สำหรับจะได้ทรงปล่อย ณ วันเดือน๖ ขึ้น ๑๔ – ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้าจ่ายให้แต่ ณ วัน ๕ฯ๖ ค่ำ ให้ทันกำหนด แล้วให้เอาเสื่อลวดไปปูรอบพระอุโบสถวัดพระแก้วสำหรับข้าราชการนั่งรับแว่นเวียนเทียน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔–๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้าบ่ายทั้ง ๓ วันแล้วให้จ่ายน้ำมันให้ ๔ ตำรวจตามโคมระย้าที่วัดพระแก้วคืนละ ๔ ระย้า ตามโคมบัก ๓๓ อาราม ๆ ละ ๔ ใบ โคม ๑๓๒ ใบ (จ่ายน้ำมันให้) ข้างพระมณฑปตามประทีป พระมณฑป ๓ ชั้น วัดพระเชตุพนตามประทีปให้พอทั้ง ๓ คืน ให้เร่งจ่ายให้แต่ ณ วัน ๑๓ฯ ๖ ค่ำ จะได้ตาม ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔–๑๕ แรมค่ำหนึ่ง

อนึ่ง ให้ตำรวจวัง ตำรวจหลัง ยกสำรับคาวหวาน ถวายพระสงฆ์ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ แรมค่ำหนึ่ง วันละ ๓๐ สำรับ ทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้หัวป่าพ่อครัวรับเครื่องน้ำชาต่อวิเสท หมากพลูมาต้มส่งให้มหาดเล็กถวายพระสงฆ์ เพลาเช้า วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ — ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้มหาดไทย กลาโหม พระสัสดี หมายบอก ข้าราชการผู้ใหญ่ ผู้น้อย ฝ่ายทหาร พลเรือน ให้เข้ามา นั่งรับแว่นเวียน (เทียน) พระแก้วมรกต ณ วันเดือน ๖ ขึ้น๑๔-๑๕แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่ายโมงให้พร้อมกันทั้ง๓วัน แล้วให้หมายบอกข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ที่มีโคมรูปตรา จำนำสำหรับที่ให้ร้อยพู่กลิ่น และให้เอาโคม เอาพู่กลิ่น มาแขวนให้รอบพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔-๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่าย ทั้ง ๓ วัน แล้วให้หมายบอกข้าทูลละอองผู้ใหญ่ผู้น้อย ทั้งฝ่ายทหาร พลเรือน พระราชวังหลวง กรมพระราชวังบวร ฯ ข้าเจ้าต่างกรม หากรมมิได้ กรมฝ่ายหน้าฝ่ายในให้รู้ จงทั่วให้มีศรัทธาบำเพ็ญ ศีล ทาน ในการกุศลให้ทำสลาก-

ภัตถวายพระสงฆ์ทุกพระอารามในวัน ๑๕ ๖ ค่ำ เพลาเช้า ตามแต่ศรัทธา (แต่ทว่าครั้งนี้เป็นปฐมเหตุแห่งกุศลที่จะให้เป็นหิตานุหิตประโยชน์ในวันวิสาขบูชา ให้ตั้งมั่นยืดยาวต่อไปทุกปี)

อนึ่ง ให้มีปี่พาทย์ ฆ้อง กลอง แห่แหนสลากภัตให้ครึกครื้น เครื่องเล่นต่าง ๆ ตามสมควรพร้อมกันในวัน ๑๕ ๖ ค่ำ เพลาเช้า

อนึ่ง ให้พระแก้วคลังสวน นายระวาง เก็บใบตองตานี ดอกไม้เบญจพรรณ มาส่ง ณ ทิมดาบชาววัง ๆ จะได้ส่งให้ท่านข้างในเย็บกระทง รองกระจาด ใบตองวันละ ๑๑๐ มัด ร้อยพู่กลีบ (ดอกไม้) วันละ ๘๐ กลุ่ม ให้เร่งเอาใบตองดอกไม้เข้ามาส่ง ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๓,๑๔,๑๕ ค่ำ เพลาเช้าทั้ง ๓ วัน อย่าให้ขาดได้

อนึ่งให้มหาดเล็กรับเครื่องน้ำชาต่อหัวป่าพ่อครัวถวายพระสงฆ์แล้วให้รับเครื่องทองทิศต่อท่านข้างในเชิญออกมาตั้งบูชาพระธรรมเทศนาในพระที่นั่งจักรพรรดิ-พิมาน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ — ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่าย วันละสำรับทั้ง ๓ วัน

อนึ่งให้พระครูพราหมณ์พิธีเข้ามาเจิมแว่นเทียนพระแก้วมรกต ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ — ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่ายโมงหนึ่ง ทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้ล้อมวัง ซ้าย ขวา สานกระจาดกันกว้างศอกคืบ ๖๐ ใบให้เข้าขอบผูกหวายบีดกระดาษมีคานหามจงทุกใบแล้วให้เอามาส่ง ณ ทิมดาบชาววัง แต่ ณ วัน ๑๓ ฯ ๖ ค่ำ เพลาเช้า

อนึ่ง ให้กรมนาจ่ายข้าวสารซ้อมให้แก่วิเสทกลางหุงถวายพระสงฆ์องค์ละ ๒ ทะนาน วันละ ๓๐ รูป ๓ วัน ข้าว ๙ ถัง (ข้าวสาร) ใส่กระจาด วันละ ๒๐ กระจาด ๆ ละ ๕ ทะนาน ๓ วัน ๖๐ กระจาด ข้าว ๑๕ ถัง (ใส่) กระทงสลากภัตถวายพระสงฆ์ ๒๐ กระจาด ๆ ละ ๒ ทะนาน ๒๐๐ กระจาด ข้าว ๒๐ ถัง ให้เร่งจ่ายให้แต่ ณ วัน ๑๓ ฯ ๖ ค่ำ

อนึ่ง ให้สนมพลเรือนรับเครื่องนมัสการต่อท่านข้างในเชิญไปตั้งในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานเพลาเช้า ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ — ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง ๓ วัน เครื่อง ๓ สำรับ (ตั้ง) ในพระแก้วมรกต เครื่องทองใหญ่ตั้งใน

วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ – ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้าบูชาพระ (พุทธ) เจ้า เพลาบ่ายเมื่อวันสมโภช วันละ ๒ สำรับ ๓ วันเครื่อง ๖ สำรับ ให้มีพุ่มข้าวตอกดอกไม้สำหรับเครื่องให้พร้อม แล้วรับเทียน ธูป (เทียน) หนักเล่มละ ๒ บาท สำหรับเครื่องในท้องพระโรงเพลาเช้า ๓ วัน เทียน ๑๕ ธูป ๑๕ เล่ม (ใน) พระแก้วมรกต เช้า บ่าย ๖ เพลา เทียน ๓๐ ธูป ๓๐ เล่มสำหรับกัณฑ์เทศน์พระอารามหนึ่งเทียนดูหนังสือเล่มละ ๑ ตำลึง วันละเล่ม เทียนกัณฑ์เทศน์เล่มละ ๑ บาท ๑๐ เล่ม ธูปใหญ่ ๑๐ ดอก (รวม) ๒๐ อาราม ทั้ง ๓ วัน เทียนดูหนังสือ ๖๐ เล่ม เทียนสำหรับกัณฑ์ ๖๐๐ เล่ม ธูปใหญ่ ๖๐๐ ดอก แล้วให้รับพู่กลิ่นต่อท่านข้างในมาแขวนในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ – ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่าย วันละ ๕๐ พวง

อนึ่ง ให้ชาวพระมาลาภูษาจัดจีนช่างสนะส่งให้ชาวพระคลังศุภรัตไปเย็บธงตะเข้ที่คลัง ๒๐ คน

อนึ่ง ให้เกณฑ์ข้าราชการแต่บรรดาซึ่งรับเงินข้าวนิตยภัต ให้มารับเอาไทยทานต่อกรมวังไปถวายพระ

สงฆ์ ผู้แสดงธรรมเทศนา ฟากตะวันออก วัดมหาธาตุ เกณฑ์หัดแสงบื่น ๑ วัดสระเกศ กรมหมื่นนรินทรพิทักษ์ ๑ วัดพระเชตุพน พระยาเพชรพิไชย ๑ วัดราชบุรณะ ข้าในกรมสมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนอิศรานุรักษ์ ๑ วัดจักรวรรดิ์ กรมนา ๑ วัดปทุมคงคา ทหารในขวา ๑ วัดบางลำภู วัดสมอราย หลวงอินเดชะ ๑ วัดชนะสงคราม กรมกลาโหม ๑ วัดเกาะ ในกรมสมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี ๑ (รวม) ๑๐ (อาราม) ฟากตะวันตก วัดหงษ์ พระยายมราช พระพิพิธเดชะ ๑ วัดระฆัง พระยามหามนตรี ๑ วัดพระยาทำ ขุนศรีคงยศ ๑ วัดอมรินทาราม วังหลัง ๓ กรม ๑ วัดท้ายตลาด พระพิเรนทรเทพ ๑ วัดแจ้ง วัดราชสิทธ พระอินทรเทพ ๒ วัดอินทาราม พระราชวรินทร์ ๑ วัดปากน้ำ พระยาอนุรักษ์โยธา ๑ วัดนางนอง พระยาประชาทิพย์ ๑ (รวม) ๑๐ อาราม (รวมทั้งหมด) ๒๐ อาราม อารามหนึ่ง (ถวาย) ผ้าสบงผืนหนึ่ง กระจาดใบหนึ่ง.....เทียนดูหนังสือ ๑ เล่ม เทียนสำหรับกัณฑ์เทศน์ ๑๐ เล่ม ธูปสำหรับกัณฑ์ ๑๐ ดอกเหมือน (กัน) ทั้ง ๒๐ อาราม ๆ ละ

๓ วันให้เร่งมารับเอาไทยทานแต่ ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้าทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้ท่านพนักงานข้างในแต่งเครื่องทองทิศส่งให้มหาดเล็กเชิญไปตั้งบูชาพระธรรมเทศนาในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ แรมค่ำหนึ่งเพลาบ่ายวันละสำรับมีดอกไม้ธูปเทียนสำหรับเครื่องให้พร้อม ให้ส่งเทียนดูหนังสือหนักเล่มละ ๑ ตำลึง วันละเล่ม เทียนเครื่องหนักเล่มละ ๒ บาท วันละ ๔ เล่ม ธูปใหญ่ ๔ ดอก เหมือนกันทั้ง ๓ วัน แล้วให้ส่งเครื่องนมัสการให้แก่สนมพลเรือนเชิญไปตั้งในพระที่นั่งจักร-พรรดิพิมานเพลาเช้า ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ — ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง ๓ วันเครื่อง ๓ สำรับ (ไปตั้ง) ในพระแก้วมรกตเครื่องทองใหญ่ตั้ง ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ — ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้าบูชาพระเจ้า วันละ ๒ สำรับ ๓ วันเครื่อง ๖ สำรับ ให้มีพุ่มข้าวตอก ดอกไม้ สำหรับเครื่องให้พร้อม แล้วให้ส่งเทียน ธูป เทียนหนักเล่มละ ๒ บาทสำหรับเครื่องในท้องพระโรงเพลาเช้า ๓ วัน เทียน ๑๕ เล่ม ธูป ๑๕ ดอก สำหรับเครื่องในพระแก้วมรกต เช้า

บ่าย ๖ เพลา เทียน ๓๐ เล่ม ธูป ๓๐ ดอก สำหรับกัณฑ์เทศนาอารามหนึ่ง เทียนดูหนังสือเล่มละ ๑ ตำลึง วันละเล่ม เทียนใส่กัณฑ์เทศน์เล่มละ ๑ บาท ๑๐ เล่ม ธูปใหญ่ ๑๐ ดอก (ถวาย) ๒๐ อาราม ทั้ง ๓ วัน เทียนดูหนังสือ ๖๐ เล่ม เทียนสำหรับกัณฑ์เทศน์ ๖๐๐ ธูปใหญ่ ๖๐๐ ดอก แล้วให้ร้อยพู่กลิ่นส่งให้สนมพลเรือนไปแขวนบูชาในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ – ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่าย วันละ ๕๐ พวง แล้วให้ส่งเทียนให้แก่วิเสทนอกเล่มละ ๑ บาท ๒ สลึง ติดแว่น ๕ สำรับ วันหนึ่ง ๔๕ เล่ม ๓ วัน ๑๓๕ เล่ม เล่มละ ๑ บาท เทียนยอดบายศรี ๓ วัน ๙ เล่ม เทียนชนวน ๓ วัน ๙ เล่ม (รวม) ๑๘ เล่ม

อนึ่ง ให้วิเสทรับเงินต่อท่านข้างในมาทำสำรับคาววันละ ๓๐ สำรับๆ ละ ๑ สลึง ๑ เฟื้อง ๓ วัน ๘ ตำลึง ๑ บาท ๓ สลึง หวานวันละ ๓๐ สำรับ ๆ ละ ๑ สลึง ๓ วัน ๕ ตำลึง ๒ บาท ๑ สลึง (รวม) ๑๔ ตำลึง ๑ บาท น้ำยาวันละ ๓๐ รูป ๓ บาท ๓ สลึง (รวม) ๑๕ ตำลึง กระจาดเทศนา ๒๐ อาราม วันละ ๒๐ ใบๆ ละ ๒ บาท ๓ วัน ๑ ชั่ง ๑๐ ตำลึง (กระจาด)

ในท้องพระโรงวันละ ๑ ตำลึง ๓ วัน ๓ ตำลึง (รวม) ๑ ชั่ง ๑๓ ตำลึง กระจาดสลากภัตของคาว ๒๐๐ หวาน ๒๐๐ ใบ (รวม) ๔๐๐ กระทงๆ ละ ๑ สลึง ๓ วัน เงิน ๑ ชั่ง ๕ ตำลึง (รวม) ๓ ชั่ง ๑๓ ตำลึง แล้วให้เบิกข้าวสารดีต่อกรมนาหุงถวายพระสงฆ์องค์ละ ๒ ทะนาน วันละ ๓๐ รูป ๓ วัน ข้าว ๙ ถัง ใส่กระจาดวันละ ๒๐ กระจาด ๆ ละ ๕ ทะนาน ๓ วัน ๙๐ กระจาด ข้าว ๑๕ ถัง กระทงสลากภัตถวายพระสงฆ์ ๒๐ กระจาด ๆ ละ ๒ ทะนาน ๒๐๐ กระจาด ข้าว ๒๐ ถัง

อนึ่ง ให้วิเสทนอกแต่งบายศรีแก้ว ทอง เงิน ๓ สำรับให้มีข้าวขันเชิงพานรองน้ำ จัดแว่นเวียนเทียน (เทียน) ติดแว่นยอดบายศรี ชนวน ให้มีแป้งหอม น้ำมันหอม เครื่องบายศรี เป็นเครื่องดอกไม้แลเทียนนั้นให้รับต่อท่านข้างใน เทียนหนักเล่มละ ๑ บาท ๒ สลึง ติดแว่น ๕ สำรับ วันหนึ่ง ๔๕ เล่ม ๓ วัน ๑๓๕ เล่ม หนักเล่มละ ๑ บาท เทียนยอดบายศรี ๓ วัน ๙ อัน เทียนชนวน ๓ วัน ๙ เล่ม (รวม) ๑๘ เล่ม ให้ยกเข้าไปตั้งในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ – ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่ายทั้ง ๓ วัน

๕๐ (รวม) ๑๐๐ ใบ วัดสระเกศ คาว ๕๐ หวาน ๕๐ (รวม) ๑๐๐ ใบ วัดพระเชตุพน คาว ๕๐ หวาน ๕๐ (รวม) ๑๐๐ ใบ วัดราชสิทธ คาว ๕๐ หวาน ๕๐ (รวม) ๑๐๐ ใบ ในวัดพระเชตุพน คาว ๒๒๐ หวาน ๒๒๐ (รวมทั้งหมด ๘๔๐ ใบ) ให้เร่งไปรับเอาแต่ ณ วัน ๑๕ ๆ ๖ ค่ำ เพลาเช้า

อนึ่ง ให้กรมพระนครบาล นายอำเภอบ่าวร้อง ราษฎรจงมีศรัทธาอุตส่าห์รักษาศีล ใส่บาตรปล่อยสัตว์ แล้วห้ามอย่าให้ผู้ใดฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เสพสุราเมรัย ในวันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ – ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง สามวัน ครั้นเพลาบ่าย ให้กระทำเป็นเครื่องสักการบูชา เป็นต้นว่า ธูปเทียน ธงผ้า ธงกระดาษ พวงดอกไม้ เร่งไปบูชาที่ ใน นอก พระอุโบสถ พระวิหาร ลานเจดีย์ ลานศรีมหาโพธิ อาราม ไหนก็ตามแต่ศรัทธา ครั้นเพลาค่ำให้ตามโคมประทีป ทุก หน้าบ้าน ร้านเรือน แพ จงทุกแห่ง ในวัน ๑๕ ๆ ๖ ค่ำ เพลาบ่ายให้เอาหม้อใหม่ใส่น้ำลอยด้วยดอกบัวหลวงไปตั้งที่พระอุโบสถ พระสงฆ์ลงอุโบสถกรรม แล้วจะได้จำเริญ (เจริญ) พระปริตธรรม ครั้นเสร็จแล้วหม้อน้ำของผู้ใด

วันขึ้น ๑๕ ค่ำเพลาเช้านั้นในหลวงจะถวายสลากภัต.... ให้มรรคนายกซึ่งปรนนิบัติอยู่อารามใดให้ชักชวนสัปบุรุษทำสลากภัตถวายพระสงฆ์ ณ อารามนั้น ได้หมายสั่งไปแต่ก่อนแล้ว ยังแต่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ พระเจ้าลูกเธอและเจ้าต่างกรม หากรมมิได้ ข้าทูลละอองผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหารพลเรือน ในพระราชวังหลวง ในกรมพระราชวังบวร ข้าเจ้าต่างกรม หากรมมิได้......ไป...... ให้แจ้งจึงจะพรักพร้อมกันแต่ ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เป็นวันสลากภัตพร้อมกันทุกอาราม นั้น ให้ข้าราชการอุตส่าห์กระทำสลากภัตถวายพระสงฆ์จะถวายอารามใดก็ตามศรัทธา แต่ทว่านี้ครั้งนี้เป็นปฐมเหตุเพื่อจะให้การวิสาขบูชา ตั้งมั่นยืดยาวต่อไป......ก็ให้มีศรัทธาคิดอ่านแห่แหนสลากภัตให้ครึกครื้น.........เครื่องเล่นต่าง ๆ ตามสมควร นั้นให้มหาดไทยกลาโหม หมายบอกจงทั่วตามรับสั่ง

เวร *นาย*..................

(คัดจากหมายรับสั่ง รัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๙ เล่มที่ ๑๐ สมุดไทยดำ)

เอกสารสมัยรัชกาลที่ ๓

พ.ศ. ๒๓๖๗ ถึง ๒๓๙๔ (๒๗ ปี)

(จ.ศ. ๑๑๘๖ ถึง ๑๒๑๓)

ร.ศ. ๔๔ ถึง ๗๑

รัชกาลที่ ๓

บัญชีพระสงฆ์ซึ่งเข้ามารับพระราชทานเทียน

จ.ศ. ๑๑๘๖ (พ.ศ. ๒๓๖๗)

---

๑ ข้าพระพุทธิเจ้าจมื่นรัตนะโกษาขอรับพระราชทานทำบาญชีพระสงฆ์ ซึ่งเข้ามารับพระราชทานทรงถวายเทียนต่อพระพักตร์ ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน แต่ ณ วันเดือนแปดทุติยาสาทขึ้นสิบห้าค่ำปีวอกฉอศกเป็นนิจเสมอมาทุกปีจนถึงปีชวดสัมฤทธิศก

ปีหนึ่งเป็นพระราชาคณะ	ในกรุง ๖๑	๖๙	๗๘	ได้
	นอกกรุง ๘			
เป็นพระองค์เจ้าหม่อมเจ้า		๙		

รับเทียนองค์ละมัด ๆ ละ ๑๐๐ เล่ม ๆ ละ ๑/๒ ห้าปีเป็นเทียน ๓๙๐ มัดเป็นพระราชาคณะและเจ้า ๓๙๐ องค์ ปีหนึ่งเป็นพระ

ถานานุกรม	ในกรุง	๑๖๖	๒๙๓	๔๔๙ องค์
	นอกกรุง	๑๒๗		
เปรียญ	ในกรุง	๓๙	๔๖	
	นอกกรุง	๗		
เปรียญสามประโยคในกรุง			๘	
มหาชาติในกรุง			๗	
อาจารย์วิปั้สสนาในกรุง			๒๕	
สังคายะนายในกรุง			๕	
คู่สวดนาคสวดกฐินในกรุง			๑๐	
คู่สวดภาณยักษ์ในกรุง			๓๙	
เจ้าอธิการ	ในกรุง	๑๓	๑๔	
	นอกกรุง	๑		
เจ้าคณะนอกกรุง			๒	

ได้รับเทียนองค์ละมัดๆ ละ ๑๐๐ เล่มๆ ละ ┼๑ ห้าบีเบ็น เทียน ๒๑๔๕ มัดเบ็นพระสงฆ์ ๒๑๔๕ องค์ พระสงฆ์นั่งบำเพ็ญ ๕๐ พระอาราม ได้รับเทียนในพระวะสาสามเดือนๆ ละครั้งๆ ละ ๔๕๐ มัดๆ ละ ๑๐๐ เล่มๆ ละ ┼๑ บีหนึ่งเบ็นเทียน ๑๓๕๐ มัด ห้าบีเบ็นเทียน ๖๖๕๐ มัด สิริ

พระสงฆ์ซึ่งได้รับเทียนต่อพระหัตถ์ทั้ง ๕ บีนั้น เบ็น

พระสงฆ์ ๒๕๓๕ องค์เบ็น { เทียนนั่งพระธรรม ๖๖๕๐ มัด / เทียนพระสงฆ์ ๒๕๓๕ มัด }

เข้ากันเบ็นเทียน ๙๑๕๕ มัด ยังแต่ { พระองค์เจ้า / หม่อมเจ้า } ทรง

พระผนวชขึ้นลงอยู่ทุกบีบาญชีก็แจ้งอยู่ในหางว่าวซึ่งข้า

พระพุทธเจ้าทำทูลเกล้าฯ ถวายทุกบี ขอเดชะ ฯะ๏

	๏ สมเด็จพระสังฆราช	๑		
	พระราชาคณะ	๔		
วัดมหาธาตุ	เจ้าฟ้ามงกุฎ ๑ / หม่อมเจ้า ๓	๔		
	ถานานุกรม	๑๔	๓๘	
	เปรียญ	๖		
	เปรียญสามประโยค	๒		
	อาจารย์วิปั่สสนา	๒		
	มหาชาติ	๑		
	คู่สวดภาณยักษ์	๔		
	๏ สมเด็จพระพนรัต	๑		
	พระราชาคณะ	๑		
	พระองค์เจ้าปะถมวงษ์	๑		
วัดระฆัง	ถานานุกรม	๑๓	๒๒	
	เปรียญสามประโยค	๑		
	มหาชาติ	๑		
	คู่สวดภาณยักษ์	๔		

วัดหงษ	◎ พระพิมลธรรม	๑		๑๖
	ถานานุกรม	๘		
	เปรียญ	๓		
	คู่สวดภาณยักษ์	๔		
วัดราชบุรณะ	◎ พระธรรมอุดม	๑	๒	
	พระพรหมมุนี	๑		
	พระราชาคณะ	๒	๔	๒๕
	ถานานุกรม	๑๐		
	เปรียญ	๘		
	เปรียญสามประโยค	๑		
	มหาชาติ	๑		
	อาจารย์วิปั้สสนา	๑		
วัดอรุณ	◎ พระธรรมไตรโลก	๑	๖	๒๘
	พระราชาคณะ	๕		
	พระองค์เจ้าอำไภย	๑		
	ถานานุกรม	๑๐		
	เปรียญ	๑		
	เปรียญสามประโยค	๑		
	มหาชาติ	๑		
	อาจารย์วิปั้สสนา	๒		
	คู่สวด นาค กฐิน	๒		
	คู่สวดภาณยักษ์	๔		
วัดพระเชตุพน	◎ กรมหมื่นนุชิตชิโนรส	๑		๒๗
	พระราชาคณะ	๖		
	ถานานุกรม	๑๒		
	เปรียญ	๔		
	คู่สวดภาณยักษ์	๔		

วัดชนะสงคราม	◎ พระราชาคณะ	๒		๑๒
	หม่อมเจ้าพอน	๑		
	ถานานุกรม	๖		
	เปรียญ	๑		
	มหาชาติ	๒		
วัดโมลีโลก	◎ พระพุทธโฆษา ๑		๓	๑๘
	พระราชาคณะ ๒			
	ถานานุกรม	๕		
	เปรียญ	๔		
	คู่สวด กฐิน นาค	๒		
	คู่สวดภาณยักษ์	๔		
วัดอำมะริน	◎ พระราชาคณะ	๑		๗
	ถานานุกรม	๔		
	เปรียญ	๑		
	สังคายะนาย	๑		
วัดสุวัณธาราม	◎ พระราชาคณะ	๒		๑๕
	ถานานุกรม	๖		
	เปรียญ	๓		
	สังคายะนาย	๒		
	คู่สวด นาค กฐิน	๒		
วัดเกาะ	◎ พระราชาคณะ	๑		๖
	ถานานุกรม	๓		
	เปรียญสามประโยค	๑		
	อาจารย์วิปัสสนา	๑		

วัด	ตำแหน่ง	จำนวน	รวม
วัดราชสิทธ	◎ พระราชาคณะ	๑	๑๔
	ถานานุกรม	๕	
	เปรียญสามประโยค	๑	
	อาจารย์วิปั๋สสนา	๑	
	คู่สวด กฐิน นาค	๒	
	คู่สวดภาณยักษ์	๔	
	◎ พระราชาคณะ	๑	๘
	ถานานุกรม	๔	
	อาจารย์วิปั๋สนา	๑	
	คู่สวดภาณยักษ์	๒	
วัดจักรวรรดิ	◎ พระราชาคณะ	๒	๑๐
	ถานานุกรม	๓	
	เปรียญ	๓	
	สังคายะนาย	๒	
วัดบางลำภู	◎ พระราชาคณะ	๑	๔
	ถานานุกรม	๓	
ในกรุง			
วัดบางขุนพรหมนอก	◎ พระราชาคณะ	๑	๔
	ถานานุกรม	๓	
วัดสมอราย	◎ พระราชาคณะ	๑	๔
	ถานานุกรม	๓	

ตำแหน่ง	จำนวน		รวม
สมเด็จพระสังฆราช	๑	๓	๓๘๒
สมเด็จพระพนรัต	๑		
กรมหมื่นนุชิตชิโนรส	๑		
พระราชาคณะ		๕๙	
พระองค์เจ้า	๔	ประจำอยู่ ๘	
หม่อมเจ้า	๔		
ถานานุกรม		๑๖๖	
เปรียญ		๓๙	
เปรียญสามประโยค		๘	
มหาชาติ		๗	
อาจารย์วิปั๋สสนา		๒๕	
สังคายะนาย		๕	
คู่สวดนาค		๑๐	
คู่สวดภาณยักษ์		๓๙	
เจ้าอธิการ		๑๓	

วัดสระเกศ	◎ พระราชาคณะ	๒	๑๔
	ถานานุกรม	๖	
	คู่สวด นาค กฐิน	๒	
	คู่สวดภาณยักษ์	๔	
วัดประทุมคงคา	◎ พระราชาคณะ	๑	๕
	ถานานุกรม	๓	
	เปรียญ	๑	
วัดบพิตรพิมุข	◎ พระราชาคณะ	๑	๕
	ถานานุกรม	๓	
	เปรียญ	๑	
วัดพญาทำ	◎ พระราชาคณะ	๑	๘
	ถานานุกรม	๓	
	คู่สวดภาณยักษ์	๔	
วัดกะเชม	◎ ถานานุกรม	๑	๒
	คู่สวดภาณยักษ์	๑	
วัดสังกะจาย	◎ พระราชาคณะ	๑	๕
	ถานานุกรม	๓	
	อาจารย์วิปัสสนา	๑	
วัดปากน้ำ	◎ พระราชาคณะ	๑	๔
	ถานานุกรม	๓	
วัดราชโอรส	◎ พระราชาคณะ	๔	๙
	ถานานุกรม	๕	

วัดหนัง	◎ ถานานุกรม		๑
วัดนางนอง	◎ พระราชาคณะ	๑	๔
	ถานานุกรม	๓	
วัดราชคฤห์	◎ พระราชาคณะ	๑	๗
	ถานานุกรม	๔	
	อาจารย์วิปั๎สสนา	๒	
วัดนพคุณ	◎ พระราชาคณะ	๑	๔
	ถานานุกรม	๓	
วัดอินทาราม	◎ พระราชาคณะ	๑	๗
	ถานานุกรม	๔	
	อาจารย์วิปั๎สสนา	๒	
วัดประยุรวงษาวาส	◎ พระราชาคณะ	๑	๕
	ถานานุกรม	๒	
	เปรียญสามประโยค	๑	
	อาจารย์วิปั๎สสนา	๑	
วัดพญาญาติการาม	◎ พระราชาคณะ	๒	๗
	ถานานุกรม	๕	
วัดสะไก่	◎ เปรียญ		๑
วัดคุสิดาราม	◎ พระราชาคณะ	๑	๕
	ถานานุกรม	๓	
	อาจารย์วิปั๎สสนา	๑	
วัดบวรมงคล	◎ ถานานุกรม		๒
วัดภคินีนาถ	◎ พระราชาคณะ	๑	๓
	ถานานุกรม	๑	
	อาจารย์วิปั๎สสนา	๑	

ชย ◎ พระราชาคณะ ๑

ม ◎ เปรียญ ๑

น้อย หงษ ◎ เปรียญ ๑

าว ◎ อาจารย์อยู่ ๑

น้อย ก่า ◎ อาจารย์คง ๑

อง เก ◎ อาจารย์อ้น ๑

หา เก่ ◎ อาจารย์กัน ๑ ๙

อก มือ ◎ อาจารย์สอน ๑

มอ ◎ อาจารย์ค้วง ๑

ง รหม ◎ อาจารย์ค้วง ๑
อาจารย์ชินวงษ์ ๑ ๓
อาจารย์คุณ ๑

ในกรุง นอกกรุง ปีหนึ่ง

ม ◎ เจ้าอธิการบึน ๑

◎ เจ้าอธิการพูน ๑

◎ เจ้าอธิการรอด ๑

วา ◎ เจ้าอธิการขวัญ ๑

ธ ◎ เจ้าอธิการเมือง ๑

๕๒๗ รูป

วัดกรมนุชิตสร้าง	◎ เจ้าอธิการโพ	๑		
วัดบางจาก	◎ เจ้าอธิการคุม	๑		๑๓
วัดฝาง	◎ เจ้าอธิการทอง	๑		
วัดโบสถ์บางพรหม	◎ เจ้าอธิการมี	๑		
วัดสามจีน	◎ เจ้าอธิการสุก	๑		
วัดทองใหญ่	◎ เจ้าอธิการอยู่	๑		
วัดลาด	◎ เจ้าอธิการสา	๑		
วัดลาดบัวขาว	◎ เจ้าอธิการพั๊ก	๑		
	◎ พระราชาคณะ ถานานุกรม	๑ ๓	๔	
เมืองเขื่อนขัน	◎ พระราชาคณะ ถานานุกรม	๑ ๓	๔	๑๒
เมืองสมุทรปราการ	◎ พระครู ถานานุกรม	๑ ๓	๔	
เมืองสมุทรสาคร	◎ พระครู ถานานุกรม	๑ ๓	๔	
เมืองสมุทรสงคราม	◎ พระครู ถานานุกรม	๑ ๘	๔	

เมือง	ตำแหน่ง	จำนวน	รวม	รวม
หัวเมืองปากใต้	◎ พระครู	๑	๔	๑๙
	ถานานุกรม	๓		
	◎ พระครู	๑	๓	
	ถานานุกรม	๒		
เมืองราชบุรี	◎ พระครู	๑	๓	
	ถานานุกรม	๒		
	◎ พระครู	๑	๓	
	ถานานุกรม	๒		
	◎ พระครู	๑	๓	
	ถานานุกรม	๒		
	◎ พระครู	๑	๓	
	ถานานุกรม	๒		
เมืองกาญจนบุรี	◎ พระครู	๑	๔	
	ถานานุกรม	๓		
เมืองศรีสวัสดิ์	◎ พระครู	๑	๔	
	ถานานุกรม	๓		
	◎ พระครู	๑	๔	๒๑
	ถานานุกรม	๓		
	◎ พระครู	๑	๔	
	ถานานุกรม	๓		
	◎ เปรียญ	๑		
	◎ พระครู	๑	๑๒	
	ถานานุกรม	๑๑		

พระราชาคณะ ๓
พระครู ๑๔
ถานานุกรม ๕๙
เปรียญ ๑
รวม ๗๗

เมืองนนทะบุรี	◎ พระครู	๑	๔	๖	
	ถานานุกรม	๓			
	◎ เปรียญ	๑			
	◎ เจ้าอธิการ	๑			
ปากเกรจ	◎ พระธรรมวิสาระกะ	๑	๔	๓๐	
	ถานานุกรม	๓			
	◎ พระครู	๑	๔		
	ถานานุกรม	๓			
	◎ พระครู	๑	๔		
	ถานานุกรม	๓			
	◎ พระครู	๑	๔		
	ถานานุกรม	๓			
	◎ พระครู	๑	๔		
	ถานานุกรม	๓			
	◎ พระครู	๑	๔		
	ถานานุกรม	๓			
หัวเมืองฝ่ายเหนือ	◎ เปรียญ	๑	๔		
	◎ เปรียญ	๑			
	◎ เปรียญ	๑			
	◎ เปรียญ	๑			
บางพูด	เจ้าคณะ	๑	๒		
	◎ เปรียญ	๑			
สามโคก	◎ พระราชาคณะ	๑	๔	๑๕	
	ถานานุกรม	๓			
	◎ พระครู	๑	๔		
	ถานานุกรม	๓			
	◎ พระครู	๑	๖		
	ถานานุกรม	๕			
	เจ้าคณะ	๑			

พระราชาคณะ	๕	๖๘
พระครู	๘	
ถานานุกรม	๔๖	
เปรียญ	๖	
เจ้าอธิการ	๑	
เจ้าคณะ	๒	

กรุงเก่า	◎ พระราชาคณะ	๑	๘	๑๖
	ถานานุกรม	๗		
	◎ พระราชาคณะ	๑	๔	
	ถานานุกรม	๓		
	◎ พระราชาคณะ	๑	๔	
	ถานานุกรม	๓		
เมืองคอนราชสีห์มา	◎ ถานานุกรมมาอยู่วัดโมลีโลก			๑

◎ วัดมหาธาตุ	๓๐	มัด
◎ วัดระฆัง	๑๒	มัด
◎ วัดหงษ	๑๒	มัด
◎ วัดราชบุรณะ	๑๒	มัด
◎ วัดพระเชตุพน	๑๕	มัด
◎ วัดอรุณ	๒๐	มัด
◎ วัดโมลีโลกสุธาราม	๑๑	มัด
◎ วัดกลาง	๑๐	มัด
◎ วัดพญาทำ	๑๐	มัด
◎ วัดน้อยนางทำ	๖	มัด
◎ วัดพะวา	๖	มัด
◎ วัดครุธ	๖	มัด
◎ วัดอำมะรินธาราม	๑๐	มัด
◎ วัดสุวรรณธาราม	๑๓	มัด
◎ วัดคุสิดาราม	๑๐	มัด
◎ วัดดาวดึงษ	๗	มัด
◎ วัดบวรมงคล	๖	มัด
◎ วัดภคินีนาถ	๖	มัด

◎ พระสงฆ์ฝ่ายวิบัสสนานั่งพระธรรมในไตรมาสสามเดือน

◎ วัดสระเกษ	๑๐ มัด
◎ วัดบพิตรพิมุข	๗ มัด
◎ วัดจักระวรรดิราชาวาส	๑๒ มัด
◎ วัดเกาะ	๑๐ มัด
◎ วัดประทุมคงคา	๑๐ มัด
◎ วัดสามจีน	๓ มัด
◎ วัดคอกกระบือ	๔ มัด
◎ วัดลาด	๖ มัด
◎ วัดลาดบัวขาว	๖ มัด
◎ วัดนพคุณ	๗ มัด
◎ วัดประยูรวงษาวาส	๘ มัด
◎ วัดพญาญาติการาม	๖ มัด
◎ วัดน้อยสะไก่	๗ มัด
◎ วัดอินทาราม	๘ มัด

เบ็นอาราม ๔๐ พระอาราม สามเดือนเบ็นเทียน ๒๒๕๐ มัด

(ต้นฉบับชำรุด)

(*คัดจากจดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๑๘๖ เลขที่ ๓๖ สมุดไทยดำ*)

รัชกาลที่ ๓

ตำแหน่งเลื่อนและตั้งสมเด็จพระสังฆราช

พระราชาคณะ

จ.ศ. ๑๒๐๕ (พ.ศ. ๒๓๘๖)

๏ ศิริศุภะมัศดุ อดีตกาลพระพุทธศักราช ชะไมยะ-สหัศ สังวัจฉะระไตรยสตาธฤกฉะอะสีติ ปั๋ตยุบันกาล-สะสะสังวัจฉะระ วิสาขะมาศกาลปั๊กษ์เอกาทศะมีดฤตถี พุทธวาระปะริจเฉทะกาละอุกฤษฐ์ สมเด็จบรมธรรม์มฤกะมหาราชารามาธิราชเจ้า ผู้ทรงทศพิธะราชธรรม์ อะนันตะคุณ วิบุละปรีชาอันมหาประเสริฐ ทรงพระราชศรัทธามีพระราชโองการมาณะพระบันทูลสุระสีหะ-นาท ตำรัสสั่งพระราชูทิศถาปะนา ให้เลื่อนสมเด็จพระวันรัตขึ้นเป็นสมเด็จพระอริยะวงษะญาณะปริยัติวะราสังฆราชาธิบดีศรีสมณุตมาปรินายก ติปิฎกธะราจารย์สฤษดิขัติยสารสุนทรมหาคณฤศรทักษิณา สฤษดิสังฆะ-

คามวาษีอะรัญวาษี เป็นประธานนาถาทุกคณานิกร จตุพิธบรรพสัจ สถิตย์ในพระศรีรัตนมหาธาตุ วรวิหาร พระอารามหลวง ฯะ๑ะ

๒
๏ ให้เลื่อนพระธรรมอุดมขึ้น เป็นสมเด็จพระวันรัต ปริยัติวะรา วิสุทธิสังฆาปรินายก ติปิฎกธราจารย์ สฤษดิ-ขัตยสารสุนทร มหาคณฤศรบวรวามะคณะสังฆาราม-คามวาษีอะรัญวาษี สถิตย์ในระฆังษอาวาศ วรวิหาร พระอารามหลวง ฯะ๑ะ

๓
๏ ให้เลื่อนพระพรหมมุนีขึ้น เป็นพระพุทธาจารย์ญาณะ-วราสัดตะวิสุทธิ จริยาปรินายก สะปิฎกะธรามหาอุดมะ-สีละอนันต์ อรัญวาษี สถิตย์ในสะเกษะอาวาศ วรวิหาร พระอารามหลวง ฯะ๑ะ

๔
๏ ให้พระธรรมไตรโลกย์ เป็นพระพิมลธรรมอนันต-ญาณะนายก ติปิฎกธะรามหาคณฤศร บวรสังฆาราม-คามวาษี สถิตย์ในสุทัศน์เทพธารามะอาวาศ วรวิหาร พระอารามหลวง ฯะ๑ะ

๕ ให้พระธรรมเจดีย์ เป็นพระธรรมอุดมบรมญาณะ-อดุลย์สุนทรนายก ติปิฎกธรามหาคณฤศร บวรสังฆา-รามคามวาชี สถิตย์ในอรุณราชธารามอาวาศ วรวิหาร พระอารามหลวง ฯะ๑~~~

๖ ให้พระโพธิวงษ์ เป็นพระธรรมเจดีย์มุนิวงษะนายก ติปิฎกธรามหาคณฤศร บวรสังฆารามคามวาชี สถิตย์ในจักรวัติราชาวาศ วรวิหารพระอารามหลวง ฯะ๑~~~

๗ ให้พระเทพย์โมลี เป็นพระธรรมะติโลกาจารย์ญาณะวิสาระทะนายก ติปิฎกธรามหาคณฤศร บวรสังฆาราม-คามวาชี สถิตย์ในประยูระวงษะอาวาศ วรวิหารพระอารามหลวง ฯะ๑~~~

๘ ให้พระเทพย์กระวี เป็นพระพรหมมุนีคำภีรญาณะ-นายก ติปิฎกธรามหาคณฤศร บวรสังฆารามคามวาชี สถิตย์ในพระเชตุพนวิมลมังคลาวาศ วรวิหารพระอารามหลวง ฯะ๑~~~

๙ ให้พระญาณไตรโลกย์ เป็นพระโพธิวงษาจารย์วิบุลย-ญาณะนายก ติปิฎกธรามหาคณฤศร บวรสังฆารามคาม-

วาษี สถิตย์ในวัดหนังอาวาศ วรวิหารพระอาราม
หลวง ฯะ๑๛

๑๐ ให้พระกระวีวงษ์ เป็นพระเทพย์กระวี ศรีวิสุทธินายก
ติปิฎกธรามหาคณฤศร บวรสังฆารามคามวาษี สถิตย์
ในโมลีโลกย์สุทธารามะอาวาศ วรวิหารพระอาราม
หลวง ฯะ๑๛

๑๑ ให้พระญาณะปริยัติ เป็นพระเทพย์โมลีศรีปิฎกธรา
มหาธรรมกถิกะคณฤศร บวรสังฆารามคามวาษี สถิตย์
ในราชบุรระณาวาศวรวิหาร พระอารามหลวง ฯะ๑๛

๑๒ ให้พระครูสะดำ เป็นพระญาณไตรโลกย์ ฯะ๑๛

๑๓ ให้พระครูเฉวียง เป็นพระสังวรวิไนย เจ้าคณะเมือง
สมุทสงคราม ฯะ๑๛

๑๔ ให้มหาทองเปรียญ เป็นพระกระวีวงษ์ ฯะ๑๛

๑๕ ให้มหาบุญเปรียญ เป็นพระญาณะปริยัติ์ ฯะ๑๛

ให้จฤระถฤตฤกาลอวยผลพระชนมายุศม์ ศิริสวัสดิ-
พิพัฒมงคลวิมลทฤฆายุศม์ ในพระพุทธศาสนาจงทุก ๆ
พระองค์เทอญ ฯะ๑๛

◎ สมเด็จพระวันรัตเป็น

วัดราชบุรณะ

สมเด็จพระสังฆราช ๑
พระญาณปริยัติเป็น
พระเทพโมลี ๑
(รวม ๒)

◎ พระธรรมอุดมเป็นสมเด็จ

วัดระฆัง

พระวันรัต ๑
พระสังวรวิมล ๑
พระญาณวิริยะ ๑
(รวม ๓)

◎ พระพรหมมุนีเป็น

วัดสะเกษ

พุทธาจารย์ ๑
พระบวรวิชา ๑
(รวม ๒)

◎ พระธรรมไตรโลกเป็น

วัดสุทัศน์

พระพิมลธรรม ๑
พระญาณสมโพธิ ๑
พระปั๋ญญาคำภิระเถร ๑
(รวม ๓)

◎ พระธรรมเจดีย์เป็น

วัดอรุณ

พระธรรมอุดม ๑
พระสีสากยบุตร ๑
พระคำภีระปรีชา ๑
(รวม ๓)

◎ พระโพธิวงษเป็น

วัดจักรวรรดิ์

พระธรรมเจดีย์ ๑
พระวรญาณมุนี ๑
(รวม ๒)

วัดพระเชตุพน	◎ พระเทพกระวีเป็น		๓
	พระพรหมมุนี	๑	
	พระราชมุนี	๑	
	พระวิสุทธาจารย์	๑	
วัดประยูรวงษ	◎ พระเทพโมลีเป็น		๒
	พระธรรมไตรโลก	๑	
	พระวิสุทธิโสภณ	๑	
วัดโมลีโลก	◎ พระพุทธโฆษาจารย์	๑	๓
	พระกรวีวงษเป็น		
	พระเทพกระวี	๑	
	พระอุดมวิชา	๑	
วัดหนัง	◎ พระญาณไตรโลกเป็น		
	พระโพธิวงษ	๑	
วัดสุวัณ	◎ พระเทพมุนี	๑	๒
	พระธรรมธราจารย์	๑	
วัดบวรนิเวศ	◎ พระอมรโมลี	๑	๒
	พระศรีวิสุทธิวงษ	๑	
วัดบรมนิวาศ	◎ พระญาณรักขิต	๑	
วัดมหาธาตุ	◎ พระราชกระวี	๑	๕
	พระมุนีนายก	๑	
	พระศรีสุธรรมมุนี	๑	
	พระสะค้ำเป็น		
	พระญาณไตรโลกย์	๑	
	พระเสวียงเป็น		
	พระสังวรวิไนย	๑	

ในกรุง	วัดกัลยาณมิตร	◎ พระญาณรังษี	๑	๓	๗๔
		พระอริยวงษมุนี	๑		
		มหาทองเปรียญ ๗ ประโยค เป็นพระกระวีวงษ	๑		
	วัดเทพธิดา	◎ พระธรรมกิจ	๑	๒	
		มหาบุญเปรียญ ๘ ประโยค เป็นพระญาณปริยัติ	๑		
	วัดสมอราย	◎ พระธรรมวิโรธ	๑	๒	
		พระอริยมุนี	๑		
	วัดบางลำภู	พระบวรวิริยเถร		๑	
	วัดสามพญา	พระนิโรธรังษี		๑	
	วัดรังษี	พระปัญญาวิสารเถร		๑	
	วัดชนะสงคราม	พระอุดมญาณ		๑	
	วัดบพิตรพิมุข	พระวินยมุนี		๑	
	วัดประทุม	◎ พระวิเชียรมุนี	๑	๒	
		พระศรีสมโพธิ	๑		
	วัดภคินีนาถ	พระญาณสิทธิ		๑	
	วัดบวรมงคล	พระกูลวงษ		๑	
	วัดคหบดี	พระญาณวิเชียรเถร		๑	

วัดดุสิต	◎ พระราชโมลี	๑	๒	
	พระญาณภิรัตเถร	๑		
วัดอำมริน	พระธรรมโฆษา	๑		
วัดเงิน	พระวิสุทธิสังวรเถร	๑		
วัดพญาทำ	พระอริยกระวี	๑		ในกรุง ๗๔ หัวเมือง ๓ ๗๗ รูป
วัดเครือวัลย์	◎ พระรัตนมุนี	๑	๒	
	พระสุธรรมมาจารย์	๑		
วัดพญาญาติ	◎ พระปรากรมมุนี	๑	๒	
	พระเมธาธรรมรศ	๑		
วัดใหม่พญาศรีพิพัฒ	พระวิสุทธิษารเถร	๑		
วัดหงษ	พระอุดมปีฎก	๑	๒	
	พระวินัยรักขิต	๑		
วัดราชสิทธิ	◎ พระญาณสังวรเถร	๑	๒	
	พระญาณโกศลเถร	๑		
วัดสังกรจาย	พระเนกขัมมุนี	๑		
วัดอินทาราม	พระญาณวิสุทธิ	๑		
วัดจันทาราม	พระวิเชียรโมลี	๑		
วัดราชคฤห์	พระอริยธัชะ	๑		
วัดปากน้ำค่าน	พระญาณโพธิ	๑		
วัดนวลนรดิศ	พระปิฎกบัณฑิต	๑		

วัดนางนอง		พระอมรเมธาจารย์	๑	
วัดอัปสรสวรรค์		พระวิเชียรกระวี	๑	
วัดราช โอรส		◎ พระสุธรรมเทพเถร	๑	๒ (วัดราชโอรส)
		พระนิกรม	๑	
หัวเมือง	◎เมืองนคร เขื่อนขันธ	วัดโปรดเกษ พระญาณวิหารเถร	๑	
	◎นนรามัญ	◎วัดทีปนิมิต พระสุเมธ	๑	๓ (หัวเมือง)
		◎วัดเสาธง พระธรรมวิหารถะ	๑	
◎ วัดหงษ		พระอุดมบีฎก	ไม่อยู่ ๑	

(คัดจาก จดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๕ เลขที่ ๑๖๑ สมุดไทยดำ)

ในเดือน ๔ ปีขาลนั้น การพระเมรุกรมหมื่นสุรินทรรักษ์ที่ท้องสนามหลวงเสร็จแล้ว พอกรมขุนอิศรานุรักษ์ประชวรพระยอดที่พระปฤษฎางค์ ครั้นถึงวันศุกร์เดือน ๔ ขึ้น ๗ ค่ำ สิ้นพระชนม์ พระชนมายุได้ ๕๑ พรรษา

ในเดือน ๔ นั้น ได้ชักพระศพกรมหมื่นสุรินทรรักษ์และศพเจ้าคุณวังหน้า ซึ่งป่วยโรคโบราณถึงอนิจกรรมในปีขาลนั้นอายุได้ ๕๐ ปี เข้าสู่พระเมรุวันจันทร์เดือน ๔ แรม ๒ ค่ำ ครั้นณวันพุธเดือน ๔ แรม ๔ ค่ำ พระราชทานเพลิง แล้วสมโภชอัฐิอีกวัน ๑ คืน ๑ ที่พลับพลาวังหน้า มีโขนโรงใหญ่ติดรอก

พ. ศ. ๒๓๗๔

โปรดเกล้า ฯ ให้ขุดคลอง

ลุศักราช ๑๑๙๓ ปีเถาะตรีศก เป็นปีที่ ๘ เมื่อเดือน ๕ โปรดให้พระยาโชฎึกราชเศรษฐี (ทองจีน) เป็นแม่กองจ้างจีนขุดคลองเก่าที่ตื้น ตั้งแต่ตำบลวัดปากน้ำไปถึงบางขุนเทียนตอน ๑ กว้าง ๑๔ วา ลึก ๔ ศอก ยาว ๗๘ เส้น ๑๘ วา เป็นเงิน ๒๔๕ ชั่ง ๑๘ ตำลึง ๑ บาท ๒ สลึง อีกตอน ๑

---

๑. วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒. วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์
๓. วันที่ ๒ มีนาคม ๔. พ.ศ. ๒๓๗๔

ตั้งแต่บางขุนเทียนไปถึงวัดกกวัดเลายาว ๑๐๐ เส้น เป็นเงิน ๓๘๑ ชั่ง ๑๙ ตำลึง ๓ บาท ๒ สลึง เข้ากัน ๒ ทอด ยาว ๑๗๘ เส้น ๑๘ วา รวมเงิน ๖๒๗ ชั่ง ๑๘ ตำลึง ๑ บาท ขุดคลองครั้งนั้นพวกจีนขุดคลองพบเงินไหที่บางบอน ๓๐ ชั่ง เอามาแบ่งปันกัน

ในเดือน ๕ นั้น กรมหมื่นนเรนทรบริรักษ์ประชวรพระยอดที่พระโสณี ครั้นณวันพฤหัสบดีเดือน ๕ ขึ้น ๔ ค่ำ[๑] เวลาบ่ายโมง ๑ ก็สิ้นพระชนม์

เพลิงไหม้ในกำแพงพระนคร

ครั้นมาถึงณวันพฤหัสบดีเดือน ๕ ขึ้น ๑๑ ค่ำ[๒] เวลาบ่าย ๑ โมงเศษ เกิดเพลิงไหม้ในกำแพงพระนคร ตั้งแต่หอกลองตลอดถึงสะพานช้างบ้านหม้อ เพลิงกินทั้ง ๒ ฟากคลองตลอดไปถึงบ้านพระยาศรีสหเทพ แล้วกินเลียบคลองไป หยุดเพียงสะพานมอญ เพราะที่นั้นเป็นบ้านลาวพวนเป็นกระท่อม จึงรื้อแย่งตัดลงเสียได้ง่าย เพลิงนั้นไหม้วังเจ้าและบ้านขุนนางเป็นอันมาก คนตายด้วยไฟก็หลายคน กรมหมื่นสุนทรธิบดีก็สิ้นพระชนม์ในไฟ พระชนม์ได้ ๓๘ พรรษา ๑๐ เดือน ๑๖ วัน หม่อมเจ้าหนูคำบุตรของท่านก็อีก ๓ คนวิ่งหนีไฟออกมาตาม

๑. วันที่ ๑๗ มีนาคม ๒. วันที่ ๒๔ มีนาคม

บัญชีผ้าพระกฐินและไตรปี จ.ศ. ๑๑๘๗

วันพฤหัสบดี แรม ๑๔ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๘๗ ข้าพระพุทธิเจ้าจะหมื่นรัตนะโกษา ปลัดกรมพระคลังสุพรัต ขอรับพระราชทานทำบาญชีผ้าพระกะถิน และผ้าจีวร ไตรปี ปา สานยำตะหนี่ ยกในตัว โปร่งริ้ว และบาตร์ สาระบาบ สายโยกแถบเงิน ทอง และบาตร์เหลกถลกลายซึ่งทรงพระราชศัทธาถวายไปแล้วนั้น ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายในนี้ ขอเดชะ

สมเดจ็พระสังฆราช ๑ สมเดจ็พระพนรัด ๑ กรมหมื่น.....๑ ครองพระกะถิน ๓ (รูป) พระราชาคณะได้ครองพระกะถิน ในกรุง ๒๙ นอกกรุง ๗ (รวม) ๓๖ (รูป) (รวมทั้งหมด) ๓๙ (รูป)..........ในกรุง นอกกรุง (รวม) ๓๐ (รูป) ถานานุกรมผู้ใหญ่ ผู้น้อย ครองไตรปีในกรุง ๒๘ นอกกรุง ๘ (รวม) ๑๓๖ ถานานุกรมนอกกรุงครองพระกะถิน ๑ พระครูนอกกรุงครองพระกะถิน ๕ (รวม) ๖ (รูป) พระครูในกรุงครองไตรปี ๒๓ ปะเรียญครองไตรปี ในกรุง ๓๙ รามัญนอกกรุง ๑ (รวม) ๔๐ (รูป) สามปะโยกครองไตรปี ๑๑ มะหาชาดครองไตรปี ๗ อาจารครองไตรปี ๔ อะนุจรครองไตรปี ๑ เจ้าอะธิการครองพระกะถิน ในกรุง ๗ นอกกรุง ๑ (รวม) ๘ (รูป) (รวมทั้งหมด) ๓๑๔ (รูป) หัวเมือง ขึ้นมะหาดไท ๓๔ หัวเมืองเปนผ้า เอก ๒ ตรี ๖๓

(รวม) ๖๕ ขึ้นกะลาโหม ๘ หัวเมืองเปนผ้าตรี ๔๒ ขึ้นกรมท่า ๙ หัวเมืองเปนผ้าตรี ๒๒ พระราชทานพระกะถินใหม่ขึ้นมะหาดไท ๔๗ (รวมทั้งหมด) ๑๗๖ (นับรวม) เปนผ้าเอก ๒๑๒ เปนผ้าไท ๑๐๒ เปนผ้าตรี ๑๗๖ (รวม)๔๘๘ (ผืน)

วัดมะหาธาตุ ◎ สมเดจ์พระสังฆราชครองพระกะถิน ๑ พระราชาคะณะ พระเทพกระวี ๑ พระวิไนยรักขิต ๑ พระอะริยะวงษ์ ๑ (รวม) ๓ (รูป) เจ้า พระองค์เจ้าฟ้ามงคุด ๑ หม่อมเจ้าเถื่อน ๑ หม่อมเจ้าดอกไม้ ๑ หม่อมเจ้าคล้าย ๑ (รวม) ๔ (รวมทั้งหมด) ๘ ถานานุกรม พระสะค่าคง ๑ พระเสวียงป้อม ๑ พระปลัดคุ้ม ๑ พระปลัดจีน ๑ พระวิไนยธรมาก ๑ พระวินัยธรรมคง ๑ พระครูธรรมราชไย ๑ พระครูเมทังกรโพ ๑ พระครูบวรวงษาดี ๑ พระครูธรรมรูจีปาน ๑ พระสังฆะวิจารปิ่น ๑ พระสมุห์คุ้ม ๑ พระสมุห์ถอน ๑ พระใบฎีการอด ๑ พระสังฆะวิจารกุนเก่า ๑ พระใบฎีกาจันเก่า ๑ (รวม) ๑๘ (รูป) ปะเรียญ มะหายิ้ม ๑ มะหาคง ๑ มะหาอิน ๑ (รวม) ๓ (รูป) สามปะโยก มะหาทรัพ ๑ มะหาชื่น ๑ (รวม) ๒ (รูป) มะหาซาด มะหาอ่อน ๑ (รวมทั้งหมด) ๓๐ (รูป)

วัดระฆัง ◎ สมเดจ์พระพนรัตครองพระกะถิน ๑ พระราชาคณะ พระญาณรักรัตขิต พระญาณไตรโลก ๒ เจ้า พระองค์เจ้าครราช ๑ (รวม) ๔ ถานานุกรม พระปลัดคุ้ม ๑ พระปลัดอ่อน ๑ พระธรรมคุดน้อย ๑ พระวิไนยธรบัว ๑ พระวิไนยธรรมอยู่ ๑ พระพุทธะบาลรัก ๑ พระญาณกิจ์กลิ่น ๑ พระสังฆะกิจ์เลี้ยง ๑ พระครูพรมลอน ๑ พระครูอมรศักดโพ ๑ พระสมุห์เลี้ยง ๑ พระสมุห์วัด ๑ พระใบฎีกาเกษ ๑ (รวม) ๑๓ (รูป) สามปะโยก มะหาโต ๑ มะหาภู่ ๑ (รวม) ๒ (รูป) มะหาซาด มหานก ๑ (รวมทั้งหมด) ๒๐ (รูป)

วัดหง ◎ พระพิมลธรรมครองพระกะถิน ๑ ถานานุกรม พระปลัดสอน ๑ พระวิไนยธรชุม ๑ พระวิไนธรรมอิน ๑ พระสมุห์ด้วง ๑ พระใบฎีกาสี ๑ พระธรรมบาลเสือ ๑ พระครูรัตนะโมลี ๑ พระครูสรวิไชยคง ๑ พระครูไกรสรวิลาดคง ๑ (รวม) ๙ (รูป) ปะเรียญ มะหาไท ๑ มะหาขุนทอง ๑ มะหาเพ ๑ (รวม) ๓ (รูป) (รวมทั้งหมด) ๑๓ (รูป)

วัดพระเชตุพน ◎ กรมหมื่นนุชิตชิโนรสครอง พระกะถิน ๑
พระราชาคณะ พระธรรมเจดีย์ ๑ พระวิเชียรโมลี ๑ พระรัตนะมุนี ๑ พระราชมุนี ๑ พระศรีวิสุทธิวงษ์ ๑ พระศรีสุธรรมมุนี๑ (รวม) ๖ (รูป)
ถานานุกรม พระปลัดปาน ๑ พระปลัดรอด ๑ พระวิไนยธรทอง ๑ พระวิไนยธรรมสวน ๑ พระสมุห์บุด ๑ พระใบฎีกามี ๑
พระครู พระครูวิสุทธิอาคมสุก ๑ พระครูอุดมสังวรจีน ๑ พระครูอมรวิไชย ๑ พระครูไกรสรศักดิ์๑ พระครูสุนธรโมสิท ๑ พระครูวิจิตรโมษา ๑

าจาร พระอาจาร ควน ๑
ปะเรียญ มหาบุญ ๑ มะหารอด ๑ (รวม) ๒ (รูป)
สามปะโยก มะหาเกื้อ ๑ มะหาดิษ ๑ (รวม) ๒ (รูป) (รวมทั้งหมด) ๒๔ (รูป)

วัดราชบุณะ พระธรรมอุดมครองพระกะถิน ๑ พระราชาคณะ พระพรหมมุนี ๑ พระธรรมโฆษา ๑ พระอมรโมลี ๑ (รวม) ๓ (รูป) ถานานุกรม พระปลัดจัน ๑ พระปลัดรอด ๑ พระวินัยธรเสม ๑ พระวินัยธรรมคุ้ม ๑ พระสังฆะรักขิตจัน ๑ พระครูสัฐะวิมลจัน ๑ พระครูมงคลวิลาศมี ๑ พระสมุห์สี ๑ พระสมุห์สุก ๑ พระใบฎีกาฉิม ๑ (รวม) ๑๐ (รูป) ปะเรียญ มะหาบุญ ๑ มะหาสวน ๑ มะหาสี ๑ มะหาสัง ๑ มะหากลับ ๑ มะหากลัด ๑ (รวม) ๖ (รูป) สามปะโยก มะหามา ๑ มะหาผึ้ง ๑ (รวม) ๒ (รูป) มะหาชาต มะหาลอน ๑ (รวมทั้งหมด) ๒๓ (รูป)

วัดอะรุณะราชธาราม พระธรรมไตรโลกครองพระกะถิน ๑ พระราชาคณะ พระวินัยมุนี ๑ พระศรีสากะยะบุตร์ ๑ พระคำภีรปรีชา ๑ (รวม) ๓ (รูป) พระองค์เจ้าอำไภย ๑ (รวมทั้งหมด) ๕ (รูป) ถานานุกรม พระปลัดจัน ๑ พระปลัดสิง ๑ พระปลัดคง ๑ พระครูบวรปรีชา ๑ พระสมุห์สุก ๑ พระสมุห์จัน ๑ พระใบฎีกานาก ๑ (รวม) ๗ (รูป) ปะเรียญ มะหาสุก ๑ มะหามา ๑ (รวม) ๒ (รูป) สามปะโยก มะหารอด ๑ มะหาชาด มะหาชม ๑ (รวมทั้งหมด) ๑๖ (รูป)

วัดโมลีโลกสุธาราม พระพุทธะโฆษาครองพระกะถิน ๑ พระราชาคณะ พระญาณโกสลเถร ๑ (รวม) ๒ (รูป) ถานานุกรม พระปลัดอ่อน ๑ พระปลัดมา ๑ พระสมุห์ ๑ พระใบฎีกา ๑ (รวม) ๔ (รูป) ปะเรียญ มะหาปิ่น ๑ มหาสิลา ๑ มะหาคง ๑ มะหาคำ ๑ มะหาแย้ม ๑ (รวม) ๕ (รูป) (รวมทั้งหมด) ๑๑ (รูป)

วัดราชสิทธาราม พระเทพโมลีครองพระกะถิน ๑ พระราชาคณะ พระปัญญากำภีรเถร ๑ พระญาณสังวร ๑ (รวม) ๒ (รูป) ถานานุกรม พระปลัดแก้ว ๑ พระปลัดแตง ๑ พระปลัดแพ ๑ พระสมุห์รอด ๑ พระสมุห์แย้ม ๑ พระสมุห์กั่น ๑ พระใบฎีกานาก ๑ (รวม) ๗ (รูป) ปะเรียญ มะหาพูน ๑ สามปะโยก มะหาสัง ๑ (รวม) ๒ (รูป) (รวมทั้งหมด ๑๒ รูป)

วัดสังกะจาย พระอะริยะมุนีครองพระกะถิน ๑ ถานานุกรม พระปลัดฉิม ๑ พระสมุห์ ๑ พระใบฎีกาสมบุญ ๑ (รวม) ๓ (รูป)

วัดสระเกษ พระญาณวิริยะครองพระกะถิน ๑ พระราชาคณะ พระบวรวิชา ๑ (รวม) ๒ (รูป) ถานานุกรม พระปลัดปาน ๑ พระปลัดฉิม ๑ พระสมุห์ผึ้ง ๑ พระสมุห์ดำ ๑ พระใบฎีกามา ๑ พระครูสังวรวิมลเลื่อง ๑ พระพุทธะบาลเก่า ๑ (รวม) ๗ (รูป) ปะเรียญ มะหาขวัน ๑ (รวมทั้งหมด) ๑๐ (รูป)

วัดบพิตพิมุก พระวิสุทธิมุนีครองพระกะถิน ๑ พระปลัดอยู่ ๑ พระสมุหฉิม ๑ มะหามี ๑ (รวม) ๓ (รูป)

วัดจักระหวัด พระวิเชียรกระวีครองพระกะถิน ๑ พระราชาคณะ พระธรรมหะราจาร ๑ (รวม) ๒ (รูป) ถานานุกรม พระปลัดรอด ๑ พระสมุห์ทอง ๑ พระใบฎีกาคง ๑ (รวม) ๓ (รูป) ปะเรียญ มะหาตุ้ม ๑ มะหาปาน ๑ มะหานาก ๑ (รวม) ๓ (รูป) (รวมทั้งหมด) ๘ (รูป)

วัดเกาะ พระราชกระวีครองพระกะถิน ๑ ถานานุกรม พระปลัดปาน ๑ พระสมุห์ ๑ พระใบฎีกา ๑ (รวม) ๓ (รูป) ปะเรียญ มะหาแก้ว ๑ สามปะโยก มะหาอิน ๑ (รวม) ๒ (รูป)

วัดประทุมคงคา พระวิเชียรมุนีครองพระกะถิน ๑ ถานานุกรม พระปลัดอยู่ ๑ พระสมุห์ฟัก ๑ พระใบฎีกามี ๑ (รวม) ๓ (รูป) ปะเรียญ มะหาหง ๑ มะหาอัน ๑ (รวม) ๒ (รูป) (รวมทั้งหมด) ๖ (รูป)

วัดชะนะสงคราม พระสุเมทครองพระกะถิน ๑ พระราชาคณะ พระอุดมญาณ ๑ (รวม) ๒ (รูป) เจ้า หม่อมเจ้าพอน ๑ ถานานุกรม พระปลัดกัน ๑ พระปลัดทอง ๑ พระครูราชสังวร ๑ พระสมุห์นก ๑ พระสมุห์มา ๑ พระใบฎีกาอยู่ ๑ (รวม) ๖ (รูป) ปะเรียญ มะหาเกิด ๑ มะหาชาด มะหาด้วง ๑ มะหามี ๑ (รวม) ๒ (รูป)

วัดบางลำภู พระบวรวิริยะเถรครองพระกะถิน ๑ ถานานุกรม พระปลัดอยู่ ๑ พระสมุห์รอด ๑ พระใบฎีกา ๑ (รวมทั้งหมด) ๔ (รูป)

วัดสมอราย พระธรรมนิโรทครองพระกะถิน ๑ ถานานุกรม พระปลัดคง ๑ พระสมุห์ชา ๑ พระใบฎีกาปิ่น ๑ (รวมทั้งหมด) ๔ (รูป)

วัดพญาทำ พระอะริยะกระวีครองพระกะถิน ๑ ถานานุกรม พระปลัดอิน ๑ พระสมุห์ทอง ๑ พระใบฎีกาโต ๑ (รวมทั้งหมด) ๔ (รูป)

วัดกระเษม พระครูเทพสิทธิเทพาธิบดี ๑

วัดกลาง พระญาณสมโพธิ์ครองพระกะถิน ๑ ถานานุกรม พระปลัดคุ้ม ๑ พระสมุห์ ๑ พระใบฎีกา ๑ พระครูศรีสุนทะราสรวิจิต ๑ (รวมทั้งหมด) ๕ (รูป)

วัดสุวัณธาราม พระเทพมุนีครองพระกะถิน ๑ **พระราชาคณะ** พระธรรมกิจ ๑ (รวม) ๒ (รูป) เจ้า พระองค์เจ้าสุด ๑ ถานานุกรม พระปลัดจัน ๑ พระปลัดพลับ ๑ พระสมุห์บัว ๑ พระสมุห์ดี ๑ พระใบฎีกาช้าง ๑ (รวม) ๕ (รูป) ปะเรียญ มะหาสัง ๑ มะหากัน ๑มะหาอ้น ๑ มะหารอด ๑ (รวม) ๔ (รูป) มะหาเทดอะนุจร ๑

วัดไชยทิศ พระสุธรรมมาจารครองพระกะถิน ๑ เจ้า หม่อมเจ้ากำพร้า ๑ (รวม) ๒ (รูป)

วัดอำมะรินธาราม พระโพธิวงษ์ครองพระกะถิน ๑ ถานานุกรม พระปลัดโพ ๑ พระสมุห์ ๑ พระใบฎีกา ๑ (รวม) ๓ (รูป) ปะเรียญ มะหาด้วง ๑ (รวมทั้งหมด) ๕ (รูป)

วัดดุสิตดาราม พระราชโมลีครองพระกะถิน ๑ ถานานุกรม พระปลัดปาน ๑ พระสมุห์ ๑ พระใบฎีกา ๑ (รวมทั้งหมด) ๔ (รูป)

วัดบวรมงคล พระอุดมวิชาครองพระกะถิน ๑ ถานานุกรม พระปลัดกลัด ๑ (รวม) ๒ (รูป)

วัดภักคินีนาถ พระญาณสิทครองพระกะถิน ๑

วัดอินธาราม พระญาณวิสุทธิครองพระกะถิน ๑ ถานานุกรม พระปลัดปาน ๑ พระปลัดนนเก่า ๑ พระสมุห์ขม ๑ พระใบฎีกาแก่น ๑ (รวม) ๕ (รูป)

วัดราชคฤห์ พระอะริยะทัชะครองพระกะถิน ๑ ถานานุกรม พระปลัดมา ๑ พระสมุห์สัง ๑ พระใบฎีกาแตง ๑ พระครูมี ๑ (รวม) ๕ (รูป)

วัดปากน้ำ พระบวรญาณครองพระกะถิน ๑ ถานานุกรม พระปลัดอยู่ ๑ พระสมุห์สุก ๑ พระใบฎีกาเรือง ๑ (รวม) ๓ (รูป) ปะเรียญ มะหานาก ๑

วัดนางนอง พระญาณโพธิครองพระกะถิน ๑ ถานานุกรม พระปลัด ๑ พระสมุห์ ๑ พระใบฎีกา ๑ (รวม) ๓ (รูป)

วัดโอรสราชธาราม พระอมรเมธาจาร ครองพระกะถิน ๑ พระราชาคณะ พระสุธรรมเทพเถร ๑ พระนิกรม ๑ (รวม) ๒ (รูป) ถานานุกรม พระปลัดอิน ๑ พระปลัดเกลี้ยง ๑ พระปลัดเบน ๑ พระสมุห์แตง ๑ พระใบฎีกาฉิม ๑ (รวม) ๕ (รูป) ปะเรียญ มะหาขาว ๑ (รวมทั้งหมด) ๙ (รูป)

วัดประยูรวงษอาวาษ พระวิสุทธิสังวรครองกะถินเจ้าพญาพระคลัง ๑ ถานานุกรม พระปลัด ๑ พระสมุห์ทอง ๑ พระใบฎีกาอิน ๑ (รวม) ๓ (รูป) ปะเรียญ มะหาขำ ๑ ครองไตรหลวง ๔ (รูป) (รวมทั้งหมด) ๕ (รูป)

วัดพญาญาติการาม พระปะรากรมครองกะถินพญาศรีพิพัท ๑ พระราชาคณะ พระวิสุทธิสารเถร ๑ ถานานุกรม พระปลัดคำ ๑ พระสมุห์ไท ๑ ครองไตรหลวง ๓ (รูป) (รวมทั้งหมด) ๔ (รูป)

วัดนพคุณ พระราชาคณะ พระญาณรังศรี ๑ ถานานุกรม พระปลัดพุ่ม ๑ พระสมุห์ทอง ๑ ครองไตรหลวง (รวม) ๓ (รูป) พระใบฎีกา อู่ครองกะถินพญาโชดึก ๑ (รวมทั้งหมด) ๔ (รูป)

เจ้าอะธิการ วัดคอกกระบือ ๑ วัดจันทาราม ๑ วัดหนัง ๑ วัดดาวดึงษ์ ๑ วัดบางขุนพรมนอก ๑ ครองพระกะถิน (รวม) ๕ (รูป)

อาจาร พระอาจารธรรมจินดา ๑ พระอาจารด้วง ๑ พระอาจารคุน ๑ ครองไตรหลวง (รวม) ๓ (รูป) **เจ้าอะธิการ** วัดกุฎ ๑ วัดคู่หาสวรรค์ ๑ ครองพระกะถินสมเดจ์พระพันปีหลวง (รวม) ๒ (รูป) ปะเรียญ มะหานาคะ เสนะวัดบางตะไน รับไตรปี ๑

ศริเปนพระสงฆ์นี้ ในกรุง ๓๑๖ (รูป) นอกกรุง ๑๗๔ (รูป) (รวมทั้งหมด) ๔๙๐ (รูป)

กรุงเก่า วัดสาลาปูน พระธรรมราชาครองพระกะถิน ๑ พระวิไนยธรรมสามปะโยก ๑ (รวม) ๒ (ผืน) วัดสุวัณดาราม พระสุวรรณเจดีย์ครองพระกะถิน ๑ พระปลัดฉิม ๑ (รวม) ๒ (ผืน) วัดเจ้าพะแนงเชิง พระมงคลเทพครองพระกะถิน ๑ เจ้าอธิการ วัดสาศดารามครองพระ-กะถิน ๑ วัดป่าโมก พระครูพุทธะรักขิตครองพระกะถิน ๑ พระพุทธบาท พระพุทธะบาล ครองพระกะถิน ๑ (รวม) ๘ (ผืน)

หัวเมือง ปากใต้ฝ่ายเหนือในี้ เป็นผ้าเอก ๒๓ เปนผ้าตรี ๑๗๔ (รวม) ๑๙๗ ไต

เมืองคอนราชสีห์มา พระสังฆะราชาครองพระกะถิน ๑ เมืองพิดสนูโลก พระสังฆะราชาครองพระกะถิน ๑ (รวม) ๒ (ผืน)

วัดไพรชลพลเสพ พระวิสุทธาจารครองพระกะถิน ๑ พระปลัดมา ๑ พระสมุห์ช่วย ๑ พระใบฎีกาสี ๑ (รวม) ๔ (ผืน) เมืองเขื่อนขัน พระญาณวิสารเถรครองกะถิน กรมพระราชวัง ๑ วัดโปรดเกษ พระปลัดชัง ๑ พระสมุห์มอน ๑ พระใบฎีกาแตง ๑ (รวม) ๔ (ผืน) เมืองสมุทปราการ วัดกลาง พระครูสุนธรสมุทครองพระกะถิน ๑ (รวม) ๙ (ผืน) เมืองกะลันตันพระปัญาวิสารเถร ๑ เมืองสมุทสงคราม วัดบางแค พระสุธรรมสังวรครองพระกะถิน ๑ วัดปากน้ำอำพะวา พระครูมะหาสิทธิการ ๑ (รวม) ๒ (ผืน) เมืองราชบูรี วัดนะครชุมพระครูพิไชยศีริครองพระกะถิน ๑ วัดเหมืองใหม่ พระครูพิบูลเกียนครองพระถิน ๑ (รวม) ๒ (ผืน)

ขึ้นมะหาดไท ๓๔ หัวเมืองเปนผ้าพระกะถิน เอก ๒ ตรี ๖๓ (รวม) ๖๕ (ผืน) พระกะถินพระราชทานใหม่ไปหัวเมืองขึ้นมะหาดไทเปนผ้าตรี ๔๗ ขึ้นกะลาโหม ๘ หัวเมือง เปนผ้าพระ-กะถินตรี ๔๒ ขึ้นกรมท่า ๙ หัวเมืองเปนผ้าพระกะถินตรี ๒๒ (รวมทั้งหมด) ๑๒๙ (ผืน)

วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๔, ๑๕ และแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๒ จุลศักราช ๑๑๘๗ ปีระกาสัพศก ผ้าเนื้อตรีไตรแบ่ง ๒๐ ไตร สบงเลว ๔๑๐ ผืน ทรงพระราชศัทธาจบพระหัดถ์อุทิดทอดผ้าป่าทอดทั่วทั้งวัดนั้น ๒ อาราม ทอดวัดละสององค์นั้น ๓ อาราม ทอดวัดละองค์นั้น ๑๔ อาราม เข้ากันเปน ๑๙ อาราม และพระสงฆ์ซึ่งได้รับพระราชทานเครื่องกะจาดและผ้านั้นในนี้

วัดมะหาธาตุ พระวิไนยรักขิต ๑ วัดพระเชตุพน พระธรรมเจดีย์ ๑ พระวิเชียรโมลี ๑ (รวม) ๒ (รูป) วัดสระเกษ พระญาณวิริยะ ๑ พระบวรวิชา ๑ (รวม) ๒ (รูป) วัดชนะสงครามพระสุเมท ๑ วัดบางลำภู พระบวรวิริยะเถร ๑ วัดสมอราย พระธรรมนิโรท ๑ วัดโมลีโลก พระ-ญานโกสลเถร ๑ วัดราชสิทธาราม พระปัญาคำภีระเถร ๑ พระญาณสังวร ๑ (รวม) ๒ (รูป) วัดกลาง พระญาณสมโพธิ์ ๑ วัดพญาทำ พระอะริยะกระวี ๑ วัดสุวัณธาราม พระเทพมุนี ๑ วัดไชยทิด พระสุธรรมมาจาร ๑ วัดบวรมงคล พระอุดมวิชา ๑ วัดราชคฤห์ พระอะริยะทัชะ ๑ วัดประยูรวงษอาวาษ พระวิสุทธิสังวร ๑ วัดปากอ่าว พระธรรมวิสารเถระ ๑ วัดเจ้าพะแนงเชิงพระมงคลเทพ ๑ (รวม) ๒๐ (รูป)

พระราชาคะณะ ในกรุง ๒๖ นอกกรุง ๒ (รวม) ๒๘ (รูป) พระองค์เจ้า ๑ ถานานุกรม ๑๒ ปะเรียญ ๓ (รวม) ๑๕ (รูป) สามปะโยก ๑ มะหาชาด ๑ (รวม) ๒ อันดับ ๓๘๔ (รวมทั้งหมด) ๔๓๐ (รูป)

วัดอะรุณราชธาราม พระธรรมไตรโลก ๑ พระราชาคณะ พระวินยมุนี ๑ พระศรีสากะยะบุต ๑ พระคำภีระปรีชา ๑ (รวม) ๔ (รูป) เจ้า พระองค์เจ้าอำไภย ๑ (รวมทั้งหมด) ๕ (รูป) ถานานุกรม พระครูบวรปรีชา ๑ พระปลัดจัน ๑ พระปลัดสิง ๑ พระปลัดคง ๑ พระสมุห์สุก ๑ พระสมุห์จัน ๑ พระใบฎีกานาถ ๑ (รวม) ๗ (รูป) ปะเรียญ มะหาสุก ๑ มะหามา ๑ (รวม) ๒ (รูป) สามปะโยก มะหารอด ๑ มะหาชาด มะหาชม ๑ อันดับ ๒๙๓ (รวม) ๓๐๙ (รูป)

วัดโอรสราชธาราม พระอมรเมธาจาร ๑ พระราชาคะณะ พระสุธรรมเทพเถร ๑ พระนิกรม ๑ พระปัญาญาณปิฎก ๑ (รวม) ๔ (รูป) ถานานุกรม พระปลัดอิน ๑ พระปลัดเกลี้ยง ๑ พระปลัด ๑ พระสมุห์แตง ๑ พระใบฎีกาฉิม ๑ (รวม) ๕ (รูป) ปะเรียญ มะหาขาว ๑ อันดับ ๙๑ (รวมทั้งหมด) ๑๐๑ (รูป)

วันศุกร แรม ๗ ค่ำ เดือน ๘ หลัง จุลศักราช ๑๑๘๗ ปีระกาสัพศก ทรงพระราชศัทธาบำเพงกองการพระราชกุศล จึ่งมีพระราชโองการดำรัสสั่งให้สังกะรี ไปอาราทนา พระราชาคะณะ ถานานุกรม ปะเรียญ เจ้าอะธิการ เข้ามารับพระราชทานฉันเช้าเทศนาเพลาค่ำ ในพระธินั่งจักระพัตรพิมานแล้วทรงถวายผ้าบาตร์ ต่อพระหัตเป็นนิจ์ทุกวันไป และเป็นพระสงฆ์ ผ้า บาตร์ (พระ) รับจีวรรับบาต (รวมทั้งหมด) ๙๖ (รูป)

วัดมะหาธาตุ สมเดจ์พระสังฆะราชจีวรส่าน ๑ พระราชาคณะ พระวินยรักขิตจีวรส่าน ๑ พระเทพกระวีจีวรส่าน ๑ พระอะริยะวงษ์จีวรส่าน ๑ (รวม) ๓ (รูป) ปะเรียญ มะหายิ้มจีวรย่ำตะหนี่ ๑ สามปะโยก มะหาชื่น จีวรย่ำตะหนี่ ๑ (รวมทั้งหมด) ๖ (รูป)

วัดระฆัง สมเดจ์พระพนรัตจีวรส่าน ๑ พระราชาคณะ พระญาณไตรโลกจีวรส่าน ๑ (รวม) ๒ (รูป) วัดหง พระพิมลธรรม จีวรส่าน ๑ ปะเรียญ มะหาเพง จีวรย่ำตะหนี่ ๑ (รวม) ๒ (รูป)

วัดพระเชตุพน กรมหมื่นชดชไนรจีวรส่าน ๑ พระราชาคะณะ พระวิเชียรโมลีจีวรส่าน ๑ บาตสารบาบ ๑ พระรัตนะมุนีจีวรส่าน ๑ พระราชมุนีจีวรส่าน ๑ พระศรีวิสุทธิวงษ์ จีวรส่าน ๑ บาตสารบาบ ๑ พระศรีสุธรรมมุนี จีวรส่าน ๑ บาตสารบาบ ๑ (รวม) ๕ (รูป) ถานานุกรม พระปลัดรอด จีวรย่ำตะหนี่ ๑ บาตถลกลาย ๑ พระครูไตรสรศักดิ์จีวรย่ำตะหนี่ ๑ บาตถลกลาย ๑ (รวม) ๒ (รูป) ปะเรียญ มะหารอดจีวรย่ำตะหนี่ ๑ สามปะโยก มะหาดิษจีวรย่ำตะหนี่ ๑ (รวม) ๒ (รูป)

วัดราชบุณะ พระธรรมอุดดมจีวรส่าน ๑ พระราชาคณะ พระพรหมมุนีจีวรส่าน ๑ พระธรรมโฆษาจีวรส่าน ๑ พระอมรโมลีจีวรส่าน ๑ บาตสารบาบ ๑ (รวม) ๔ (รูป) ปะเรียน มะหาบุญจีวรย่ำตะหนี่ ๑ มะหาสีจีวรย่ำตะหนี่ ๑ มะหาสวนจีวรย่ำตะหนี่ ๑ มะหากล่ำจีวรย่ำตะหนี่ ๑ มะหากลัดจีวรย่ำตะหนี่ ๑ (รวม) ๕ (รูป) (รวมทั้งหมด) ๙ (รูป)

วัดอะรุณราชธาราม พระธรรมไตรโลกจีวรส่าน ๑ พระราชาคณะ พระวิไนยมุนีจีวรส่าน ๑ พระคำภีระปรีชา จีวรส่าน ๑ บาตสารบาบ ๑ (รวม) ๓ (รูป) เจ้า พระองค์เจ้าอำไภย จีวรส่าน ๑ บาตสารบาบ ๑ พระองค์เจ้ากลาง จีวรริ้ว ๑ (รวม) ๒ (รูป) ถานานุกรม พระปลัดจัน จีวรส่าน ๑ บาดถลกลาย ๑ มะหามาจีวรย่ำตะหนี่ ๑ (รวม) ๒ (รูป) (รวมทั้งหมด) ๘ (รูป)

วัดโมลีโลกสุธาราม พระพุทธะโฆษาจีวรส่าน ๑ พระราชาคณะ พระญาณโกสลจีวรส่าน ๑ (รวม) ๒ (รูป) ปะเรียญ มะหาคำจีวรยกในตัว ๑ มะหาแย้ม จีวรยกในตัว ๑ มะหาปีนจีวรย่ำตะหนี่ ๑ มะหาสิลาจีวรย่ำตะหนี่ ๑ (รวม) ๔ (รูป) (รวมทั้งหมด) ๖ (รูป)

พระเทพโมลีจีวรส่าน ๑ พระราชาคณะ พระปัญญาคำภีระเถรจีวรส่าน ๑ พระญาณสังวรจีวรส่าน ๑ (รวม) ๓ (รูป) ปะเรียญ มะหาพูนจีวรย่ำตะหนี่ ๑ (รวมทั้งหมด) ๔ (รูป) วัดสังกะจาย พระอริยะมุนีจีวรส่าน ๑ วัดสระเกษ พระญาณวิริยะจีวรส่าน ๑ พระบวรวิชาจีวรส่าน ๑ (รวม) ๒ (รูป) วัดบพิตมุก พระวิสุทธิมุนีจีวรส่าน ๑ พระราชาคณะ พระวิเชียรกระวีจีวรส่าน ๑ บาตสารบาบ ๑ วัดจักระหวัด พระธรรมทะราจารจีวรส่าน ๑ (รวม) ๓ (รูป) ปะเรียญ มะหาตุ้มจีวรย่ำตะหนี่ ๑ วัดเกาะ พระราชกระวีจีวรส่าน ๑ วัดประทุมคงคา พระวิเชียรมุนีจีวรส่าน ๑ วัดชะนะสงคราม พระสุเมทจีวรส่าน ๑ บาตสารบาบ ๑ พระอุดมมะญาณจีวรส่าน ๑ วัดบางลำภู พระบวรวิริยะเถรจีวรส่าน ๑ วัดสมอราย พระธรรมนิโรทจีวรส่าน ๑ วัดกลาง พระญาณสมโพชจีวรส่าน ๑ วัดพญาทำ พระอะริยะกระวีจีวรส่าน ๑ วัดสุวัณธาราม พระธรรมกิจ์จีวรส่าน ๑ มะหากัน จีวรย่ำตะหนี่ ๑ (รวม) ๓ (รูป) วัดไชยทิต พระสุธรรมมาจารจีวรส่าน ๑ วัดอำมะรินทาราม พระโพธิวงษ์จีวรส่าน ๑ วัดดุสิดาราม พระราชโมลีจีวรส่าน ๑ วัดบวรมงคล พระอุดมวิชาจีวรส่าน ๑ วัดภักคินีนาถ พระญาณสิดจีวรส่าน ๑ วัดประยูรวงษอาวาษ พระปะรากรมจีวรส่าน ๑ พระวิสารเถรจีวรส่าน ๑ (รวม) ๒ (รูป) วัดพญาญาติคำราม พระวิสุทธิสังวรจีวรส่าน ๑ ปะเรียญ มะหาขำ จีวรย่ำตะหนี่ ๑ วัดนพคุณ พระญาณรังศรีจีวรส่าน ๑ วัดอินทาราม พระญาณวิสุทธิจีวรส่าน ๑ บาตสารบาบ ๑ วัดราชคฤห์ พระอะริยะทัชะจีวรส่าน ๑ วัดปากน้ำ พระบวรญาณจีวรส่าน ๑ วัดโอรสราชอาราม พระอมรเมธาจารจีวรส่าน ๑ พระราชาคณะ พระสุธรรมเทพเถรจีวรส่าน ๑ พระนิกรมจีวรส่าน ๑ พระปัญญาณปิฎกจีวรส่าน ๑ (รวม) ๔ (รูป) ถานานุกรม พระปลัดอินจีวรส่าน ๑ พระปลัดเยนจีวรส่าน ๑ (รวม) ๒ (รูป) ปะเรียญ มะหาชาวจีวรส่าน ๑ (รวมทั้งหมด) ๗ (รูป)

หัวเมือง ในนี้ (รวมทั้งหมด) ๑๑ (รูป) **เมืองเขือนขัน วัดไพรชลพลเสม** พระวิสุทธาจาร จีวรส่าน ๑ **วัดโปรดเกษ** พระปัญาวิสารเถรจีวรส่าน ๑ **วักปากอ่าว** พระวิสารถะจีวรส่าน ๑ **วัดเสาธง** พระครูอุดมวงษ์จีวรส่าน ๑ บาตถลกลาย ๑ **วัดกลางเตรจ์** พระครูวิเชียร จีวรส่าน ๑ บาตถลกลาย ๑ **วัดนางคะไน** พระครูอำมะจีวรส่าน ๑ บาตถลกลาย ๑ พระครูนิโรธ จีวรส่าน ๑ บาตถลกลาย ๑ ปะเรียญ มะหานาคะเสนะ จีวรย่ำตะหนี่ ๑ บาตถลกลาย ๑ (รวม) ๖ (รูป) **เมืองปะทุมธานี วัดปราสาทไชย** พระไตรสรนะทัชะ จีวรส่าน ๑ บาตถลกลาย ๑ **วัดตำหนัก** พระครูวิสุทธสิละ จีวรส่าน ๑ บาตถลกลาย ๑ วัดโคก พระครูปัญารัตนะ จีวรส่าน ๑ บาตถลกลาย ๑ (รวม) ๓ (รูป)

ในนี้ เป็นจีวรส่าน ๗๒ (ผืน) เป็นจีวรย่ำตะหนี่ ๒๑ (ผืน) เป็นจีวรยกในตัว ๒ (ผืน) เปนจีวรริ้ว ๑ (ผืน) (รวมทั้งหมด) ๙๖ ผืน เป็นบาตสาระบาบสายโยกแถบ ๑๐ (ใบ) เป็นบาตถลกลาย ๘๙ (ใบ) (รวมทั้งหมด) ๙๙ ใบ พระราชาคณะในกรุงได้รับ จีวรส่าน ๖๐ (ผืน) บาตสาระบาบสายโยกแถมเงิน ๙ (ใบ) พระราชาคะณะนอกกรุงได้รับจีวรส่าน ๔ (ผืน) พระองค์เจ้าในกรุงได้รับจีวรส่าน ๑ โปร่งริ้ว ๑ จีวรส่าน ๑ บาตสาระบาบ ๑ (รวม) ๓ (ผืน) พระปลัดในกรุงได้รับจีวรส่าน ๑ บาตถลกลาย ๑ (กับ) บาตถลกลายอีก ๔๓ (รวม) ๔๔ (ใบ) พระปลัดนอกกรุงได้รับบาตถลกลาย ๓ (รวมทั้งหมด) ๔๗ (ใบ) พระครูในกรุงได้รับ จีวรย่ำตะหนี่ ๑ บาตถลกลาย ๒๒ พระครูนอกกรุงได้รับจีวรส่าน ๖ บาตถลกลาย ๑๑ (รวมบาตถลกลาย) ๓๓ (ใบ) ปะเรียญในกรุงได้รับจีวรยกในตัว ๒ ปะเรียญในกรุงได้รับจีวรย่ำตะหนี่ ๑๗ ปะเรียญนอกกรุงได้รับจีวรย่ำตะหนี่ ๑ บาตถลกลาย ๑ สามปะโยกในกรุงได้รับจีวรย่ำตะหนี่ ๒ (รวมจีวร) ๒๒ (ผืน) เจ้าอธิการรับบาตถลกลายในกรุง ๗ นอกกรุง ๑ (รวม) ๘ (ใบ)

รับบาตถลกผ้าลาย ๗๘ (รูป) **วัดมะหาธาตุ** พระปลัดคุ้ม ๑ พระปลัดจีน ๑ พระครูธรรมราช ๑ พระครูเมทังกร ๑ พระครูบวรวงษา ๑ พระครูธรรมรูจี ๑ (รวม) ๖ (รูป) **วัดระฆัง** พระปลัดคุ้ม ๑ พระปลัดอ่อน ๑ พระครูพรมสอน ๑ พระครูอมรศักดิ์ ๑ (รวม) ๔ (รูป) **วัดหง** พระปลัดสอน ๑ พระครูอมรโมลี ๑ พระครูสรวิไชย ๑ พระครูไกรสรวิลาศ ๑ (รวม) ๔ (รูป) **วัดพระเชตุพน** พระปลัดปาน ๑ พระปลัดรอด ๑ พระครูวิสุทธิอาคม ๑ พระครูอุดมสังวร ๑ พระครูอมรวิไชย ๑ พระครูสุนธรโมสิต ๑ พระครูวิจิตรโมษา ๑ (รวม) ๗ (รูป) **วัดราชบุณะ** พระปลัดจัน ๑ พระปลัดรอด ๑ พระครูอัฐะวิมล ๑ พระครูมงคลวิลาศ ๑ (รวม) ๔ (รูป) **วัดอะรุณ** พระปลัดสิง ๑ พระปลัดคง ๑ พระครูบวรวิชา ๑ (รวม) ๓ (รูป) **วัดโมลีโลก** พระปลัดอ่อน ๑ พระปลัดมา ๑ (รวม) ๒ (รูป) **วัดราชสิด** พระปลัดแก้ว ๑ พระปลัดแตง ๑ พระปลัดแพ ๑ (รวม) ๓ (รูป) **วัดสังกะจาย** พระปลัดฉิม ๑ **วัดสระเกษ** พระปลัดปาน ๑ พระปลัดฉิม ๑ พระครูสังวรวิมล ๑ (รวม) ๓ (รูป)

วัดบพิตพิมุก พระปลัดอยู่ ๑ วัดจักระหวัด พระปลัดรอด ๑ วัดเกาะ พระปลัดปาน ๑ วัดประทุมคงคา พระปลัดอยู่ ๑ วัดชะนะสงคราม พระปลัดกัน ๑ พระปลัดทอง ๑ พระครูราชสังวร ๑ (รวม) ๓ (รูป) วัดบางลำภู พระปลัดอยู่ ๑ วัดสมอราย พระปลัดคง ๑ วัดพญาทำ พระปลัดอิน ๑ วัดกระเษม พระครูเทพสิทธิเทพา ๑ วัดกลาง พระปลัดคุ้ม ๑ พระครูศรีสุนทะราสรวิจิต ๑ (รวม) ๒ (รูป) วัดสุวัณธาราม พระปลัดจัน ๑ พระปลัดพลับ ๑ (รวม) ๒ (รูป) วัดอำมะรินธาราม พระปลัดโพ ๑ วัดดุสิตดาราม พระปลัดปาน ๑ วัดบวรมงคล พระปลัดกลัด ๑ วัดอินธาราม พระปลัดปาน ๑ พระปลัดนน ๑ วัดราชคฤห์ พระปลัดมา ๑ พระครูมี ๑ (รวม) ๒ (รูป) วัดปากน้ำ พระปลัดอยู่ ๑ วัดนางนอง พระปลัด ๑ วัดโอรสราชธาราม พระปลัดอิน ๑ พระปลัดเกลี้ยง ๑ พระปลัดเยน ๑ (รวม) ๓ (รูป) วัดประยูรวงษอามวงษา พระปลัด ๑ วัดพญาญาติคำราม พระปลัดคำ ๑ วัดนพคุณ พระปลัดพุ่ม ๑

หัวเมือง วัดไพรชล พระปลัดฉิม ๑ พระปลัดมา ๑ วัดโปรดเกษ พระปลัดชัง ๑ (รวม) ๓ (รูป)

เจ้าอะธิการ ในกรุง วัดคอกกระบือ ๑ วัดจันทาราม ๑ วัดหนัง ๑ วัดกุฎ ๑ วัดคูหาสวรรค์ ๑ วัดบางขุนพรหมนอก ๑ วัดดาวดึงษ์ ๑ (รวม) ๗ (รูป) กรุงเก่า วัดสาศดาราม ๑ (รวมทั้งหมด) ๘ (รูป)

การสักเลกใน จ.ศ. ๑๑๘๗

ศักเลกครั้งนี มิพระราชปรสงจไคร่ได้ตัวเลกมาศักหลังมือไห้เสดสิ้นเชิงละกึ่งเดียว ให้ข้าหลวงกรมการปลงไจในราชการแผ่นดิน อย่าเหนแก่โลภามิดคิด กระทำคุมเหงแลเรียกเอาเงินทองสิงของแก่อนาประชาราษฎรให้ได้ความเดือชรอนเหมือนอย่างครั้งหลวงอินโกษาเขียวเมมือง ออกไปเดินสวรเมืองเฉชิงเทราครั้งนั้นได้ ให้แม่กองไหญกำชับข้าหลวงกรมการ กำนันผู้ชิงจกำกับกันไปทำบาญชิยสำมโนครัวนั้น ให้คิดถึงกำลังความสัตยในน้ำพรพิพัทสัท แลปลงไจลงไน่ความกตันยูกัตเวที ต่อราชการแผ่นดินโดยสุจรีต อย่าปิดบังตัวเลกไวแล้วอย่าให้คิดอุบายเรียกเอาเงินทองแลสิงของตาง ๆ แก่ตัวเลกว่าเปนค่ากระดาษดินสอ ค่าญืนบาญชิค่าหักหลังคาเรือน และเกาะกุมเอาราษฎรซึ่งหมิได้มิความผิดมาจำกระทำคุมเหงอย่างไรอย่างหนึ่งได้เปนอันขาดทีเดียว ถ้าข้าหลวง กรมการกำนันไม่ฟังกรทำผิด นอกจากทองตราแต่ข้อไดข้อหนึ่ง ราษฎรมารองฟองพิจารนาเปนสัจ ก็ให้แม่กองใหญ่ปรับไหม แลชำระเอาเงินคืนให้แก่ราษฎร แล้วให้เอาโทษเสียให้

เอกสารสมัยรัชกาลที่ ๔

พ.ศ. ๒๓๙๔ ถึง ๒๔๑๑ (๑๗ ปี)

(จ.ศ. ๑๒๑๓ ถึง ๑๒๓๐)

ร.ศ. ๗๑ ถึง ๘๘

"ครั้นสร้างเมืองลงที่บางกอกขุดลัดแล้วนั้น ตั้งชื่อว่าเมืองธนบุรีการที่ขุดอย่างนี้ถึงนานกว่าสามร้อยปีมาแล้วดูก็เห็นจริงดอก ด้วยลำน้ำก็ยังแคบกว่าข้างบนข้างล่างไม่ใช่ฤๅ กว้างเพียงสี่เส้นเศษ ไม่ถึงห้าเส้น ครั้นทางลัดมีขึ้นแล้วน้ำลงเสียทางลัด แม่น้ำเก่าก็แห้งไป จนกลายเป็นดอนเสียครึ่งบ้างค่อนบ้าง แม่น้ำที่แห้งแล้วนั้นจะตามไปสังเกตดูก็จะเห็น ฝั่งหนึ่งสูงฝั่งหนึ่งต่ำเป็นรูปแม่น้ำตลอดไป ก็เมื่อแม่น้ำเก่ากลายเป็นคลองดังนี้แล้ว ชื่อบางกอกน้อยบางกอกใหญ่ก็ไปเรียกเอาคลองกลายนั้นเป็น คือปากคลองกลายข้างบนเรียกว่า บางกอกน้อยตามชื่อเดิม ปากคลองกลายข้างล่างเรียกบางกอกใหญ่ตามที่บางกอกใหญ่เดิม ก็ลำบางกอกใหญ่นั้นพิเคราะห์ดูเถิด ฝั่งป้อมแลบ้านหมอปรัดเลท้ายเมืองธนบุรีนั้นดอน เพราะเป็นฝั่งตลิ่งเดิม ฝั่งข้างกะดีจีนเข้าไปนั้นลุ่ม เพราะเป็นเนื้อแม่น้ำ เป็นดังนี้เข้าไปจนพ้นวัดสังกระจายไป ร่องน้ำก็เปลี่ยนไปปิดฝั่งน้ำโน้น ตั้งแต่บางยี่เรือเข้าไปลุ่ม...

ฝั่งข้างกะดีจีนไม่มีวัด เพราะเป็นแม่น้ำ วัดไปมีฝั่งแม่น้ำเก่าคือวัดดอกไม้ วัดใหญ่ วัดน้อยบางไส้ไก่ วัดเหล่านี้อยู่ฝั่งแม่น้ำโบราณ กลายเป็นวัดกลางสวนไปเสียแล้ว ไปถึงบางยี่เรือจึงมีวัดริมคลองเป็นฝั่งน้ำเก่า ก็แนวฝั่งข้างวัดสังกระจายต่อไปมีวัดดีดวด วัดเจ้ามูล อยู่ในฝั่งแม่น้ำเก่า เดี๋ยวนี้กลายเป็นวัดกลางสวนไปเสียแล้ว คลองที่ด่านตั้งอยู่เดี๋ยวนี้นั้นเป็นคลองเดิมโบราณ คลองนั้นแลชื่อว่า คลองบางหลวงแท้

ก็ลำบางกอกใหญ่นั้นแต่เดิมก็ใหญ่โตเท่ากับคลองบางกอกน้อย แต่เพราะตั้งอยู่ใกล้เมืองธนบุรี คนสร้างเย่าเรือนลงมามาก ปักถมที่ทางออกมาก็ทำให้แคบไป ราษฎรเห็นว่าเล็กกว่าลำบางกอกน้อยไม่ควรจะเรียกว่าบางกอกใหญ่ เห็นว่าเท่ากับลำบางหลวงเสียแล้วก็เรียกว่า คลองบางหลวงเสียทีเดียว

แต่ผู้รู้เป็นอันมากไม่ว่าอย่างนั้น ว่าที่เรียกคลองบางหลวงนั้น เรียกเมื่อแผ่นดินเจ้าตาก เพราะเจ้าตากไปตั้งวังอยู่ที่วังกรมหลวงวงษาเดี๋ยวนี้ (พระราชวังเดิม) คนก็เรียกว่าวังหลวง ก็ในคลองนั้นเจ้าตากให้ไปไล่บ้านราษฎรเป็นอันมากเอามาเป็นที่หลวง ประทานขุนนางแลเจ้านายในแผ่นดินนั้น แลคนจะเดินเรือทางนั้นก็ต้องระวังตัวต่างๆ คนจึงเรียกว่า คลองบางหลวงไป เพราะเป็นคลองริมวังหลวง เหมือนกับจีนแต้จิ๋วในแผ่นดินนั้นคน

เรียกว่าจีนหลวงเพราะเป็นเมืองเดียวฤาพวกเดียวกันกับเจ้าตาก แต่ในกระบวนราชการแล้วเคยบาดหมายเพดทูลว่าบางกอกใหญ่เสมออยู่ ไม่ใช่ว่าบางหลวงเลย ใช้ว่าคลองบางหลวง ตั้งแต่ด่านเลี้ยวเข้าไปข้างวัดปากน้ำ นอกนั้นออกมายังคงเป็นบางกอกใหญ่"

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔
คัดลอกจาก เวียงวังฝั่งธนฯ ชุมชนชาวสยาม

เอกสารสมัยรัชกาลที่ ๕

พ.ศ. ๒๔๑๑ ถึง ๒๔๕๓ (๔๒ ปี)

(จ.ศ. ๑๒๓๐ ถึง ๑๒๗๒)

ร.ศ. ๘๘ ถึง ๑๓๐

กระทรวงธรรมการ

วันที่ ๕ เดือน กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๒

ที่ ๒๕๗/๑๒๔

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาวุฒิการบดี ขอพระทานกราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ทราบฝ่าพระบาท

ด้วยพระครูสมณะธรรมสมาทานวัดปากน้ำ ยื่นลิขิตลงวันที่ ๔ มกราคม ร.ศ. ๑๒๑ ว่า พระอุโบสถวัดปากน้ำชำรุดซุดโซมมาก คือ เชิงชายและหลังคาช่อฟ้าใบระกากับพื้นภายในชุดโดยรอบ จนฝาผนังแตกร้าวไปด้านหนึ่ง ถ้าจะทิ้งไว้น่าที่จะพังลงมา และถ้าถึงฤดูฝนก็รั่วเปรอะไปหมด พระครูสมณะธรรมสมาทานจึงได้คิดจัดการเรี่ยรายที่จะทำการปฏิสังขรณ์นี้ แต่การเรี่ยรายได้ทุนที่มีอยู่แล้วไม่พอที่จะทำการให้คงตามของเดิมได้ เพราะว่าช่อฟ้าใบระกาชำรุดมาก พระครูสมณะธรรมสมาทานคิดจะทำแต่หลังคาเปลี่ยนเชิงชายใหม่บางแห่งซ่อมแซมตามของเดิม พอกันฝนรั่วไปเสียชั้นหนึ่งก่อน ส่วนช่อฟ้าใบระกาของเก่าใช้ไม่ได้จะทำใหม่ทั้งหมดแต่ทุนไม่พอ จึงแก้เป็นช่อฟ้าลายปูน เพราะหน้าบรรณเดิมก็เป็นลายปูนอยู่แล้ว ยังดีอยู่ จะได้เหมือนกันกับของเก่า ส่วนพื้นภายในจะเกลี่ยให้เสมอเพิ่มเติมบ้างบางแห่ง นอกนั้นสิ่งใดที่ควรคงไว้หรือจะต้องเปลี่ยนบ้างอย่างไร ก็จะจัดการปฏิสังขรณ์ให้เจริญดีขึ้นตามควรแก่กำลังนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้ให้เจ้าพนักงานไปตรวจ แจ้งอยู่ในสำเนารายงานตรวจและสำเนาลิขิตพระครูสมณะธรรมสมาทาน ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้คัดถวายมาพร้อมกับหนังสือฉบับนี้ด้วยแล้ว เห็นด้วยเกล้าฯ ว่าควรพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้พระครูสมณะธรรมสมาทานทำตามลิขิตนั้น

ถ้ามีโอกาศอันควร ขอฝ่าพระบาทได้โปรดนำความกราบบังคมทูล

* หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.๕ ศ.๖ ป.ผ/๒๒ เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ ๕ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องปฏิสังขรณ์วัดปากนำ้ (๕-๗ ก.พ.๑๒๒)

พระกรุณาทราบฝ่าลอองธุลีพระบาท แล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ธ.พ.

ฉ.พ.ท.

* หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. **ร.๕ ศ.๖ ป,ผ/๒๒** เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ ๕ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องปฏิสังขรณ์วัดปากน้ำ (๕-๗ ก.พ.๑๒๒)

(สำเนา)ที่ ๑-๑๒๕

วันที่ ๑๖ มกราคมรัตนโกสินทรศก ๑๒๒

รายงานตรวจพระอุโบสถ วัดปากน้ำ ตามลายเซ็นเจ้าคุณเสนาบดี

กระทรวงธรรมการว่า พระครูสมณะธรรมสมาทาน จะขอซ่อมพระอุโบสถ ให้ตรวจทำรายงานเสนอนั้น

เมื่อวันที่ ๑๔ เดือนนี้ ข้าพเจ้าได้ไปหาพระครูสมณะธรรมสมาทาน ท่านได้นำตรวจและชี้แจงการที่จะซ่อม ดังจะมีรายการแจ้งต่อไปนี้

พระอุโบสถกว้าง ๖ วา ยาว ๑๔วา ๒ ศอก สูงประมาณ ๕ วาเศษ ๗ ห้อง หลังคามุงกระเบื้องทรายชำรุดรั่วหลายแห่ง ปูนอกไก่เชิงชายทุกชั้นชำรุดแตกร้าวหล่นร่วง หน้าบรรณปูนปั้นเป็นดอกไม้ใบไม้ ช่อฟ้าใบระกาหางหงษ์ ในประธานและเฉลียงชั้น ๑ ๒ กับมุขเด็ด หน้า หลัง โบถชำรุดหล่นร่วงไปบ้าง ยังอยู่บ้าง ที่ยังอยู่ก็ชำรุดกระจกหล่นร่วงผุกร่อนใช้ไม่ได้ เชิงกลอนชำรุดแต่ยังใช้ได้บางตัว ผนังด้าน เหนือ ใต้ ชำรุดผุพองกระเทาะบางแห่ง แต่ผนังด้านเหนือชำรุดเป็นไคลน้ำเขียวเป็นทางลงมาแห่ง ๑ และผนังเหนือถานปัทชำรุดเป็นไคลน้ำเขียวลงไปถึงถานปัท บัวปลายเสาชำรุดแตกลิบ้างเล็กน้อย ประตูหน้าต่างบานกบปูนซุ้มประตูหน้าต่างลายปูนปั้นเป็นดอกไม้ใบไม้ และลายเครือโอบรอบกบ ไม่ได้ลงรักปิดทองลวดลายชำรุดบ้างเล็กน้อย บานประตูหน้าต่างเขียนลายทองเป็นต้นไม้ใบไม้ ทองชำรุดลบเลือน ตอนล่างเหลือแต่พื้นรัก ตอนบนยังมีลายทองอยู่บ้างเล็กน้อย

ผนังหน้าโบถชุดและแตกร้าวเล็กน้อย บานกบประตูข้างใต้ชุดเอียงอยู่ข้างหนึ่ง

ผนังหลังโบถชำรุดแตกร้าว ใต้ชั้นทับมุขเด็ดลงมาถึงซุ้มประตูข้างเหนือแห่ง ๑ ข้างใต้ก็ชำรุดแตกร้าวลงมาตอนมุมผนัง

* หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. **ร.๕ ศ.๖ ป.ผ/๒๒** เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ ๕ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องปฏิสังขรณ์วัดปากน้ำ (๕-๗ ก.พ.๑๒๒)

มุขเด็ดหน้าโบถเสารายชุดแตกร้าวบ้างเล็กน้อย กระจังปูนใต้หน้าบรรณชำรุดหล่นร่วงไปบางตัว เชิงกลอนชำรุดตกจากเต้า ๑ ตัว พนักและบันไดชำรุดแตกร้าวบางแห่ง

มุขเด็ดหลังโบถเสารายชุด ปูนชำรุดแตกร้าวบ้างต้นริม ๒ ข้างเคาะเหนือพนัก ๒ ต้น พนักและบันไดชำรุดปูนกระเทาะแตกร้าวผุพองบ้าง ฝ้าริมเชิงชายผุกร่อนบ้างเล็กน้อย

ภายใน ขื่อ ตะพาน ฝ้าเพดาน กรอบแว่นทาสีปิดทองลายสรุ ผนังลายประแจจีนเขียนด้วยน้ำยา ปูนเชิงชายเฉลียงชั้น ๒ ชำรุดหล่นร่วงรั่วซึมลงมาตามผนังเป็นทาง ๆ ลายประแจจีนชำรุดบ้างเล็กน้อย พื้นของเดิมคาดปูนชำรุดเป็นหลุมบ่อบางแห่ง และชุดตามริมผนังรอบ

พื้นมุขเด็ดหลังโบถปูนชำรุดผุพองเป็นหลุมบ่อบางแห่ง แต่พื้นมุขเด็ดหน้าโบถพระครูสมณะธรรมสมาทานได้จัดการซ่อมปฏิสาไว้ ยังเรียบร้อยดี แต่พนักและบันไดชำรุดบ้างเล็กน้อย

การซ่อมคราวนี้ เชิง กลอน ชาย ที่ชำรุดใช้ไม่ได้จะเปลี่ยนที่ชำรุดยังใช้ได้จะซ่อมใช้ต่อไป ส่วนกระเบื้องมุงหลังคาของเดิมชำรุดแตกร้าวรั่วหลายแห่ง จะรื้อร่นมุงใหม่ ถ้ากระเบื้องเก่าไม่พอจะใช้กระเบื้องใหม่เพิ่มเติม และถือปูนใหม่ตามเดิม

ส่วนที่จะจัดการซ่อมนั้น พระครูสมณะธรรมสมาทานชี้แจงว่า ได้ให้ช่างกะราคาดู ช่างเรียกราคา ๑๕๐ ชั่ง และว่าการที่จะซ่อมนั้น พระครูสมณะธรรมสมาทานจะจัดการซ่อมทำเอง แต่เงินทุนที่จะใช้ในการซ่อมนั้น พระครูสมณะธรรมสมาทานเป็นหัวหน้าจัดการเรี่ยรายได้เงินไว้ ๔๐๐ บาทเศษ และว่าเงินทุนที่จะใช้จ่ายในการซ่อมนั้นได้พอก็จะทำ ช่อฟ้าใบระกาหางหงษ์ลงรักประดับกระจกลวดลายก็จะซ่อมตามเดิม และพื้นภายในพระอุโบถก็จะปฏิสาอ่อน

* หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.๕ ศ.๖ ป,ผ/๒๒ เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ ๕ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องปฏิสังขรณ์วัดปากน้ำ (๕-๗ ก.พ.๑๒๒)

แม้เงินทุนได้ไม่พอ ส่วนช่อฟ้าใบระกาหางหงษ์นั้น จะขออนุญาตเปลี่ยนเป็นช่อฟ้าลายปูน กับพื้นในพระอุโบสถจะซ่อมและดาดปูนผสมสีเมื่น จะทำตามการกำลังที่จะเป็นไปได้ จะควรประการใดแล้วแต่จะโปรด

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

(เซ็น) ขุนศิริสรรพวิจารณ์

นายเชียวพิมพ์
หม่อมหลวงชมทาน

* หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.๕ ศ.๖ ป.ผ/๒๒ เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ ๕ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องปฏิสังขรณ์วัดปากน้ำ (๕-๗ ก.พ.๑๒๒)

(สำเนา)ที่ ๑๑๒๕

วันที่ ๑๖ มกราคมรัตนโกสินทรศก ๑๒๒

รายงานตรวจพระอุโบสถ วัดปากน้ำ ตามลายเซ็นเจ้าคุณเสนาบดี กระทรวงธรรมการว่า พระครูสมณะธรรมสมาทาน จะขอซ่อมพระอุโบสถ ให้ตรวจทำรายงานเสนอนั้น

เมื่อวันที่ ๑๔ เดือนนี้ ข้าพเจ้าได้ไปหาพระครูสมณะธรรมสมาทาน ท่านได้นำตรวจและชี้แจงการที่จะซ่อม ดังจะมีรายการแจ้งต่อไปนี้

พระอุโบสถกว้าง ๖ วา ยาว ๑๔วา ๒ ศอก สูงประมาณ ๕ วาเศษ ๗ ห้อง หลังคามุงกระเบื้องทรายชำรุดรั่วหลายแห่ง ปูนอกไก่เชิงชายทุกชั้นชำรุดแตกร้าวหล่นร่วง หน้าบรรณปูนปั้นเป็นดอกไม้ใบไม้ ช่อฟ้าใบระกาหางหงษ์ ในประธานและเฉลียงชั้น ๑ } ๒ กับมุขเด็ด หน้า } หลัง โบถชำรุดหล่นร่วงไปบ้าง ยังอยู่บ้าง ที่ยังอยู่ก็ชำรุดกระจกหล่นร่วงผุกร่อนใช้ไม่ได้ เชิงกลอนชำรุดแต่ยังใช้ได้บางตัว ผนังด้าน เหนือ } ใต้ ชำรุดผุพองกระเทาะบางแห่ง แต่ผนังด้านเหนือชำรุดเป็นไคลน้ำเขียวเป็นทางลงมาแห่ง ๑ และผนังเหนือถานปัทชำรุดเป็นไคลน้ำเขียวลงไปถึงถานปัท บัวปลายเสาชำรุดแตกลิบ้างเล็กน้อย ประตูหน้าต่างบานกบปูนซุ้มประตูหน้าต่างลายปูนปั้นเป็นดอกไม้ใบไม้ และลายเครือโอบรอบกบ ไม่ได้ลงรักปิดทองลวดลายชำรุดบ้างเล็กน้อย บานประตูหน้าต่างเขียนลายทองเป็นต้นไม้ใบไม้ ทองชำรุดลบเลือน ตอนล่างเหลือแต่พื้นรัก ตอนบนยังมีลายทองอยู่บ้างเล็กน้อย

ผนังหน้าโบถชุดและแตกร้าวเล็กน้อย บานกบประตูข้างใต้ชุดเอียงอยู่ข้างหนึ่ง

ผนังหลังโบถชำรุดแตกร้าว ใต้ขื่นทับมุขเด็ดลงมาถึงซุ้มประตูข้างเหนือแห่ง ๑ ข้างใต้ก็ชำรุดแตกร้าวลงมาตอนมุมผนัง

* หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.๕ ศ.๖ ป,ผ/๒๒ เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ ๕ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องปฏิสังขรณ์วัดปากน้ำ (๕-๗ ก.พ.๑๒๒)

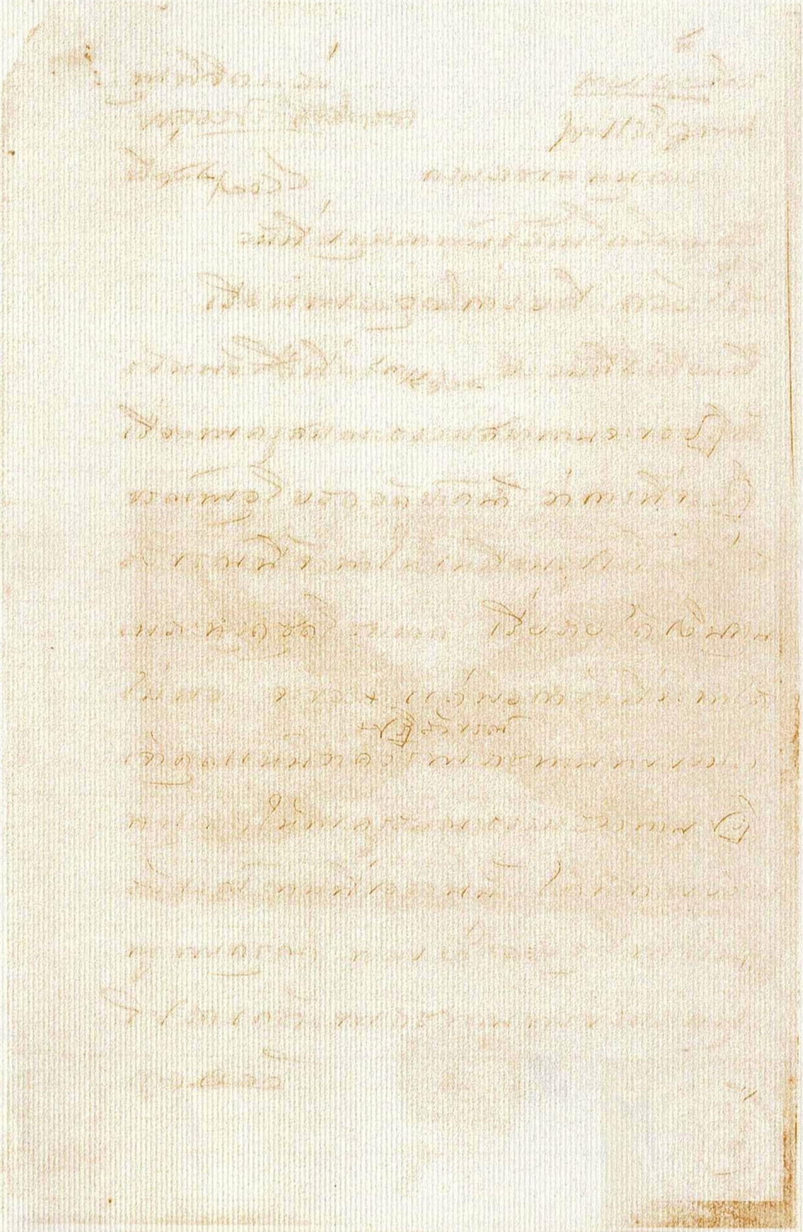
รับวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๒

มา พระยาวุฒิ ที่ ๒๔๓/๑๑๒๔ ลงวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๒

ใจความ เรื่องพระครูสมุทรธรรมสมาทานจะปฏิสังขรณ์พระอุโบสถวัด[illegible]ที่ตำบลบาง[illegible]

พระราชกระแส

* หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. **ร.๕ ศ.๖ ป,ผ/๒๒** เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ ๕ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องปฏิสังขรณ์วัดปากน้ำ (๕-๗ ก.พ.๑๒๒)

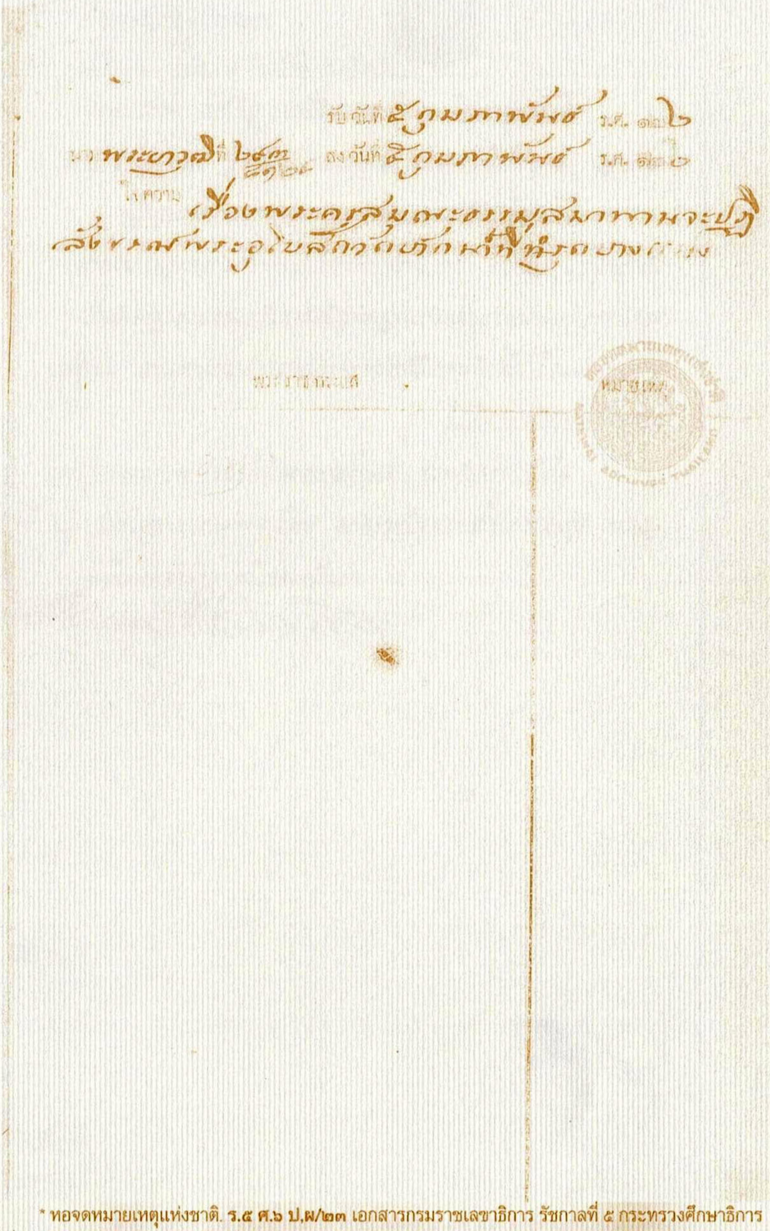


ศ ๖/๒๓

[illegible]

[illegible]

(1)


รับวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๖
มา พระยาวุฒิ ที่ ๒๔๓ ลงวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๖
ให้ทราบ เรื่องพระครูสมุห์พระธรรมุลสมาทานจะปฏิสังขรณ์พระอุโบสถวัดปากน้ำที่คลองบางกอก

* หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.๕ ศ.๖ ป.ผ/๒๓ เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ ๕ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องวัดปากน้ำคลองบางกอกใหญ่ (๑๗ เม.ย.-๑พ.ค. ๑๒๕)

ที่ ๗/๓๐๙

กระทรวงธรรมการ

วันที่ ๑๗ เดือน เมษายน ร.ศ. ๑๒๕

ข้าพระพุทธเจ้า เจ้าพระยาวิชิตวงษวุฒิไกร ขอประทาน
กราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ทราบฝ่าพระบาท

ด้วยได้รับลิขิตพระครูสมณธรรมสมาทานกับพระสมุห์บุญ
วัดปากน้ำ ๑ ฉบับว่า พระวิหารและหอไตรสระน้ำชำรุดทรุดโทรมมาก
ขอรับพระราชทานพระบรมราชานุญาตปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมตามรูปเดิมนั้น
ข้าพระพุทธเจ้าได้คัดสำเนาลิขิตของพระครูสมณธรรมสมาทาน ถวายมา
พร้อมด้วยหนังสือฉบับนี้แล้ว

ถ้ามีโอกาศอันควร ขอฝ่าพระบาทได้โปรดนำความกราบบังคม
ทูลพระกรุณาทราบฝ่าลอองธุลีพระบาท แล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ช้อยพิมพ์
เชียวทาน

* หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.๕ ศ.๖ ป,ผ/๒๓ เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ ๕ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องวัดปากน้ำคลองบางกอกใหญ่ (๑๗ เม.ย.-๑พ.ค. ๑๒๕)

สำเนาที่ [illegible]

(รับวันที่ ๑๙ มีนาคม ๑๒๔)

วัดปากน้ำในคลองบางกอกใหญ่

วันที่ ๑๙ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๔

อาตมาภาพ พระครูสมณธรรมสมาทาน (แสง) พระสมุห์ (บุญ) ขอเจริญพรมายัง ท่านเจ้าพระยาวิชิตวงษ์วุฒิไกร เสนาบดีกระทรวงธรรมการทราบ

ด้วยบัดนี้พระวิหาร หอไตร สระ ชำรุดซุดโซมมาก เหตุนี้อาตมาภาพ ขอรับพระทานอนุญาตซ่อมแซมตามรูปเดิม ขอท่านได้นำความขึ้นกราบทูลแด่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณธรรมิก ประเสริฐทราบฝ่าพระบาท

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

(เซ็น) พระครูสมณธรรมสมาทาน

พระสมุห์บุญ

* หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. **ร.๕ ศ.๖ ป,ม/๒๓** เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ ๕ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องวัดปากน้ำคลองบางกอกใหญ่ (๑๗ เม.ย.-๑พ.ค. ๑๒๕)

(ที่นา)ที่ [illegible] (รับวันที่ ๑๙ มีนาคม ๑๒๙)

วัดปากน้ำคลองบางกอกใหญ่

วันที่ ๑๙ มีนาคมรัตนโกสินทรศก ๑๒๙

อาตมาภาพ พระครูสมณธรรมสมาทาน (แสง) กับพระสมุห์ (บุญ) ขอเจริญพร มายัง ท่านเจ้าพระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ทราบ

ด้วยความปฏิสังขรณ์ของอาตมาภาพซึ่งได้ขออนุญาต ต่อกระทรวงธรรมการปฏิสังขรณ์ พระอุโบสถ มีที่อาตมาภาพได้ปฏิสังขรณ์เสร็จแล้ว คือ

๑ หลังคาร่วมบน เดิมช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ทำด้วยไม้สัก ได้เปลี่ยน

เป็น	ช่อฟ้า หางนาคทำเป็นใบไม้ ใบระกา	ปั้นด้วยปูนตะเกียงทำปูนเหลืองสิ้นเงิน ๑๕๔๓ บาท

๒ หน้าบันบน ๔ มุข ได้ซ่อมแซมทำปูนใหม่ กับเปลี่ยนกระเบื้องใหม่ด้วยมุข เฉลียงเชิงชายหลังคาชั้นบน สิ้นเงิน ๔๔๑ บาท

๓ ไม้เชิงชายได้เปลี่ยนใหม่ ตัวไม้ ๒๖ ตัวกับทาสีเสร็จ สิ้นเงิน ๙๙๒ บาท

๔ ในพระอุโบสถได้ปฏิสังขรณ์ พระปฏิมากร ๒ องค์ กับพระประธานด้วย แลฐานพระ ๓ ฐาน สิ้นเงิน ๑๐๐ บาท

๕ เดิมพื้นรอบในพระอุโบสถ ปูด้วยอิฐด้วยปูนได้เปลี่ยนของเก่าปูด้วยศิลา อ่อน ๔๙๐ แผ่น สิ้นเงิน ๑๗๖๖ บาท

๖ ธรณีประตูได้เปลี่ยนไม้ใหม่น่าหลัง ๔ ตัว กับครกเหล็กเดือยบานประตู ๘ ครก สิ้นเงิน ๕๐ บาท

๗ มุขหน้าปูศิลาจีน มุขหลังปูปูนตะเกียงแผ่น สิ้นเงิน ๑๐๒ บาท

๘ พระเสมา ๘ องค์ ยอดหักฐานแตกพังได้ซ่อมแซมใหม่ สิ้นเงิน ๑๐๐ บาท

๙ พระเจดีย์ในกำแพงแก้ว ๒๒ องค์ยอดหักองค์หักฐานพัง ได้ซ่อมแซมใหม่ สิ้นเงิน ๑๐๓๐ บาท

๑๐ ในพระอุโบสถเดิมโคมแขวนเป็นโคมจีน ๘ เหลี่ยม ได้เปลี่ยนใหม่เป็นโคม ทวดแก้วแขวน ๑๓ โคม สิ้นเงิน ๑๒๒ บาท ๔๘ อัฐ

* หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.๕ ศ.๖ ป,ผ/๒๓ เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ ๕ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องวัดปากน้ำคลองบางกอกใหญ่ (๑๗ เม.ย.-๑พ.ค. ๑๒๕)

๑๑ บานหน้าต่างพระอุโบสถได้ทำหน้าต่างแลงหวิ์กิจรวม ๒๘ บาน สิ้นเงิน ๑๒๐ บาท รวมเงินใช้จ่ายทั้งสิ้นเป็นเงิน ๒๓๓๖ บาท ๔๘ อัฐ

ส่วนนายนายช่างไม้นั้น ไม่คิดเอาค่าแรงของตัวเองมาช่วยในการซ่อมแซมพระอุโบสถรายนี้ด้วย คิดเป็นราคาค่าแรงประมาณ ๔๐๐ บาทเศษ

นามผู้บริจาคทรัพย์ ซึ่งเป็นศานุศิษย์และทายกทายิกา แต่ในสำนักของพระครูสมณธรรมสมาทาน (แสง) แจ้งอยู่ในบาญชีหมายอักษร (ก) ตั้งแต่เบอร์ ๑ ถึงเบอร์ ๗๒

นามผู้บริจาคทรัพย์ ซึ่งเป็นศานุศิษย์ของพระสมุห์ (บุญ) อาจารย์ผู้บอกวิปัสสนา ที่ได้มาเรียนวิปัสสนาต่อพระสมุห์ (บุญ) แลในสำนักของพระสมุห์ (บุ) แจ้งอยู่ในบาญชีหมายอักษร (ข) ตั้งแต่เบอร์ ๑ ถึงเบอร์ ๑๓

พระสงฆ์แลสัปรุษทายกทายิกา ซึ่งได้ออกทรัพย์ช่วยปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ มีจิตร์พร้อมกันขอถวายพระราชกุศล แด่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐทุกประการ

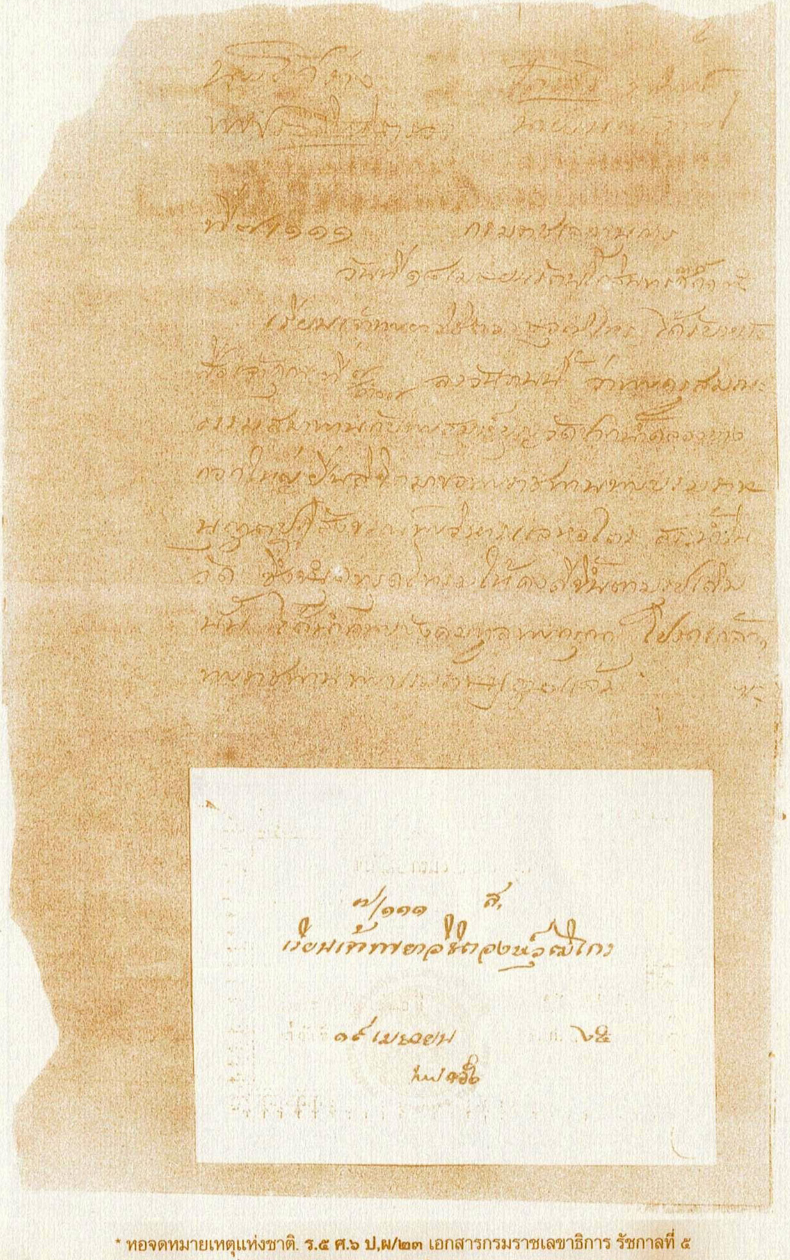
ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

ขอเจริญพร

เซ็น พระครูสมณธรรมสมาทาน

เซ็น พระสมุห์บุญ

* หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. **ร.๕ ศ.๖ ป,ผ/๒๓** เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ ๕ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องวัดปากน้ำคลองบางกอกใหญ่ (๑๗ เม.ย.-๑พ.ค. ๑๒๕)



* หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.๕ ศ.๖ ป,ผ/๒๓ เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ ๕ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องวัดปากน้ำคลองบางกอกใหญ่ (๑๗ เม.ย.-๑พ.ค. ๑๒๕)

ที่ ๓๓/๑๔๖

กระทรวงธรรมการ

วันที่ ๓๐ เดือน เมษายน ร.ศ. ๑๒๕

ข้าพระพุทธเจ้า เจ้าพระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร ขอพระราชทานกราบทูล
พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ทราบฝ่าพระบาท

ด้วยลายพระหัตถ์ที่ ๑๘๔/๑๐๖๖ ลงวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๒
เรื่องพระครูสมณธรรมสมาทาน ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต ปฏิสังขรณ์
พระอุโบสถวัดปากน้ำ ได้ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาต
แล้วนั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้รับใส่เกล้าฯ แจ้งไปยังพระครูสมณธรรมสมาทาน
ให้จัดการปฏิสังขรณ์พระอุโบสถตั้งแต่ศก ๑๒๒ นั้นแล้ว

บัดนี้พระครูสมณธรรมสมาทาน ยื่นรายงานมาว่า ได้จัดการปฏิสังขรณ์
พระอุโบสถเสร็จแล้ว สิ้นเงิน ๖๓๓๖ บาท ๔๘ อัฐ ขอพระราชทานถวาย
พระราชกุศล ข้าพระพุทธเจ้า ได้คัดสำเนาลิขิต พระครูสมณธรรมสมาทาน
กับบาญชีรายนามผู้บริจาคทรัพย์ ถวายมาพร้อมกับหนังสือฉบับนี้ด้วยแล้ว

ถ้ามีโอกาสอันควร ขอฝ่าพระบาทได้โปรดนำความกราบบังคมทูล
พระกรุณาถวายฝ่าละอองธุลีพระบาท แล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

เจ้าพระยาวิชิตวงศวุฒิไกร

แก้พิมพ์

เจียรจาน

* หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.๕ ศ.๖ ป,ผ/๒๓ เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ ๕
กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องวัดปากน้ำคลองบางกอกใหญ่ (๑๗ เม.ย.-๑พ.ค. ๑๒๕)

รับวันที่ ๓๐ เมษายน ร.ศ. ๑๒๕

นาม เจ้าพระยาวิชิต ที่ ๓๓/๗๕๗ ลงวันที่ ๓๐ เมษายน ร.ศ. ๑๒๕

ใจความ

พระครูสมณธรรมสมาทานถวายพระราชกุศล ในการที่ได้ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถวัดปากน้ำแล้วเสร็จ

พระราช กระแส	หมาย เหตุ

* หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. **ร.๕ ศ.๖ ป.ผ/๒๓** เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ ๕ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องวัดปากน้ำคลองบางกอกใหญ่ (๑๗ เม.ย.-๑พ.ค. ๑๒๕)

(สำเนา)ที่ ๕๖๖๘ รับวันที่ ๑๑ /๔/๑๒๙

วันที่ ๗ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๙

อาตมภาพ พระครูสมณธรรมสมาทาน วัดปากน้ำ (ด่าน) ขอเจริญพรมายัง ท่านเจ้าพระยาวิชิตวงษ์วุฒิไกร เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ทราบด้วย เมื่อศก ๑๒๔ อาตมภาพกับพระสมุห์บุญ พร้อมกันได้ขอรับพระราชทานพระบรมราชานุญาต ปฏิสังขรณ์พระอารามสิ่งชำรุด ในสถานที่ต่าง ๆ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาตแล้ว อาตมภาพกับพระสมุห์บุญจึงได้กำริห์จัดการปฏิสังขรณ์แลสร้างขึ้นใหม่ ด้วยจัตุปัจจัยของอาตมภาพบ้างแลพระสมุห์บุญบ้าง ด้วยวัตถุปัจจัยของสัปรุษทายกทายิกามีศรัทธาเลื่อมใสออกทรัพย์ช่วยบ้าง อาตมภาพได้ลงมือปฏิสังขรณ์มาตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ร.ศ. ๑๒๔ จนถึงเดือนมกราคม ร.ศ. ๑๒๘ จึงสำเร็จเรียบร้อย คือ

๑ ได้ปฏิสังขรณ์หอพระไตรปิฎกที่ชำรุด ด้านสกัดกว้าง ๔ วา ยาว ๖ วา สระน้ำของหอไตรปิฎก ยาว ๗ วา กว้าง ๕ วา สิ้นเงิน ๕๖๒๕ บาท

๒ ปฏิสังขรณ์พระวิหารใหญ่ เงิน ๗๕๐ บาท

๓ พระวิหารเล็ก ๒ หลัง กุฎีเล็ก ๒ หลัง สิ้นเงิน ๑๒๔๑ บาท

๔ ปูกระเบื้องสิเมนต์ลานรอบนอกพระอุโบสถ สิ้นเงิน ๒๒๘๓ บาท

๕ ปฏิสังขรณ์กุฎีเก่า ๕ ห้อง ๑ หลัง กับสร้างกุฎีขึ้นใหม่ ๑ หลัง เปนคู่กับกุฎีหลัง ๕ ห้อง สูง ๓ วา ๒ ศอก มีมุขหน้า ยาว ๘ วา กว้าง ๒ วา ๓ ศอก สิ้นเงิน ๖๖๒๕ บาท

๖ ทำซุ้มประตู ๒ ซุ้ม มีมุขหน้าทั้ง ๒ ซุ้ม กับชานกุฎีหน้ากุฎี ๕ ห้อง กว้าง ๔ วา ๒ ศอก ยาว ๘ วา ปูด้วยไม้เคี่ยม ซุ้มประตูสิ้นเงิน ๓๐๐ บาท ชานสิ้นเงิน ๖๘ บาท รวมเงิน ๓๖๘ บาท

๗ ทำเว็จกุฎี ๑ หลัง ๔ วา ๒ ศอก กว้าง ๒ วา มีห้อง ๒ แถว

* หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. **ร.๕ ศ.๖ ป,ผ/๒๓** เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ ๕ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องวัดปากนำ้คลองบางกอกใหญ่ (๑๗ เม.ย.-๑พ.ค. ๑๒๕)

รวม ๑๐ ห้อง เฉลียงกลาง ด้านสกัดปูด้วยอิฐหินทั้ง ๒ ด้าน บรรไดก่ออิฐฉาบปูน สิ้นเงิน ๑๐๗๔ บาท ๒๒ สตางค์

๘ ทำถนน ๔ สาย ๆ ที่ ๑ ยาว ๑๖ วา กว้าง ๒ ศอก เงิน ๑๑๘ บาท สายที่ ๒ ยาว ๓๐ วา ๒ ศอก กว้าง ๒ ศอก เงิน ๔๐๐ บาท สายที่ ๓ ยาว ๘๙ วา ๒ ศอก กว้าง ๒ ศอก เงิน ๑๑๒ บาท สายที่ ๔ ยาว ๔๙ วา ๒ ศอก กว้าง ๒ ศอก เงิน ๑๙๕ บาท ปูด้วยศิลาสิเมนต์ทั้ง ๔ สาย รวมเงิน ๑๖๒๙ บาท

๙ สร้างศาลาใหม่ ๔ หลัง มุงด้วยกระเบื้องไทย ๒ หลัง มุงสังกะสี ๑ หลัง มุงจาก ๑ หลัง ๆ ๑ ยาว ๔ วา กว้าง ๓ วา สูง ๒ วา ยกพื้นเท่ากันทั้ง ๔ หลัง สิ้นเงิน ๔๘๐ บาท

๑๐ สายพระบุตรีท่านพระยาอิศรภาพ (เอี่ยม) สร้างตึก ๒ ชั้น ๑ หลัง เปนรูปปั้นหยามีมุขหน้ายาว ๕ วา ๒ ศอก กว้าง ๓ วา ๒ ศอก แล้วเสร็จ สิ้นเงิน ๑๓๖๐ บาท สร้างหอระฆัง ๑ หอก่อด้วยอิฐกว้าง ๓ วา ๔ เหลี่ยม สูง ๘ วา มุข ๔ ด้านรูปเปนยอดแล้วเสร็จสิ้นเงิน ๒๐๑๓ บาท ๘๕ สตางค์ การปฏิสังขรณ์และสร้างใหม่เปนการแล้วเสร็จในเดือนมกราคม ร.ศ. ๑๒๔ อาตมภาพกับพระสมุห์บุญพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ในอารามซึ่งเปนอันเตวาสิกแลสัปรุษทายกทายิกาพร้อมกันได้จัดการฉลองวันที่ ๒๔-๒๕-๒๖ มกราคม ร.ศ. ๑๒๔ พระภิกษุสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ๓ วัน ๑๕๐ รูป รุ่งขึ้นเช้ารับอาหารบิณฑบาตแล้วถวายไทยธรรมตามสมควรกับได้มีพระธรรมเทศนา ๖ กัณฑ์ ถวายปัจจัยกัณฑ์ละ ๒๐ บาท มีมหาชาติ ๔ กัณฑ์ ถวายปัจจัยกัณฑ์ละ ๔๐ บาท แล้วได้มีการเล่นต่าง ๆ ทั้ง ๓ วัน ๓ คืน เปนการสมโภชรวมเงินที่ได้ใช้จ่ายในการสมโภชเงิน ๙๖๙๑ บาท ๗๕ สตางค์ รวมเงินในการปฏิสังขรณ์และสร้างใหม่ กับทำการฉลองสมโภชทั้งสิ้นเงิน ๓๐๕๔๕ บาท ๒๒ สตางค์ อาตมภาพ กับพระสมุห์บุญ และพระสงฆ์ในอารามนี้ พร้อมด้วยสัปรุษทายก ทายิกาซึ่งได้บริจาคทรัพย์

* หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.๕ ศ.๖ ป,ผ/๒๓ เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ ๕ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องวัดปากน้ำคลองบางกอกใหญ่ (๑๗ เม.ย.-๑พ.ค. ๑๒๕)

ช่วยในการนี้พร้อมกัน ขอพระราชทานถวายพระราชกุศล แด่สมเด็จบรมบพิตร์ พระราชสมภาร พระองค์ผู้ทรงคุณธรรมอันประเสริฐ รายนามผู้บริจาคทรัพย์ แจ้งอยู่ในบาญชีซึ่งอาตมภาพได้เจริญพรมาพร้อมกับลิขิตฉบับนี้แล้ว

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

ขอเจริญพร

พระครูอุดมธรรมสมาทาน

* หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.๕ ศ.๖ ป,ผ/๒๓ เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ ๕ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องวัดปากน้ำคลองบางกอกใหญ่ (๑๗ เม.ย.-๑พ.ค. ๑๒๕)

ที่ ๑๐๓/๕๒๖๓ กระทรวงธรรมการ

วันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๙

ข้าพระพุทธเจ้า เจ้าพระยาวิชิตวงษ์วุฒิไกร ขอประทานกราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ทราบฝ่าพระบาท

ด้วยได้รับลิขิตพระครูสมณธรรมสมาทานเจ้าอาวาศวัดปากน้ำ ลงวันที่ ๗ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๙ ว่า ได้ปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุต่าง ๆ ในวัดปากน้ำ และได้มีการฉลองเสร็จแล้ว สิ้นเงิน ๓๐๕๔๕ บาท ๒๒ สตางค์ พระครูสมณธรรมสมาทานกับพระสมุห์บุญ ขอพระราชทานถวายพระราชกุศล ข้าพระพุทธเจ้า ได้คัดสำเนาลิขิตพระครูสมณธรรมสมาทานและบาญชีรายนามผู้บริจาคทรัพย์ทูลเกล้า ฯ ถวาย มาพร้อมกับหนังสือฉบับนี้ด้วยแล้ว

ถ้ามีโอกาสอันควร ขอฝ่าพระบาทได้โปรดนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท แล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

เจ้าพระยาวิชิตวงษ์วุฒิไกร

ก. พ.

* หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.๕ ศ.๖ ป,ผ/๒๓ เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ ๕ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องวัดปากน้ำคลองบางกอกใหญ่ (๑๗ เม.ย.-๑พ.ค. ๑๒๕)

ตำนานพระอารามหลวง

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

หลวงสำเร็จวรรณกิจ (บุญ เลขะนันทน์)

ณ เมรุวัดธาตุทอง พระโขนง

วันที่ ๒๓ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๑๕

เวลา ๑๖.๓๐ น.

๓๕. วัดปากน้ำ

อยู่ริมคลองด่าน เป็นวัดหลวงแต่โบราณ รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จ ฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์

๓๖. วัดพระเชตุพน

อยู่ในกำแพงพระนคร ใต้พระบรมมหาราชวัง หน้าวัดออกสวนเจ้าเชต เดิมชื่อวัดโพธาราม เป็นวัดโบราณ ในรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จ ฯ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงสถาปนาใหม่ทั่วทั้งพระอาราม พระราชทานนามว่า วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ครั้นรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จ ฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์และสร้างเพิ่มเติมขึ้นอีกเป็นอันมาก มีพระอุโบสถและพระวิหารพระพุทธไสยาสน์เป็นต้น ทั้งกุฏีก็สร้างขึ้นเป็นตึก แล้วทรงปฏิสังขรณ์พระเจดีย์ของเดิมองค์ ๑ สร้างใหม่ ๒ องค์ คือ พระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชญ์ดาญาณ ประดับกระเบื้องเขียว ๑ พระมหาเจดีย์ดิลกธรรมกรกนิธาน ประดับ

เอกสารสมัยรัชกาลที่ ๖

พ.ศ. ๒๔๕๓ ถึง ๒๔๖๘ (๑๕ ปี)

(จ.ศ. ๑๒๗๒ ถึง ๑๒๘๗)

ร.ศ. ๑๓๐ ถึง ๑๔๕

ที่ ๓๔/๑๘๐๗๖

กระทรวงธรรมการ

วันที่ ๒ เดือน พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๐

ขอประทานกราบทูล พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ทราบฝ่าพระบาท

ด้วยนายหลงมรรคนายกวัดปากน้ำด่านแขวงกรุงเทพ ฯ ยื่นรายงานการบำรุงวัดจำนวนศก ๑๒๙ ใจความว่า เก็บผลประโยชน์ได้เงิน๑๐๐บาท เงินเหลือจากศก๑๒๘เงิน๔๐บาท เรี่ยรายได้เงิน๔๐๓บาท๑๘สตางค์ รวมทั้งสิ้นเงิน๕๔๓บาท๑๘สตางค์ มรรคนายกกับเจ้าอาวาสได้จัดการซ่อมแซมเสนาศน์ในอารามหมดตัวเงิน

กับนายจึ่งมรรคนายกวัดบางบำหรุแขวงกรุงเทพ ฯ ยื่นรายงานบำรุงวัดจำนวนศก ๑๒๙ ใจความว่า เก็บผลประโยชน์ได้เงิน๑๒บาท เรี่ยรายได้เงินรวม๑๖๔บาท รวมทั้งสิ้นเงิน๑๗๖บาท มรรคนายกกับเจ้าอธิการได้จัดการซ่อมแซมอุโบสถกับสิ่งถาวรวัตถุในอารามสิ้นเงิน ๑๖๔บาท หักจ่ายแล้วคงเหลือเงิน๑๒บาท แจ้งอยู่ในสำเนารายงานและบาญชีผู้บริจาคทรัพย์ทั้ง๒อาราม ที่ข้าพระพุทธเจ้าได้ทูลเกล้า ฯ ถวายมาพร้อมกับหนังสือฉบับนี้ด้วยแล้ว

ถ้ามีโอกาศอันควร ขอฝ่าพระบาทได้โปรดนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ทราบฝ่าลอองธุลีพระบาท แล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

(3)

(สำเนา) ที่ ๔๘๐ (รับวันที่ ๒๖ เมษายน ๑๓๐)

วันที่ ๒๖ เมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๓๐

ข้าพเจ้านายหลงมรรคนายกวัดปากน้ำด่านคลองบางกอกใหญ่ ขอประทานทำรายงานการเก็บผลประโยชน์การซ่อมแซมของวัดปากน้ำด่านจำนวนศก ๑๒๙ ยื่นต่อท่านเจ้าพนักงาน ขอได้นำความขึ้นกราบเรียนท่านเจ้าพระยาวิชิตวงษ์วุฒิไกร เสนาบดีกระทรวงธรรมการทราบ

ในศก ๑๒๙ ได้รับค่าเช่าท่าเรือจ้างจากบริษัทเรือยนต์เป็นเงิน ๑๐๐ บาท เงินเหลือแต่ศก ๑๒๘ เงิน ๔๐ บาท รวมเป็นเงิน ๑๔๐ บาท เงินรายนี้ข้าพเจ้าได้พร้อมด้วยพระครูสมณะธรรมสมาทานได้ซ่อมแซมกุฏิกับนอกชานกันสาดรางรองน้ำ เงินผลประโยชน์ไม่พอจึงเรี่ยรายเพิ่มเติมได้เงินรวม ๕๔๓ บาท ๑๘ สตางค์ ได้จัดการปฏิสังขรณ์แล้วเสร็จ ดังรายนามผู้ที่ได้ออกเงินแจ้งอยู่ในบาญชีท้ายรายงานนี้แล้ว ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

(ลงนาม) พระครูสมณะธรรมสมาทาน

(ลงชื่อ) นายหลง มรรคนายก

(๔)

มร.๕ ศธ.

เรื่องตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระดำรงราชานุภาพ

ทรงเรียบเรียง

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า

โปรดให้พิมพ์ครั้งแรก

เมื่อปีกุญ พ.ศ. ๒๔๖๖

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณ...ธนากร

๑๓ พระเทพโมลี ทิต	วัดอรุณ เปนพระธรรมเจดีย์ (๑๔) ไปอยู่วัดมหาธาตุ
๑๔ พระเทพโมลี แฟง	วัดมงกุฎกระษัตริย์ เปนพระพรหมมุนี (๑๒)
๑๕ พระเทพโมลี ยัง	วัดโสมนัศ เปนพระธรรมโกษา (๑)
๑๖ พระเทพโมลี แพ	วัดสุทัศน์ เปนพระธรรมโกษา (๒)
๑๗ พระเทพโมลี แก้ว	วัดมหรรณพาราม
๑๘ พระเทพโมลี วิญญู	วัดบรมวงศ์กรุงเก่า เปนพระโพธิวงศ์พิเศษ

รัชกาลที่ ๖

๑๙ พระเทพโมลี จันทร์	วัดบรมนิวาศ ต้องออกคราว ๑ แล้วเปนพระธรรมธีระราชมหามุนี ยศเสมอชั้นเทพ
๒๐ พระเทพโมลี เชง	วัดมหาธาตุ

ที่พระเทพกระวี

รัชกาลที่ ๑

๑ พระเทพกระวี เปนราชาคณะแต่ครั้งกรุงธนบุรี เลื่อนเปนพระธรรมโคดม (๑)

๒ พระเทพกระวี	วัดปากน้ำ

แถลงการณ์คณะสงฆ์

พระพุทธศักราช ๒๔๕๘

เล่ม ๓

พระญาณมธาภิบดี

รวบรวมโดยรับสั่งสมเดจพระมหาสมณะ

ข่าวมรณภาพ

พระครูสมณธรรมสมาทาน (แสง) เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ อายุ ๓๗ ปี อาพาธเป็นโรคชรา ถึงมรณภาพวันที่ ๒๖ กรกฎาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๘ ฯ

พระมหาเวก เปรียญ ๖ ประโยค วัดราชประดิษฐ์ อายุ ๒๘ ปี อาพาธเปนวรรณโรค ถึงมรณภาพวันที่ ๒ สิงหาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๘ ฯ

ข่าวพระราชทานเพลิงศพ

วันที่ ๓๐ พฤษภาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๘

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงารส่งหีบเพลิงไปพระราชทานเพลิงศพ พระครูญาณวิลาศ (มันตา) เจ้าคณะแขวงอำเภอเมืองตอง พระราชทานเงิน ๑๐๐๐ สตางค์ ผ้าขาว ๒ พับ ฯ

วันที่ ๑๕ กรกฎาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๘

พระราชทานเพลิงศพ พระวิสุทธิสารเถร (ผิว) เจ้าอาวาสวัดประทุมวัน พระราชทานผ้าไตร ๑ ไตร ผ้าขาว ๒ พับเงิน ๑๐๐๐ สตางค์ ฯ

ข่าวตั้งแลจำหน่ายมรรคนายก

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต



จังหวัดธนบุรี พระครูสมณธรรมสมาทาน

เจ้าอาวาส พระพุทธศาสนา เป็นภาระ

สั่งสอนช่วยระงับอธิกรณ์

ในพระอารามโดยสมควร ในพระพุทธศาสนาเทอญ

ธันวาคม พระพุทธศักราช

เป็นปีที่ ในรัชกาลปัจจุบันนี้

เอกสารสมัยรัชกาลที่ ๗

พ.ศ. ๒๔๖๘ ถึง ๒๔๗๗ (๙ ปี)

(จ.ศ. ๑๒๘๗ ถึง ๑๒๙๖)

ร.ศ. ๑๔๕ ถึง ๑๕๔

ตำนานเรื่องวัตถุสถานต่าง ๆ

ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนา

ราชบัณฑิตยสภารวบรวม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระศพ

พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา

ครบศตมาห

ณวันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

๒๗

วัดที่ทรงอุปการและปฏิสังขรณ์

๑. **วัดกัลยาณมิตร** อยู่ปากคลองบางกอกใหญ่ฝั่งใต้ ที่วัดนี้เดิมเป็นแม่น้ำดอนขึ้น ครั้งกรุงธนบุรียังเป็นที่จอดแพได้ เจ้าพระยานิกรบดินทร (โต กัลยาณมิตร) สร้างวัดขึ้นในรัชกาลที่ ๓ ถวายเป็นพระอารามหลวง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างพระวิหารกับพระพุทธรูปใหญ่ ซึ่งทรงถวายพระนามในภายหลังว่าพระพุทธไตรรัตนายกพระราชทานช่วย

๒. **วัดกาญจนสิงหาศน์** ในคลองบางพรหม เป็นวัดโบราณทรุดโทรม เดิมชื่อวัดทอง สมเด็จพระรูปสิริโสภาคย์มหานาคนารี ทรงสถาปนาในรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์ มาในรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานนามเปลี่ยนใหม่ว่า วัดกาญจนสิงหาศน์

๓. **วัดคฤหบดี** อยู่ริมแม่น้ำฝั่งตะวันตกใต้บ้านปูน พระยาราชมนตรี (ภู่) ข้าหลวงเดิมสร้างขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระพุทธรูปแทรกคำซึ่งเชิญมาแต่เมืองเวียงจันท์ ไปเป็นพระประธาน

๔. **วัดคูหาสวรรค์** อยู่คลองบางจาก เป็นวัดโบราณ เดิมชื่อวัดศาลาสี่หน้า ในรัชกาลที่ ๑ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ภายหลังเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิง สิงหเสนี) สถาปนาใหม่แต่ยังไม่สำเร็จ ในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงหล่อพระประธานพระราชทาน และพระราชทานนามว่าวัดปรินายก

๑๘. **วัดปากน้ำ** อยู่ริมคลองด่าน เป็นวัดโบราณ เป็นพระอารามหลวงครั้งกรุงศรีอยุธยา รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์

๑๙ **วัดประทุมคงคา** อยู่ถนนสำเพ็ง ใต้วัดสัมพันธวงศ์ เดิมชื่อวัดสำเพ็ง เป็นวัดโบราณ ในรัชกาลที่ ๑ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ทรงสถาปนา อุทิศถวายสมเด็จพระชนกาธิบดี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระราชทานนามใหม่ว่า วัดประทุมคงคา ในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์

๒๐. **วัดพระยาทำ** อยู่ในคลองมอญฝั่งเหนือ ตรงวัดนาคกลางข้าม เป็นวัดโบราณ ถึงรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์

๒๑. **วัดภคินีนาถ** อยู่ลำน้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก ปากคลองบางจาก เดิมชื่อวัดบางจาก เป็นวัดโบราณ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพวดี สมเด็จพระเจ้าลูกเธอในรัชกาลที่ ๑ ทรงสถาปนา รัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระราชทานนามใหม่ว่าวัดภคินีนาถ ถึงรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์

เอกสารสมัยรัชกาลที่ ๘

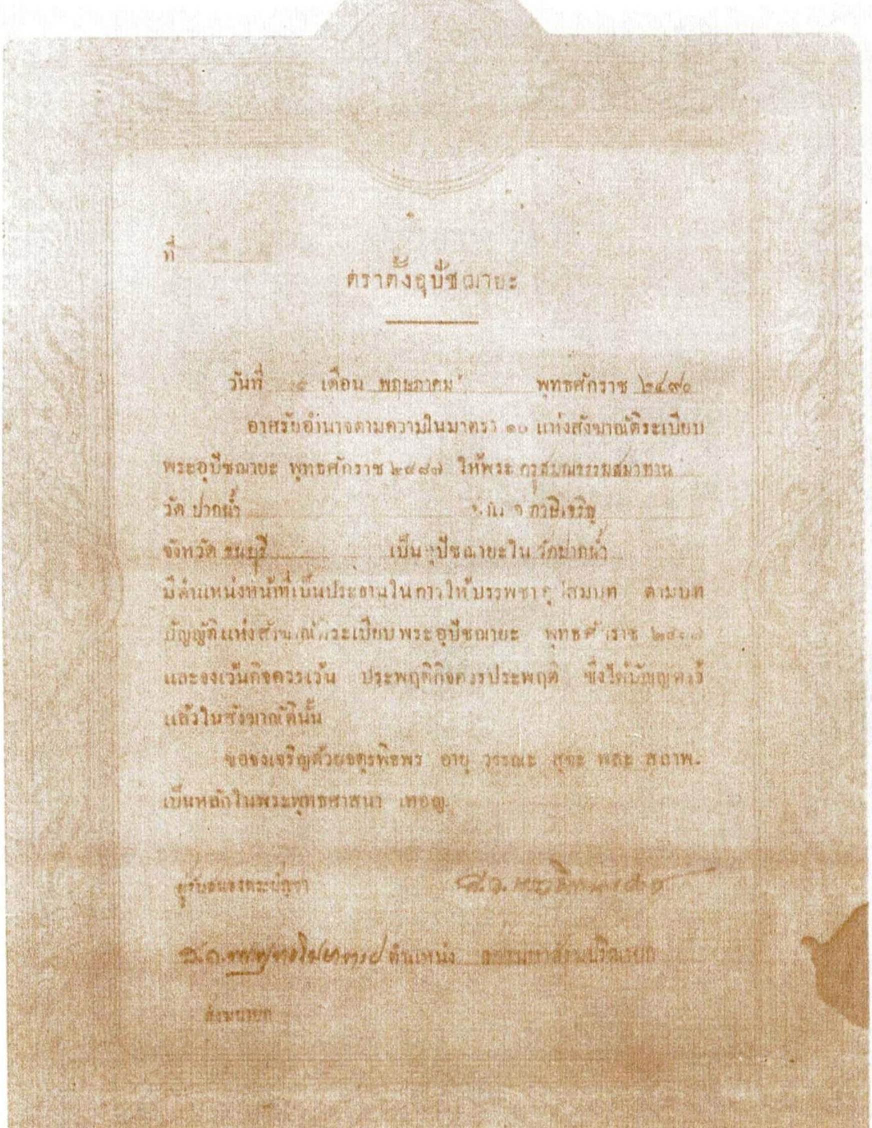
พ.ศ. ๒๔๗๗ ถึง ๒๔๘๙ (๑๒ ปี)

(จ.ศ. ๑๒๙๖ ถึง ๑๓๐๘)

ร.ศ. ๑๕๔ ถึง ๑๖๖

(อยู่ระหว่างการค้นคว้า)

เอกสารสมัยรัชกาลปัจจุบัน



ที่ [illegible]

ตราตั้งอุปัชฌายะ

วันที่ [illegible] เดือน พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๐

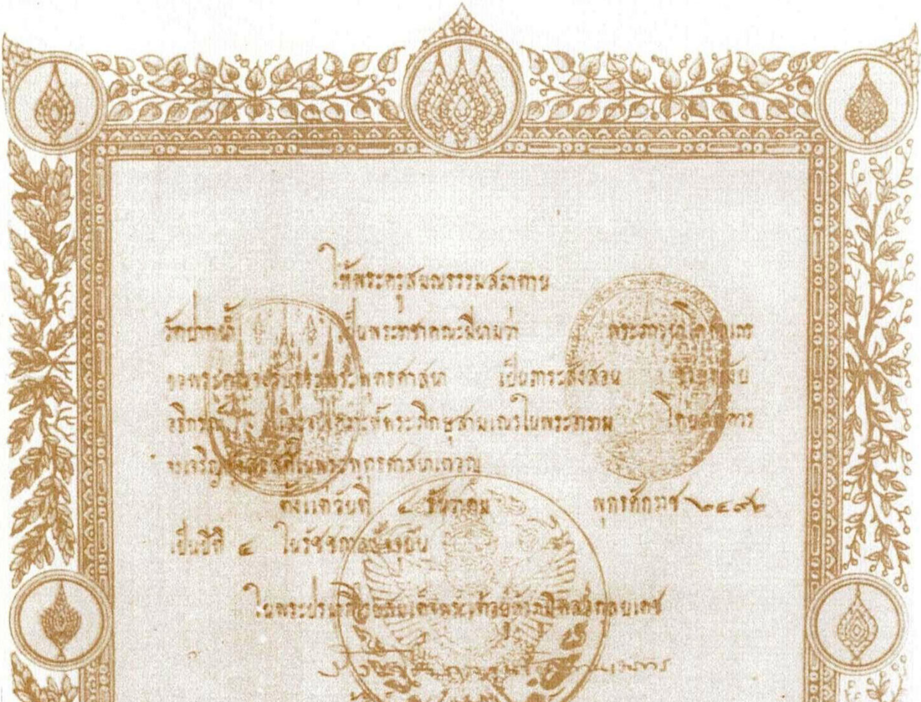
อาศรัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๐ แห่งสังฆาณัติระเบียบพระอุปัชฌายะ พุทธศักราช ๒๔๘๗ ให้พระ ครูสมณธรรมสมาทาน วัด ปากน้ำ อำเภอ ภาษีเจริญ จังหวัด ธนบุรี เป็นอุปัชฌายะใน วัดปากน้ำ มีตำแหน่งหน้าที่เป็นประธานในการให้บรรพชาอุปสมบท ตามบทบัญญัติแห่งสังฆาณัติระเบียบพระอุปัชฌายะ พุทธศักราช ๒๔๘๗ และจงเว้นกิจควรเว้น ประพฤติกิจควรประพฤติ ซึ่งได้บัญญัติไว้แล้วในสังฆาณัตินั้น

ขอจงเจริญด้วยจตุรพิธพร อายุ วรรณะ สุขะ พละ สถาพร เป็นหลักในพระพุทธศาสนา เทอญ.

ผู้รับสนองพระบัญชา [illegible]

[illegible] ตำแหน่ง [illegible]

สังฆนายก



ให้พระครูสมณธรรมสมาทาน

วัดป่า[illegible] เป็นพระราชาคณะ[illegible] [illegible]

[illegible]พระพุทธศาสนา เป็นการสั่งสอน [illegible]

[illegible] ให้ระวังระงับพระภิกษุสามเณรในพระอาราม [illegible]

ให้เจริญ[illegible]ในพระพุทธศาสนาเทอญ

ตั้งแต่วันที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๙๒

เป็นปีที่ ๔ ในรัชกาลปัจจุบัน

ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว [illegible]

ผู้สำเร็จ[illegible]

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม

นายกรัฐมนตรี

ให้พระภาวนาโกศลเถร เป็นพระมงคลราชมุนี [illegible]

[illegible] ธรรมาจารย์ ยติคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี พระราชา

คณะ[illegible] สถิต ณ วัดปากน้ำ พระอาราม[illegible] ให้มีฐานานุศักดิ์

ตั้งฐานานุกรมได้ ๔ รูป คือ พระครูปลัด ๑ พระครู[illegible] ๑ พระครู

สมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ ขอพระคุณจงรับธุระ[illegible] เป็น

การสั่งสอน ช่วยระงับอธิกรณ์ [illegible]

[illegible] โดยสมควร [illegible]

ตั้งแต่วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๙๘

เป็นปีที่ ๑๐ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม

นายกรัฐมนตรี



ให้พระมงคลราชมุนี เป็นพระมงคลเทพมุนี ศรีธรรมปฏิบัติ [illegible]
[illegible] ภาษีเจริญ พระราชาคณะชั้นเทพ [illegible]
ธนบุรี พระอารามหลวง มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๕ รูป คือ พระครูปลัด ๑
พระครูวินัยธร ๑ พระครูสังฆรักษ์ ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ ขอ
พระคุณ[illegible]พระพุทธศาสนา เป็นการสั่งสอน [illegible] และ
อนุเคราะห์พระภิกษุสามเณรในพระอารามโดยสมควร เจริญสุขสวัสดิ์ ใน
พระพุทธศาสนาเทอญ

ตั้งแต่วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๐๐
เป็นปีที่ ๑๒ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

นายกรัฐมนตรี

คำจารึกสุพรรณบัฏ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์

๑ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ไพศาลหิตานุหิตวิธาน ปฏิภาณสุธรรมภาณี ศรีสังฆโสภณ วิมลศีลาจารนิวิฐ ตรีปิฎกบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี อรัญวาสี สมเด็จพระราชาคณะ สถิต ณ วัดปากน้ำ พระอารามหลวง จงเจริญทีฆายุ จิรัฏฐิติกาล ในพระพุทธศาสนาเทอญ ฯ

ให้ได้สมพระธรรมปัญญาบดี เป็นสมเด็จพระราชาคณะ มีนาม
ตามจารึกในหิรัญบัฏ มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๑๑ รูป คือ
พระครูปลัดสัมพิพัฒนปัญญาจารย์ พิศาลธรรมนิเทศ [illegible]
มหาคณานุนายก ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูธรรมธร ๑ พระครูวินัย[illegible]
พระครูคู่สวด ๑ พระครูพิศาลธรรมคุณ พระครูคู่สวด ๑ พระครูนิเทศธรรมกิจ
พระครูรองคู่สวด ๑ พระครู[illegible] พระครูรองคู่สวด ๑ พระครู
สังฆกิจจานุกูล ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑

ขอพระคุณจงรับธุรพระพุทธศาสนา เป็นภาระสั่งสอน ช่วยระงับ
อธิกรณ์ และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณร โดยสมควรแก่กำลังและอิสริยยศ
ซึ่งพระราชทานนี้ และจงเจริญอายุ วรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสาร
สิริสวัสดิ์ จิรัฐิติ วิรุฬหิไพบูลย์ ในพระพุทธศาสนาเทอญ

ตั้งแต่วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘
เป็นปีที่ ๕๐ ในรัชกาลปัจจุบัน

สมเด็จพระปรมินทรมหาราช [signature]

สยามินทราธิราช

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

[signature]

นายกรัฐมนตรี

ให้สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์

ตั้งพระครูปลัดสัมพิพัฒนปัญญาจารย์ พิศาลมหาคณิสสร

ตำแหน่งฐานานุกรม มหาคณานุนายก

ตั้งแต่วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

เป็นปีที่ ๕๐ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

นายกรัฐมนตรี

บรรณานุกรม

กปิลกาญจน์, นันทนา. **การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์ เรื่องการเมืองการปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว:พ.ศ.๒๓๖๗ ๒๓๙๔.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดี่ยนสโตร์, ๒๕๔๒.

กรมพระสมมตอมรพันธุ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ. **ตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์.** พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒนากร, ๒๔๖๖.

กาญจนนาคพันธุ์ (นามแฝง). **เด็กคลองบางหลวง เล่ม ๒.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สารคดี, ๒๕๔๓.

การศาสนา, กรม. **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕.

เกียรติยากร, กีรติ. **จดหมายเหตุมหากษัตราธิราช จากวันพระราชสมภพ ถึงสวรรคต.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จดหมายเหตุ, ๒๕๔๔.

คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม. **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา และจุลยุทธการวงศ์,** (พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระราชทานเพลิงศพ พระวิสุทธาธิบดี (สง่า ปภสฺสรมหาเถร ป.ธ. ๘). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ชูพงษ์ สุชุติโก, พระมหา. **มรดกธรรมของหลวงพ่อวัดปากน้ำ(พระมงคลเทพมุนี).** กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๓๗.

_____.**มุทิตาสักการะพระรัตนเมธี(ไพโรจน์ ภทฺทโก).**กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๓๘.

_____.**อมตะวาทะของพระมงคลเทพมุนี,** กรุงเทพฯ: บริษัท อนิเมทพริ้นท์ แอนด์ ดีไซน์ จำกัด, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์.

ธรรมกิตติวงศ์, พระ. **สมโภชพระอุโบสถ วัดราชโอรสาราม.** กรุงเทพฯ: บริษัท ด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๓.

น. ณ ปากน้ำ (นามแฝง). **งานจำหลักไม้ ศิลปะกรรมและสถาปัตยกรรมไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๓๗.

_____.**ศิลปะลายรดน้ำ** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๔๓.

_____.**สถูปเจดีย์ในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๖.

_____.**ศิลปะอยุธยา** พิมพ์ครั้งที่สอง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๔๔.

นรินทรเทวี,กรมหลวง. **จดหมายความทรงจำของพระเจ้าไปยิกาเธอ กรมหลวงนรินทรเทวี (เจ้าครอกวัดโพ) ตั้งแต่ จ.ศ.๑๑๒๙-๑๑๘๒,** พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ต้นฉบับ, ๒๕๔๖.

แน่นหนา, อรณี. **นามนี้ มีที่มา.** กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น จำกัด, ๒๕๔๕.

เนียมขำ, ตรีธา. **ตรีธาเล่าเรื่องหลวงพ่อและวัดปากน้ำ.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล, ๒๕๒๗.

ป. ศีลคุณ (นามแฝง). **ประวัติและผลงานพระธรรมปัญญาบดี.** กรุงเทพฯ: ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, ๒๕๓๖.

ปากน้ำ, วัด. **ประวัติหลวงพ่อวัดปากน้ำ และคู่มือสมภาร.** กรุงเทพฯ: บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๙.

พลไพรินทร์, มาณพ. **คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์.** กรุงเทพฯ: ชุติมาการพิมพ์, ๒๕๓๑.

พิศาลบุตร, พิมพ์ประไพ. **สำเภาสยามตำนานเจ๊กบางกอก.** กรุงเทพฯ: บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๔.

โพธินันทะ, เสถียร. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา,** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

มงคลเทพมุนี, พระ. วิชชามรรคผลพิสดาร ๑. กรุงเทพฯ: หจก. ที.พริ้นติ้ง (ไทยแลนด์), ๒๕๒๘.

_____.ทางมรรคผล, กรุงเทพฯ: ไม่ปรากฏปีและสถานที่พิมพ์.

เมธาธิบดี, พระยา. **แถลงการณ์คณะสงฆ์ พระพุทธศักราช ๒๔๘๕ เล่ม ๓.** พระนคร: ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, ๒๔๘๕.

รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช.**จดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๓,** รวม ๕ เล่ม. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลสหประชาพาณิชย์, ๒๕๓๐.

ราชบัณฑิตยสภา. **ตำนานเรื่องวัตถุสถานต่างๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนา.** พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๒.

เล็กสุขุม, สันติ. **เจดีย์ ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย,** พิมพ์ครั้งที่สี่. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕.

____.**ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน,** พิมพ์ครั้งที่สอง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๔๔.

วงษ์เทศ, สุจิตต์. **เวียงวังฝั่งธนฯ ชุมชนชาวสยาม.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕.

วโรพร (นามแฝง), **ตามรอยพระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อวัดปากน้ำ),** กรุงเทพฯ : บริษัท ฟองทองเอนเตอร์ไพรส์ จำกัด, ๒๕๔๓.

วันรัต(ปุ่น ปุณณสิริ), สมเด็จพระ. **ชีวประวัติของพระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อวัดปากน้ำ) และอานุภาพธรรมกาย.** ธนบุรี: โรงพิมพ์เทียนทองวัฒนา, ๒๕๑๒.

วิจิตรวาทการ, วิบูลย์. **ต้นรัตนโกสินทร์** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: บริษัท สร้างสรรค์บุ๊ค จำกัด, ๒๕๔๔.

วีรประจักษ์, ก่องแก้ว. **สารนิเทศจากคัมภีร์ใบลานสมัยอยุธยา.** กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไอเดีย สแควร์. ๒๕๔๕.

ศิลปากร, กรม. **การดูแลรักษาศิลปโบราณวัตถุ.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.

____.**ตำนานพระอารามหลวง**, พิมพ์ครั้งที่ ๘ ในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงสำเร็จวรรณกิจ (บุญ เลขะนันทน์), พระนคร: ห.จ.ก.อรุณการพิมพ์, ๒๕๑๕.

____.**ประวัติวัดสังข์กระจาย,** (พิมพ์แจกในงานกฐินพระราชทาน ณ วัดสังข์กระจาย). พระนคร, ๒๕๐๕.

____.**พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑-๒.** กรุงเทพฯ:- โรงพิมพ์ดอกเบี้ย, ๒๕๔๒.

_____.**มูลเหตุแห่งการสร้างวัดในประเทศสยาม ของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ,** พิมพ์แจกในงานกฐินพระราชทานวัดกาญจนสิงหาศน์. พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, ๒๕๐๔.

_____.**วิวัฒนาการพุทธสถานไทย.** กรุงเทพฯ: (บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊พ จำกัด, ๒๕๓๓.

ศิษย์หลวงพ่อวัดปากน้ำ ม.ส.จ., สมาคม. **สมาคมศิษย์หลวงพ่อวัดปากน้ำ ม.ส.จ. (ส.ศ.ป.)ปีที่ ๑๓.** กรุงเทพฯ: ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, ๒๕๒๗.

สิงห์ไพบูลย์พร, อุไร. **อารามหลวงที่สำคัญ และวัดประจำรัชกาล.** กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๔๒.

สุนทรศารทูล, เทพ. **พระอารามหลวง และอารามสำคัญ ๒๖๓ อาราม.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๒.

โสภณธรรมวงศ์, พระ, และคณะ. **ค้นคว้าหามาได้ เอกสารสำคัญของวัดอินทรวิหาร.** ประจวบคีรีขันธ์: โรงพิมพ์หัวหินสาร, ๒๕๔๔.

เหล่าสุนทร, นิยะดา. **ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน.** กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๔.

อิงคนารถ, ผศ.มาตยา, และคณะ. **ประวัติศาสตร์ไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙.

เอียวศรีวงศ์, นิธิ. **ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ ในพระราชพงศาวดารอยุธยา,** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๓.

ประกาศอนุโมทนา

หนังสือเล่มนี้ สำเร็จลงได้ด้วยความสนับสนุนจากหลายฝ่ายให้ความอุปถัมภ์ ขออนุญาตประกาศรายนามให้อนุโมทนาโดยทั่วกัน

ผู้อุปถัมภ์ทุนทรัพย์ในการพิมพ์

๑. สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์	๑๐,๐๐๐	บาท
๒. พระครูปลัดสัมพิพัฒนปัญญาจารย์ (พุ่ม อคฺคเทโว)	๕,๐๐๐	บาท
๓. พระมหาวิศิษฎ์ ทสฺสนีโย	๕,๐๐๐	บาท
๔. พระครูวินัยธรบุญยัง ปริปุณฺโณ	๒,๐๐๐	บาท
๕. พระครูสังฆกิจจานุกูล(จักรพล ฉฎฺฐภาคี)	๑,๐๐๐	บาท
๖. พระครูวิมลสรนาท (วิวรรธน์ ทตฺตวฑฺฒโน)	๑,๐๐๐	บาท
๗.พระมงคลเทพมุนี คุณพ่อดวง คุณแม่พุ่ม อาจารย์ตรีธา เนียมขำ	๕๐,๐๐๐	บาท
๘. ร้านแก้วใจ และพี.เค.สยาม ประเทศญี่ปุ่น โดยคุณอาทิตย์ คุณพิมใจ มัตสุโมโต และธิดา	๕๐,๐๐๐	บาท
๙. คุณวิรัช คุณกาญจนา คุณปิยะนันท์ คุณพีรเจต คุณปิยะดา คุณฉัตรประภา คุณพีรพล สุวรรณภาศรี คุณสมชาย คุณสุธิดา ด.ช.สุวีรากร ด.ช.ธัชพงษ์ ทัศนไกรวุฒ	๕๐,๐๐๐	บาท
๑๐. คุณศิริรัตน์ วัฒนากร คุณวุฒิชัย คุณรจนา คุณพลวัฒน์ คุณอรรถสุดา เลิศกุลวัฒน์	๕๐,๐๐๐	บาท
๑๑. คุณประยูร คุณเกศินี คุณศิรโรจน์ คุณศุภกัญญา คุณศิรสิทธิ์ คุณศิรชัย คุณอภิศรี พณิชยานนท์	๕๐,๐๐๐	บาท
๑๒.คุณพ่อมงคล คุณแม่ลัดดา คุณมาลินี ภ.ญ.อรสา อารยพัฒน์	๕๐,๐๐๐	บาท

๑๓. น.พ.อุทัย พ.ญ.กาญจนา คุณณัฐกฤช
คุณอภิสรา ชัยกิตติศิลป์ ๕๐,๐๐๐ บาท
๑๔. คุณพ่อชาญ อิสสระ คุณแม่นิดา สุนทรสวัสดิ์
คุณพรชดา อิสสระ ๕๐,๐๐๐ บาท
๑๕. คุณดำเกิง คุณประภารัตน์ คุณปฤษฎี
พ.ญ.ปนิษฐา คุณปวิตรา จินดาหรา ๕๐,๐๐๐ บาท
๑๖. พระมงคลเทพมุนี ตระกูลคุณารัตน์พานิช ๕๐,๐๐๐ บาท
๑๗. คุณเกษมจิตต์ คุณวนิดา อัศวจินดา บุตรธิดา ๑๐,๐๐๐ บาท
๑๘. คุณธนาสร คุณจิราภรณ์ วิชัยรัตนกุล ๑๐,๐๐๐ บาท
๑๙. บ.ไฮ-เทค ไทย คอนกรีต จำกัด คุณสาโรจน์
คุณนิภา คุณสวัสดิ์ คุณวลัยพร คุณปรินทร
คุณยุพา คุณยุพเยาว์ คุณวราภรณ์ ศิริเอี้ยวพิกูล
คุณวรรณณา ภู่เสือ คุณเพลินตา ช่างสลัก
คุณสมภัสสร ตรุณสกุลพันธ์ ๑๐,๐๐๐ บาท
๒๐. พล.ท.อภิชาต ธีรธำรง คุณแม่บวรศรี ปุณณภุม
พล.ต.ชัยพัฒน์ คุณสุวรรณา คุณโสมภัสร์ชลิน
คุณสุวัชร พ.อ.(พ) หญิง ดร.ศรีศรัณย์
พ.อ.หญิง ศันสนีย์ ธีรธำรง ดร.เฉลิม คุณธีรพร
ชัยวัชราภรณ์ พ.อ.สก๊อต คุณศรวณีย์ เพจ ๑๐,๐๐๐ บาท
๒๑. คุณบายัน คุณกุลยิต จันทร์ศรีชวาลา ๕,๐๐๐ บาท
๒๒. ครอบครัวภิญโญวัฒยากร ๕,๐๐๐ บาท
๒๓. อาจารย์เกษแก้ว คุณบรรทม
คุณกรองทอง เศวตมาลย์ ๓,๐๐๐ บาท
๒๔. พลเรือตรีโกศล พ.อ. หญิง ทัศนศรี ไตรยคุณ ๒,๐๐๐ บาท
๒๕. คุณกุลณี ธรรมสุริยะ ๒,๐๐๐ บาท
๒๖. คุณประสิทธิ์ เตชะกมลสุข บุตรธิดา หลาน ๒,๐๐๐ บาท
๒๗. คุณพ่ออาทร คุณแม่เมี้ยน คุณลลิดา ควนสุวรรณ ๒,๐๐๐ บาท

๒๘. คุณพ่อเชาว์ คุณแม่ประจวบ คุณวันทนา บุญมาก ๑,๐๐๐ บาท

๒๙. คุณพ่อปอก๊ก แซ่เล็ก คุณแม่เซียมเกียว แซ่เตีย
และบุตรธิดา หลาน ๑,๐๐๐ บาท

๓๐. คุณพ่อสมหวัง คุณแม่น้ำค้าง สอนชุน ๑,๐๐๐ บาท

๓๑. เรือโทสมศักดิ์ คุณนันทา รัตนไชย ๑,๐๐๐ บาท

๓๒. คุณนันทพร ผลประเสริฐ
คุณประภาพร คุณกิตติภัทร ยมภา ๑,๐๐๐ บาท

๓๓. คุณวิไล สุขอภิชาติกุล ๑,๐๐๐ บาท

๓๔. คุณโดม คุณสุชาดา ไล้สุวรรณ ๑,๐๐๐ บาท

๓๕. คุณธวัช คุณสุธีรา เตชะกมลสุข บุตร ๑,๐๐๐ บาท

๓๖. คุณพิชัย คุณรัตนา คุณจุฑาพัฒน์
คุณรุจิรัตน์ อุดมธนสกุล ๑,๐๐๐ บาท

๓๗.คุณอุดม คุณเสาวณีย์ คุณชัยรัตน์
คุณวีรัตน์ คำพันธุ์นิพ ๑,๐๐๐ บาท

๓๘. คุณเกษม คุณอลิสา บุญธนทัต ๑,๐๐๐ บาท

๓๙. คุณธนัท คุณวราเพ็ญ คุณธนัยชนก
คุณชญานุช ลิมปนุสรณ์ ๑,๐๐๐ บาท

๔๐. แม่ชีศรีปรุง อุบลนุช, คุณกรกช สาติยะ(สุขสมบท)
คุณอูรี่ โบร์กลาส และบุตร ๑,๐๐๐ บาท

๔๑. ตระกูลจุฬจัมบก โดยพัฒนา,
คุณธานี สมิตร และครอบครัว ๑,๐๐๐ บาท

๔๒. คุณกิตติพัฒน์ คุณอัจฉรา คุณารัตน์พานิช ๑,๐๐๐ บาท

๔๓. คุณวรรณา จันศิริรัตน์ และญาติมิตร ๑,๐๐๐ บาท

๔๔. คุณกันยารัตน์ ผลทอง และครอบครัว ๑,๐๐๐ บาท

๔๕. คุณนวลศรี นิลวัฒน์ ๑,๐๐๐ บาท

ผู้อุปถัมภ์เอกสาร/รูปถ่าย/แผนที่

หอสมุดแห่งชาติ

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ห้องสมุดสยามสมาคมแห่งประเทศไทย

ห้องสมุดมงคลสิริ วัดปากน้ำ

พระครูปลัดสัมพิพัฒนปัญญาจารย์

พระครูสังฆกิจจานุกูล

พระมหาสมพล ภทฺทวิหารี

คุณ น. ณ ปากน้ำ

คุณ ป. ศีลคุณ

คุณพิมพ์ประไพ พิศาลบุตร

คุณธงชัย ชูพระคุณ

คุณพัฒนา จุฬิจัมบก

คุณวโรพร

" การปฏิบัติศาสนาหรือนับถือศาสนา ถ้าว่า ศึกษาไม่ได้หลักพระพุทธศาสนาแล้ว จะนับถือไปสัก ๕๐ ปี ก็เอาเรื่องไม่ได้ ถ้าได้หลักแล้วจึงจะเอาเรื่องได้ เพราะฉะนั้น **วัดปากน้ำได้หลักแล้ว** "

พระมงคลเทพมุนี หลวงพ่อวัดปากน้ำ

๑๒ มกราคม ๒๔๙๗

จดหมายเหตุวัดปากน้ำ ค้นคว้าหามาได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์